
CARTA DE PAISATGE DE LA CONCA DE BARBERÀ

Document I. Introducció al paisatge de la Conca de Barberà

CONSULTOR:

Octubre 2018

PROMOU:

CARTA DE PAISATGE DE LA CONCA DE BARBERÀ

Document I. Introducció al paisatge de la Conca de Barberà

Octubre 2018

EQUIP DE LIMONIUM

COORDINACIÓ: **EDUARDO SOLER**

EQUIP REDACTOR:

Limonium , S.L.

Laura Aluja	Geògrafa
Kelly Quiroz	Geògrafa especialista en paisatge
Eduardo Soler	Enginyer agrònom
Ángel Morúa	Arquitecte
Tiani Caribay Márquez	Geògrafa y cartògrafa
Silvia Abellà	Enginyera tècnica forestal

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ

- 1.1. Marc jurídic de l'instrument
- 1.2. Antecedents
- 1.3. La Carta de Paisatge de la Conca de Barberà

2. CARACTERITZACIÓ DEL TERRITORI

- 2.1. Emplaçament territorial
- 2.2. Medi físic

Clima

Orografia i relleu

Geologia

Hidrografia

2.3. USOS DEL SÒL

Distribució general dels usos del sòl

Els conreus

Ús urbà; la superfície antropitzada

Municipis i nuclis urbans

Vegetació natural

- 2.4. Els espais naturals protegits
- 2.5. El patrimoni cultural

Patrimoni arqueològic prehistòric

Dels ibers a l'edat mitjana

Fortificacions i castells

El romànic i el Cister

L'art gòtic

Els masos

La cultura de l'aigua, molins i altres

Construccions de pedra seca i altres elements etnològics

Balnearis i primers construccions turístiques

Els cellers modernistes i els cellers moderns

2.6. Els camins

2.7. Festes i espiritualitat

2.8. Activitats amb forta significació paisatgística

Activitats extractives

Línies elèctriques

Indústries i polígons industrials

Antenes de comunicació

Magatzems agrícoles i construccions ramaderes

Parcs eòlics

3. DIAGNOSI

3.1. Fortaleses

3.2. Oportunitats

3.3. Aspiracions

3.4. Realitats

1 INTRODUCCIÓ.

1.1 MARC JURÍDIC DE L'INSTRUMENT

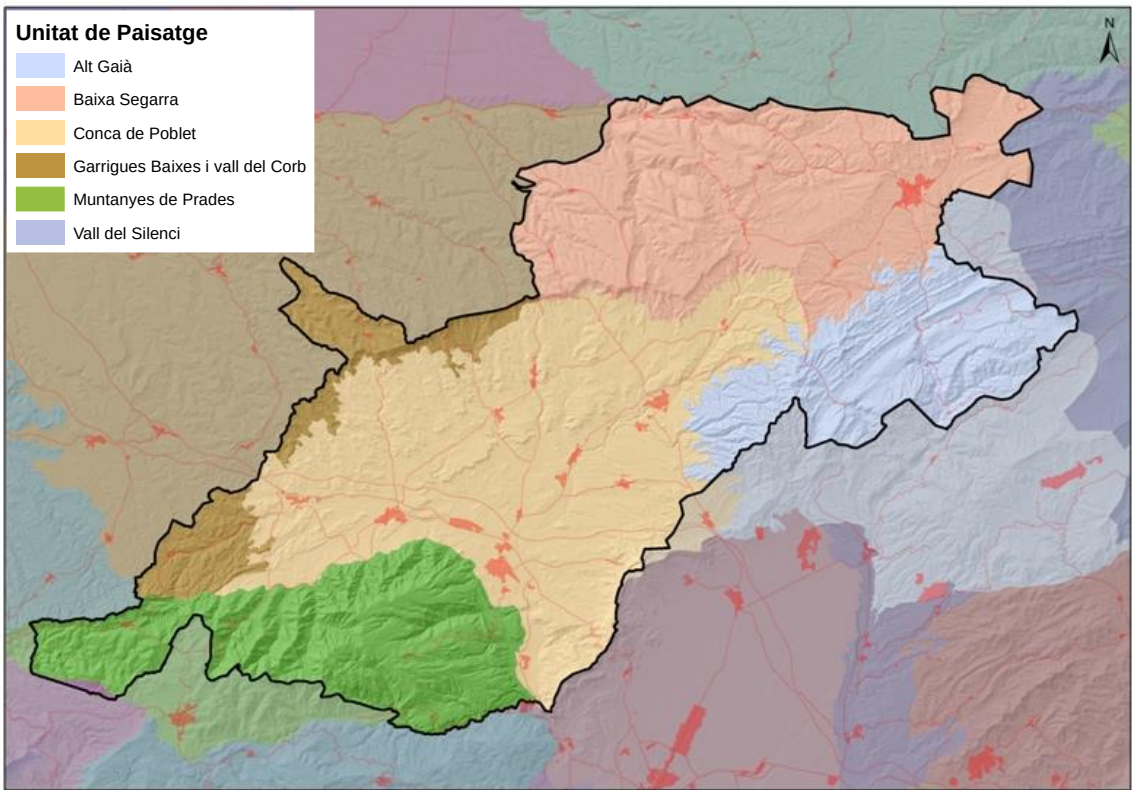
En data 16 de juny de 2005 es va publicar al DOGC la Llei 8/2005, de protecció, gestió i ordenació del paisatge de Catalunya (en endavant referit com “La Llei” o la “Llei de Paisatge”). Es tracta d’una Llei pionera a l’Estat, que recull la voluntat del Parlament de Catalunya, per mitjà de la Resolució 364/VI, del 14 de desembre de 2000, que acordà de manera unànime adherir-se al Conveni europeu del paisatge, aprovat pel Consell d’Europa el dia 20 d’octubre de 2000.

La Llei, neix com a instrument de planificació i crea els Catàlegs de Paisatge com a instrument de planificació territorial. D’ençà la seva aprovació, s’han impulsat 7 dels 7 Catàlegs de Paisatge d’acord amb els àmbits d’aplicació dels Plans Territorials Parcials. Actualment, s’està elaborant un catàleg específic per la regió del Penedès (que inclou àmbits del Camp de Tarragona, de la Regió Metropolitana de Barcelona i de les Comarques Centrals).

Cada Catàleg de Paisatge realitza un inventari dels valors paisatgístics, enumera activitats o processos que incideixen en la configuració del paisatge, assenyalava els principals recorreguts i espais des d’on es percep el paisatge, delimita les unitats de paisatge com a àmbits estructuralment, funcionalment o visualment coherents sobre els que pot recaure un règim específic de protecció, gestió o ordenació.

Pel que fa a la Conca de Barberà, el Catàleg de Paisatge del Camp de Tarragona defineix les següents unitats de paisatge:

Figura nº1. Unitats del paisatge del Camp de Tarragona a la Conca de Barberà

Font: elaboració pròpia a partir de la cartografia digital del Departament de Territori i Sostenibilitat

Taula nº1. Superfície ocupada a la Conca de Barberà per les diferents unitats de paisatge del Catàleg de Paisatge del Camp de Tarragona

Unitats de paisatge	Superfície (ha)	%
U1.Alt Gaià	8.755,74	13,46
U2. Baixa Segarra	17.121,20	26,31
U3. Garrigues Baixes i vall del Corb	4.344,16	6,68
U4. Conca de Poblet	24.071,51	36,99
U5. Muntanyes de Prades	10.672,42	16,40
U6. Vall del Silenci	106,97	0,16
Total	65.072,00	100,00

Fotos. Imatges representatives de les 6 unitats de paisatge del Camp de Tarragona que inclouen terreny a la Conca de Barberà

Per a cada unitat de paisatge, es proposa les següents actuacions:

- Elements que constitueixen el paisatge
- Evolució històrica del paisatge
- Paisatge actual
- Expressió artística del paisatge
- Valors en el paisatge
- Principals rutes i punts d'observació i gaudi del paisatge
- Dinàmica actual del paisatge
- Possible evolució de la unitat de paisatge
- Avaluació del paisatge
- Objectius de qualitat paisatgística i proposta de mesures i accions

Tots aquests elements permeten també planificar i preparar altres polítiques, com planificació estratègica, turisme, etc. O bé promulgar instruments com Cartes de Paisatge, que tot i que podria ser de caire comarcal, tindria més sentit que s'acotés a les unitats de paisatge que s'han acabat formulant.

LES CARTES DEL PAISATGE

La Carta de Paisatge és un instrument definit al Decret 343/2006, que desenvolupa la Llei del Paisatge. El seu contingut¹ és:

- La diagnosi de les dinàmiques del paisatge.
- La definició d'objectius de qualitat paisatgística a assolir dins l'àmbit territorial que abasta la carta del paisatge. Aquests objectius han de ser coherents amb els objectius de qualitat establerts per a cadascuna de les unitats de paisatge definides en els catàlegs corresponents de paisatge.
- Elaboració d'un programa de gestió en el que es concretin les accions específiques que han d'emprendre els diversos agents, i en el qual ha de quedar garantida la participació ciutadana.

Les cartes del paisatge, a més, han de tenir en compte els inventaris i catàlegs de patrimoni cultural, artístic, natural de cada àmbit municipal a on hagi estat aprovat.

Les cartes de paisatge elaborades o en elaboració fins al moment a Catalunya són les següents:

Taula nº2. Llistat de cartes del paisatge elaborades o en elaboració a Catalunya

Territori amb carta de paisatge	Elements desenvolupats
Alt Penedès (2004)	Fitxes bones pràctiques paisatge vitivinícola Acords integració paisatgística polígons industrials Ordenança tipus de paisatge Acords tractament de rotondes
Priorat (2012)	De moment s'han signat els acords i compromisos i es va crear una comissió de paisatge que, a més, té una relació molt estreta amb la Candidatura de Paisatge Patrimoni de la

¹ Extret de la web de l'Observatori del Paisatge de Catalunya <http://www.catpaisatge.net/cat/cartes.php> amb adaptacions dels autors

Territori amb carta de paisatge	Elements desenvolupats
	Humanitat (paisatge d'agricultura de muntanya mediterrània)
Berguedà (2007)	Document de compromisos
Vall de Camprodon (2009)	Creació d'una Comissió de Paisatge
Carta de Paisatge de l'Alt Empordà (2008)	Signatura dels acords i compromisos, entre els que hi ha: xarxa de miradors del paisatge, xarxa de camins paisatgístics, rutes turístiques de connexió entre paisatges litorals i d'interior, rutes literàries, xarxa de carrils bici al voltant dels cursos fluvials, materials didàctics escolars per interpretar els paisatges, camps de treball sobre els espais naturals, foment de l'agricultura ecològica en els paisatges de l'Empordà, incorporar el paisatge a la marca turística Empordà, creació del parc agrari, guia de criteris paisatgístics a incorporar al planejament urbanístic, entre d'altres.
Carta de Paisatge del Lluçanès (2015)	S'han signat els compromisos i acords.
Carta de Paisatge de la Conca de Barberà (2017 – en elaboració)	S'estan realitzant els treballs previs de preparació del territori
Carta dels paisatges del Garraf (2017 – en elaboració)	Realitzada la fase tècnica, de diagnosi, d'objectius i de recopilació d'accions i compromisos durant l'any 2017. Falta signar-la
Carta de Paisatge de les Garrigues (2017 – en elaboració)	En fase de diagnosi

Font: elaboració pròpia a partir de dades facilitades per l'Observatori del Paisatge

A la majoria de Cartes de Paisatge, ha estat el Consell Comarcal de cada àmbit un dels agents impulsors, tot i això, en el cas de l'Empordà, han aconseguit implicar la resta d'administracions, amb projectes quantificats (per exemple la Diputació de Girona). Aquesta carta, a més d'inventariar i diagnosticar reptes i oportunitats, passa a proposar objectius i accions concretes, pel que esdevé també un instrument estratègic i executiu en aquest àmbit.

Val a dir que, recentment, l'Observatori de Paisatge ha creat un fòrum de trobada d'impulsors i tècnics involucrats en l'elaboració de cartes de paisatge i instruments afins (per exemple plans locals de paisatge), fòrum que s'ha reunit ja en tres ocasions per impulsar actuacions comunes, intercanvis d'experiències i coordinació.

1.2 ANTECEDENTS

TREBALLS DE DEBAT PÚBLIC SOBRE LA CARTA DEL PAISATGE DE LA CONCA DE BARBERÀ

El Consell Comarcal de la Conca de Barberà va decidir que, prèviament a encarregar uns treballs tècnics per la implementació d'una Carta de Paisatge, era molt interessant poder realitzar unes jornades prèvies de debat i participació per començar a involucrar a la població en aquest tipus de treballs.

Les Jornades del Paisatge es van organitzar per esdevenir un espai de participació i coneixement sobre l'àmbit del Paisatge de la comarca. Aquestes jornades van ser trimestrals, es van desenvolupar durant tot l'any 2017 i es van tancar al juny de 2018, amb la Jornada 0,0 on es debateran les conclusions de les Jornades i que va ser el punt de partida de la redacció de la Carta del Paisatge.

A continuació es detallen les reunions que es van realitzar, dates i llocs:

0. INTRODUCCIÓ

Què és la carta del paisatge / Què és paisatge / Exemples de cartes
Montblanc – Palau Alenyà, 17 de febrer de 2017, a les 18.30h

I. L'ENTORN

Flora i fauna / La terra. El paisatge com a productor / El vi: producte llança
Vimbodí i Poblet – Monestir de Poblet, 18 de març de 2017, a les 10.00h

II. L'ECONOMIA

Energia verda i gestió de boscos / Economia i paisatge / Infraestructures
Barberà de la Conca- Castell, 17 de juny de 2017, a les 10.00h

III. INTERVENCIIONS HUMANES

Restauració i recuperació / Construccions rurals / El paisatge urbà.
Santa Coloma de Queralt – Castell dels comtes, 23 de setembre de 2017, a les 10.00h

IV. LA FESONOMIA

Evolució històrica / Representació artística / Gaudir: turisme, rutes...
L'Espluga de Francolí – Museu de la Vida Rural, 16 de desembre de 2017, a les 10.00h

A més, es va habilitar una web específica amb informació sobre el procés:
<http://www.paisatgedelaconca.cat/>

Foto. Jornada de presentació de les conclusions dels treballs de debat públic de la Carta de Paisatge de la Conca de Barberà, el dia 8 de juny de 2017, a la seu del Consell Comarcal, i cartell d'anunci de la mateixa.

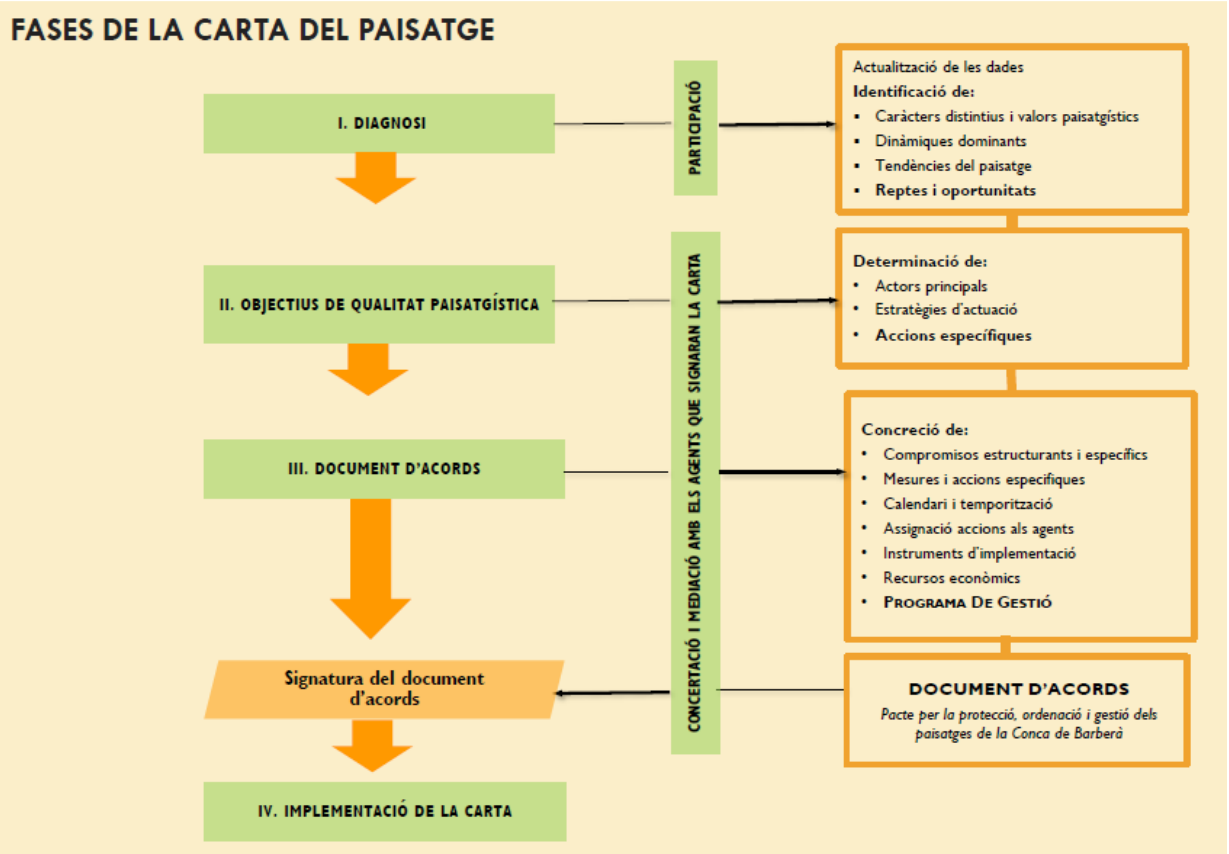
Les conclusions d'aquestes jornades, força interessants, es presenten a l'apartat de diagnosi dels treballs tècnics de la Carta.

1.3 LA CARTA DEL PAISATGE DE LA CONCA DE BARBERÀ

En relació a aquests antecedents i voluntats, el Consell Comarcal de la Conca de Barberà va decidir, durant l'any 2018, iniciar la fase tècnica dels treballs de la Carta del Paisatge de la Conca de Barberà i, per a tal fi va escollir l'equip format per Limonium, Societat d'Actuacions Ambientals. Aquest equip va ser el responsable de la Carta de Paisatge del Priorat i la Carta de Paisatge del Garraf, a més d'haver elaborat els catàlegs de paisatge de Terra Estella y de Terra Sangüesa (POT 4 Orient i Occident) pel Govern de Navarra, així com està elaborant el Catálogo de Paisaje de la Región Metropolitana de Bilbao, per la Diputació Foral de Bizkaia, de manera que es podia aprofitar l'experiència tècnica combinada en diversos processos de Carta del Paisatge.

El contracte s'ha desenvolupat durant el segon semestre de l'any 2018 i el primer semestre de l'any 2019, seguint la següent proposta metodològica:

Figura nº2. Fases de la Carta de Paisatge de la Conca de Barberà

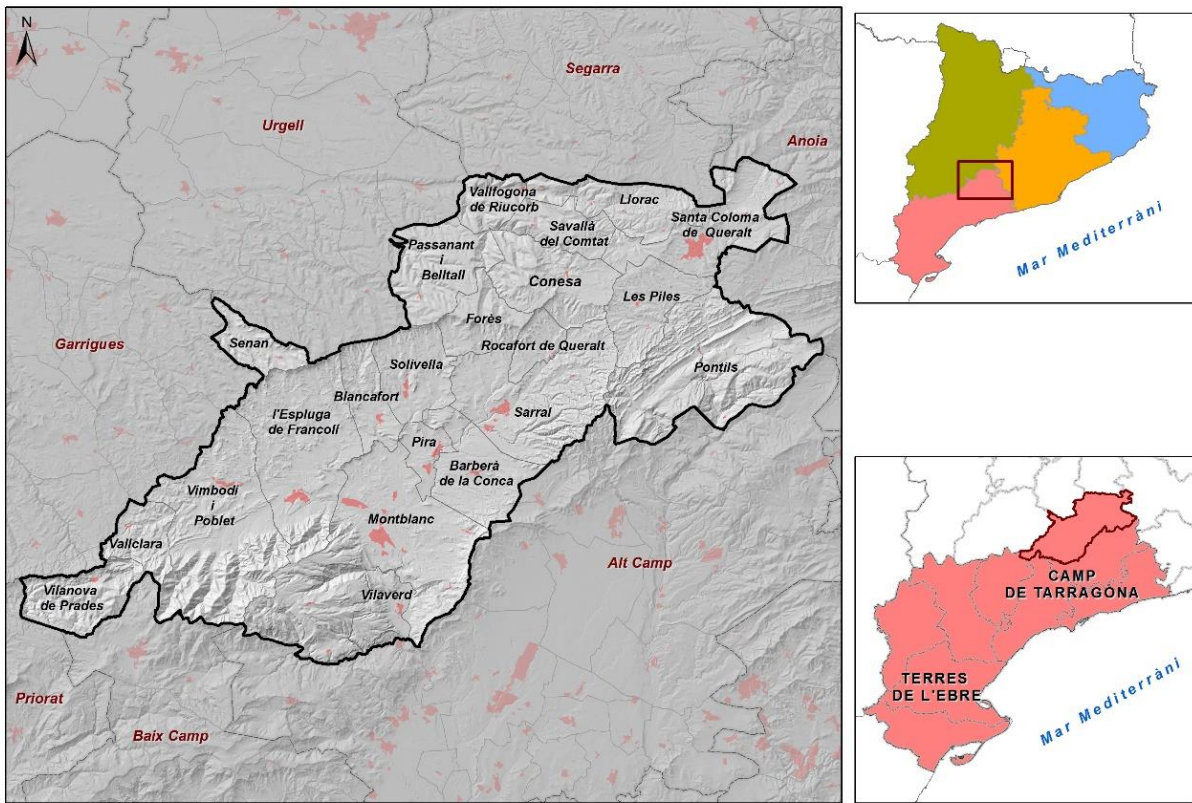
Font: elaboració pròpia

2 CARACTERITZACIÓ DEL TERRITORI.

2.1 EMPLAÇAMENT TERRITORIAL

La Conca de Barberà és una comarca interior situada en el prelitoral tarragoní i que funciona com un corredor d'infraestructures entre la zona litoral del Camp de Tarragona (Salou, Reus, Tarragona) i l'interior del país (Lleida i vall de l'Ebre). Té una superfície de 650,17 km² i una població de 20.036 habitants (2017) distribuïts en 22 municipis i 54 entitats singulars de població. La seva capital és Montblanc, que concentra el 33% de la població de la comarca, a més amb la veïna l'Espluga de Francolí concentren el 55% de la població en una franja riberenca del riu Francolí per on a més discorren bona part de les infraestructures de comunicació (N-240 i variants, C-14, Ap-7, via del FFCC i via del TAV). Allunyat al nord-est d'aquest centre poblat principal, Santa Coloma de Queralt (2.695 habitants) articula una altra zona d'influència.

Figura nº3. Localització de l'àmbit d'estudi en el context català i regional del Camp de Tarragona.

Font: elaboració pròpia amb imatge del Institut Cartogràfic de Catalunya i bases digitals del DTS

2.2 MEDI FÍSIC.

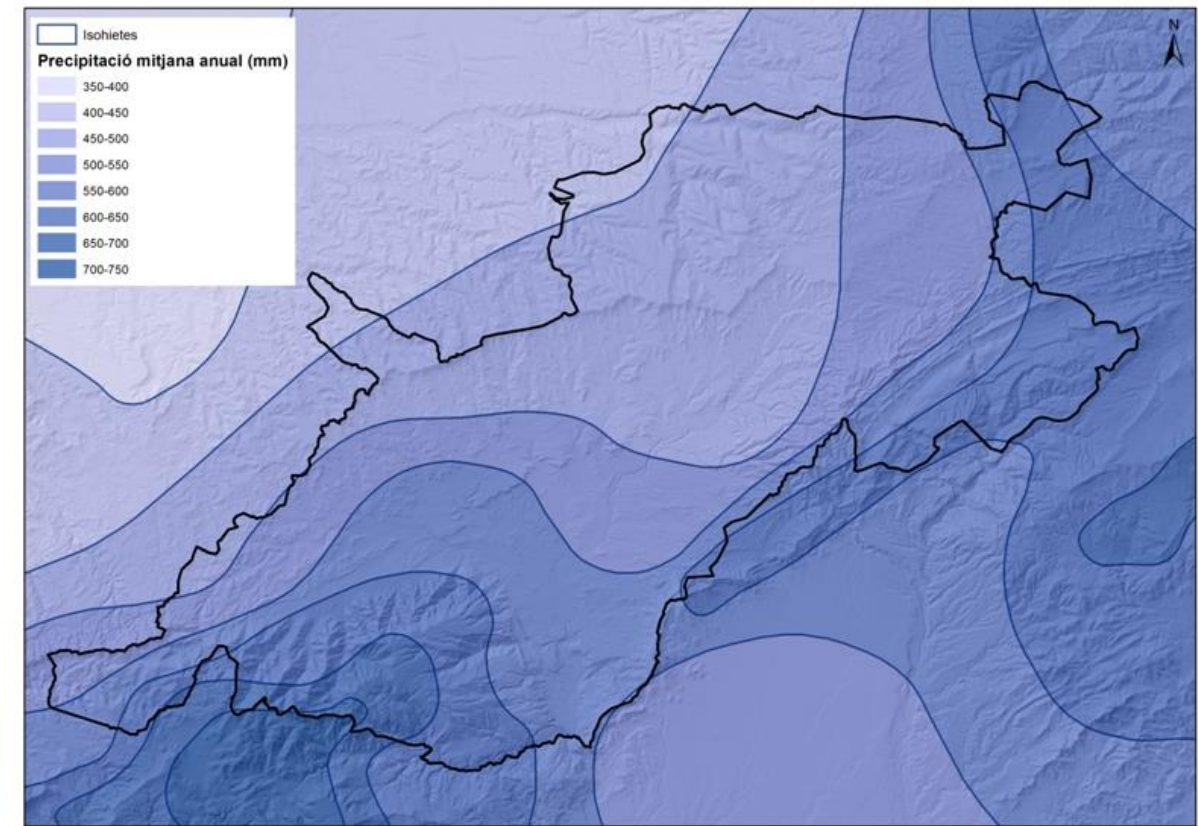
CLIMA

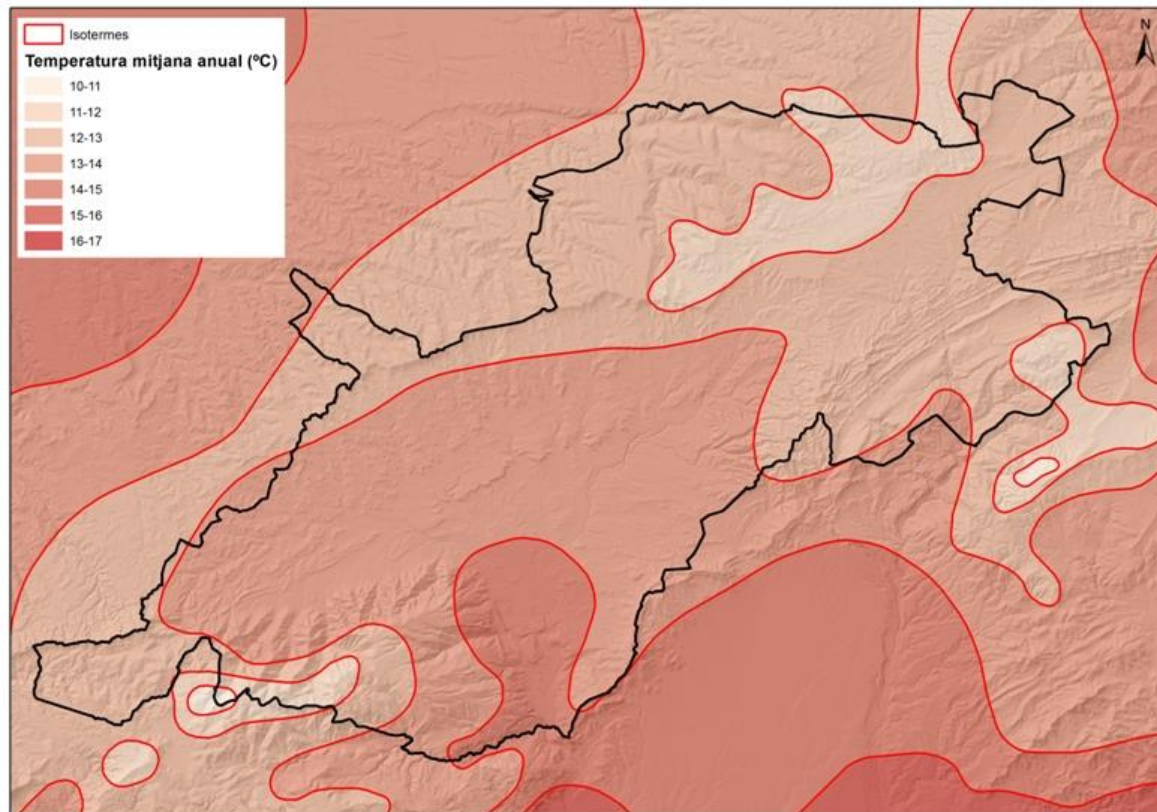
El clima de l'àrea és mediterrani amb certs visos de continentalitat, amb una temperatura mitjana anual molt variada segons les zones i alçades (entre 15° i 16°C la més càlida al congost del Francolí) i entre 10 i 11°C la més freda a les parts més altes de les muntanyes de Prades i la Baixa Segarra. La precipitació mitjana varia entre els 400 mm de les parts més properes a la Depressió de l'Ebre i els 750 mm de les zones més elevades de les muntanyes de Prades, amb un gradient que en general creix des del nord-oest cap al sud, sud-est i est. L'orografia, per tant, determina de manera molt important la climatologia de la zona, essent les zones més muntanyoses de l'est i sud les més plujoses, i les parts més elevades les més fredes.

A la Conca de Barberà, si bé arriba la influència temperadora del mar, manifestada també a l'estiu amb la presència de les marinades, també la influència continental de la depressió de l'Ebre a les terres de Lleida hi és ben present. La inversió tèrmica i la boira a l'hivern són aspectes a considerar especialment al fons de la Conca, i la influència del vent de nord-oest i oest (serè) és remarcable.

La neu hi fa acte de presència de manera pràcticament anual a les parts més elevades de les muntanyes, tot i que no té presència cada any a les parts més baixes.

Figura nº4. Precipitacions i temperatures mitjanes a la comarca de la Conca de Barberà.

Font: elaboració pròpia amb dades del Atlas Climàtic (1961-1990), edició 2008.

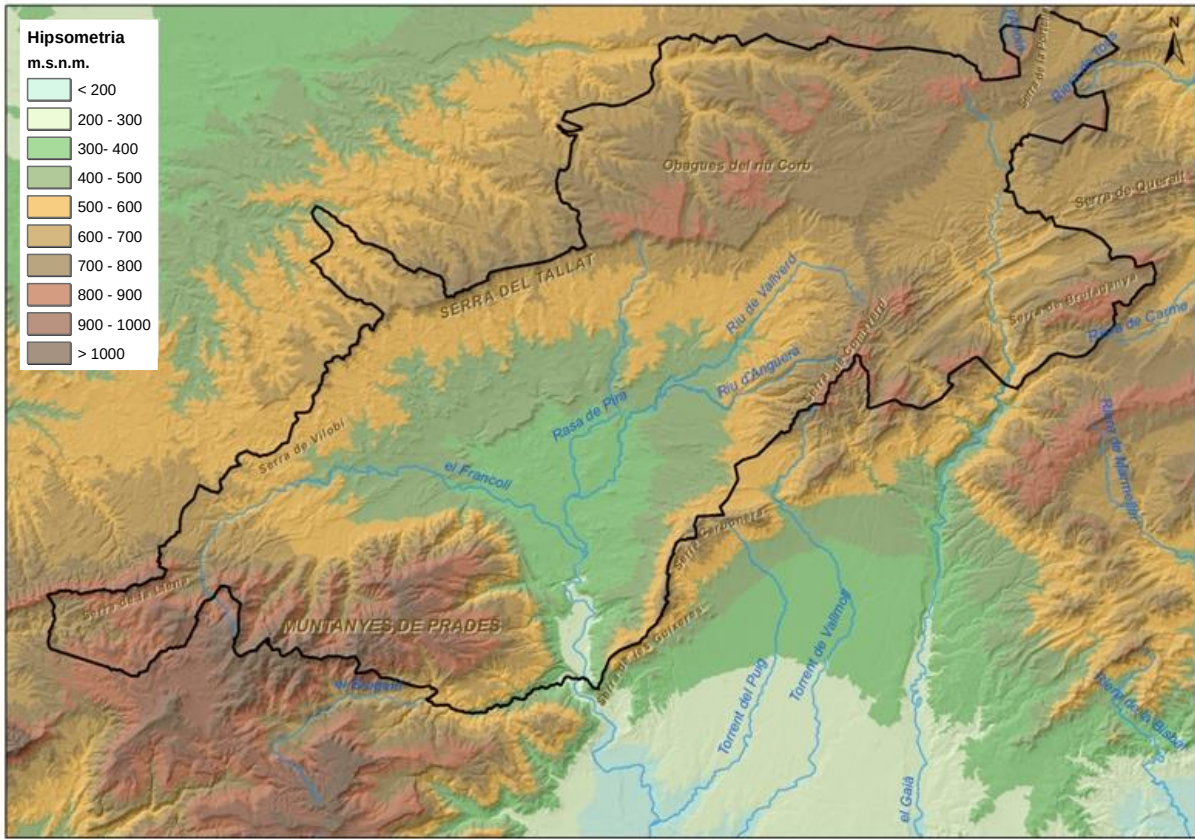
D'acord al Atlas climàtic de Catalunya, el règim pluviomètric estacional de la Conca de Barberà és TPHE (tardor-primavera-hivern-estiu) on predominen les pluges a la tardor i la primavera, escasses però torrencials. La relativa llunyania al fa que la humitat sigui en general menor a la dels territoris del Baix Camp i Alt Camp situats al sud de l'arc de muntanyes, exceptuant els moments d'inversió tèrmica i situació anticiclònica d'hivern, quan domina la boira a les fondalades i llavors la humitat és força elevada.

Foto. La Conca totalment nevada a l'hivern és una imatge preciosa que ajuda a comprendre millor les línies de força del territori.

OROGRAFIA I RELLEU

Figura nº5. Hipsometria a la comarca.

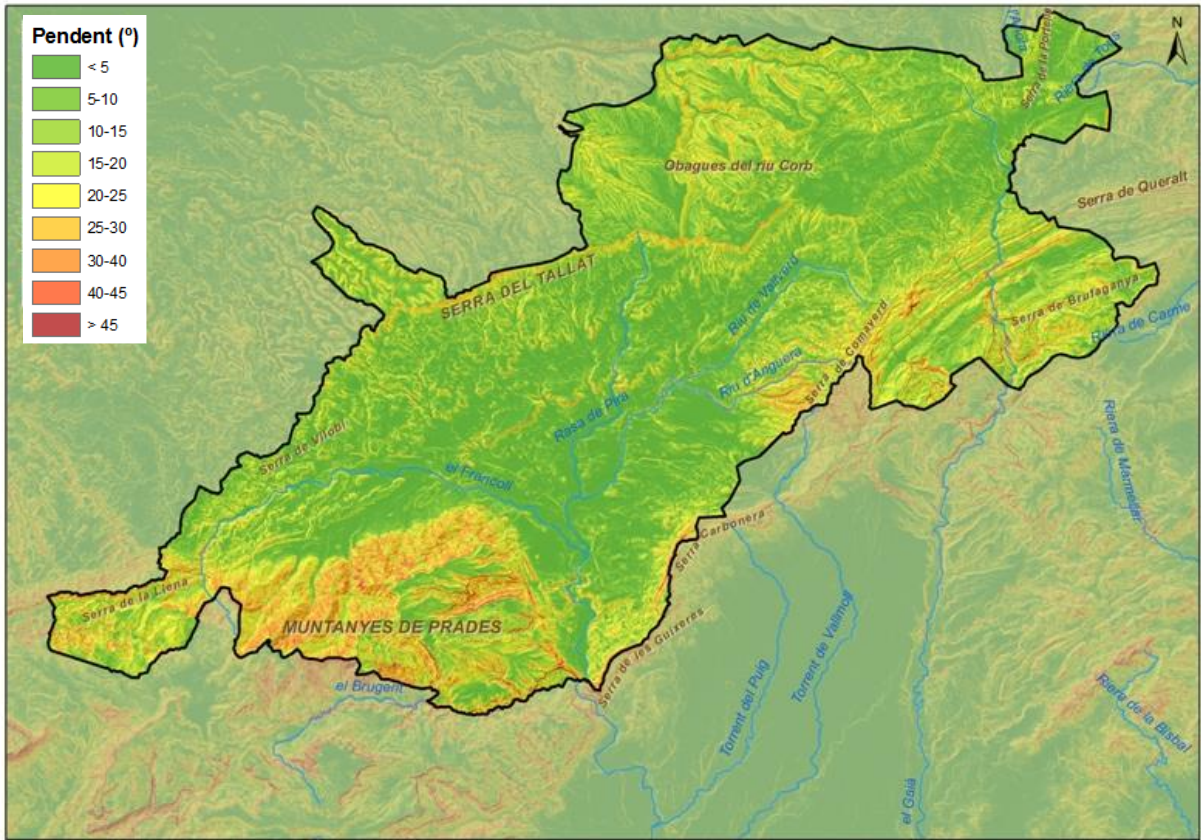

Font: elaboració pròpia amb dades de la base topogràfica del Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya.

Fotos. A l'esquerra, terreny agrícola suau al fons de la cubeta de la Conca amb les muntanyes de l'Alt Gaià al fons; a la dreta, el barranc del Titllar amb l'obaga de les muntanyes de Prades.

Figura nº6. Pendants a la comarca de la Conca de Barberà.

Font: elaboració pròpia amb dades de la base topogràfica del Institut Cartogràfic de Catalunya.

Com es pot observar, la comarca de la Conca de Barberà es conforma com una depressió solcada pel riu Francolí que discorre en direcció nord-oest sud-est i la conca del seu afluent principal, l'Anguera, articulada de nord-est a sud-oest, així com la capçalera del riu Gaià, en una cota més alta, a l'extrem nord-est de la comarca. Una petita cresta anomenada Coll de Deugràcies separa les conques del Francolí i del Gaià.

Aquesta vall àmplia està envoltada per muntanyes pràcticament en tota la seva plena extensió; al nord, les elevacions de la serra del Tallat i de Forès separen aquestes conques fluvials que vessen a la Mediterrània de la conca del riu Corb, afluent de l'Ebre, en la qual se situen alguns dels municipis de la comarca (Passanant i Belltall, Forès, Conesa i Savallà del Comtat); al sud-est, diverses serres orientades en direcció nord-est/sud-oest tanquen el pas als rius Gaià i Francolí, que s'hi han d'obrir pas en sengles congostos; d'oest a est, la serra de Brufaganya, el Montclar, la serra de Comarç, la serra Carbonera i la serra de les Guixeres.

Al sud, les imponents Muntanyes de Prades limiten visualment la comarca, oferint-li bona part de les seves obagues i cara est. Al nord-oest, les elevacions de les Garrigues, que unien la serra del Tallat amb la serra de la Llena, tanquen també visualment la Conca i determinen una petita part de la comarca que se situa a la conca del riu Montsant.

Les alçades d'algunes d'aquestes muntanyes són significatives. El Montclar, a l'est, ateny 947 metres sobre el nivell del mar; al voltant de Forès se superen els 800 m.s.n.m.; de fet el propi nucli, una talaia natural, està a 866 m.s.n.m., al sud, el límit comarcal dins les muntanyes de Prades voreja els 1000 m.s.n.m., amb la màxima alçada a la Mola dels Quatre Termes, a 1.120,1 m.s.n.m.; l'extrem sud-est de la comarca és força elevat, amb el nucli de Vilanova de Prades situat a 893 m.s.n.m. i essent el nucli urbà més alt de la comarca.

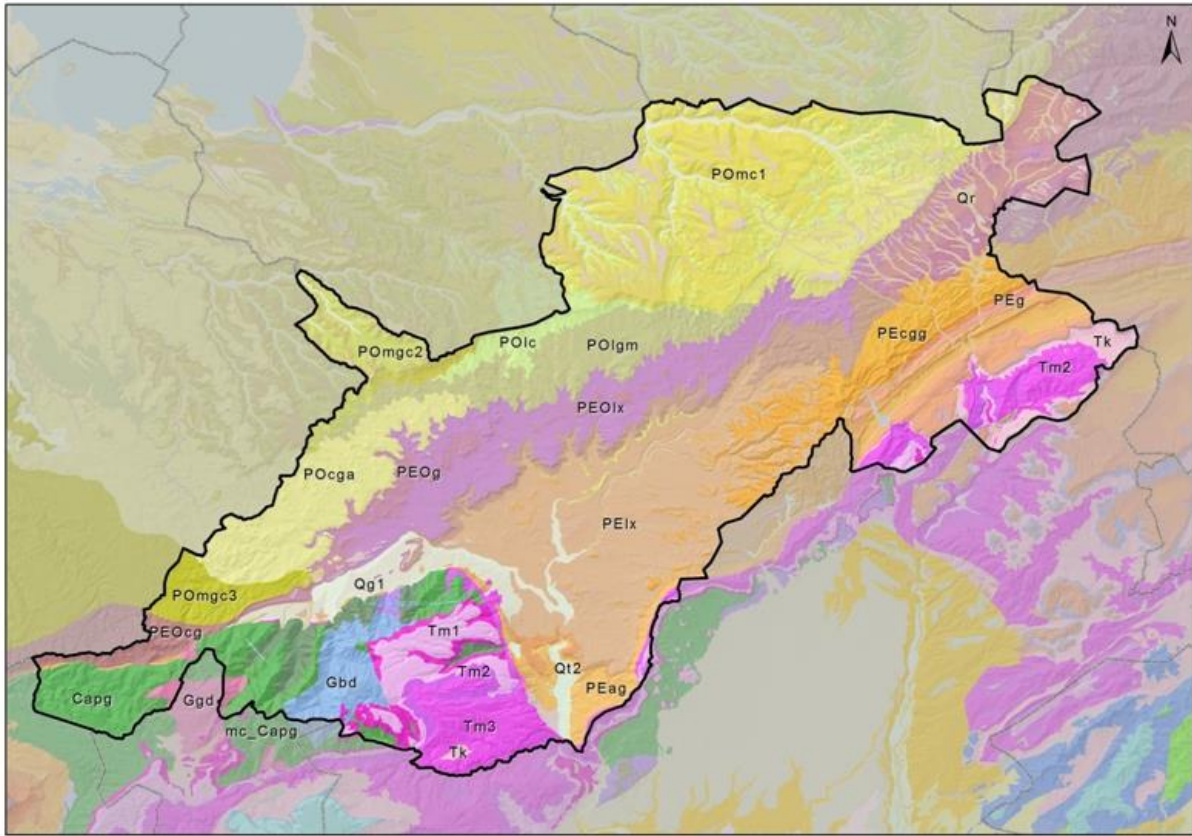
Per altra banda, la part més baixa de la comarca se situa al congost del Francolí abans d'entrar a l'Alt Camp, per sota dels 250 m.s.n.m.; bona part de la zona agrícola central de la comarca se situa entre els 350 m.s.n.m. i els 550 m.s.n.m., amb l'àmbit cerealista al voltant de Santa Coloma de Queralt en alçades considerables entre els 700 i els 850 m.s.n.m. De fet una diferència important entre la Conca estricta i la Baixa Segarra és la seva altitud, mentre la Conca estricta es troba més enclotada i a una altitud més baixa la Baixa Segarra es troba a més altitud pel que també explica la seva diferència en els cultius. Conca estricta vinya, fruiters secs i olivers i en més altitud la Baixa Segarra amb cereals.

Fotos. Els forts pendents que es donen a la vall del riu Brugent (esquerra) contrasten amb els relleus suaus de la Baixa Segarra (dreta).

GEOLOGIA

Figura nº7. Geologia de la comarca de la Conca de Barberà

Font: elaboració pròpia amb dades del Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya i del Departament de Territori i Sostenibilitat.

Cenozoico

- Qr, Dipòsits dels llits actuals de les rieres i dels torrents. Holocè.
- Qg1, Peu de mont (enderrocs de pendent i fàcies al·luvials de ventalls al·luvials). Plistocè.
- Qt2, Peu de mont (enderrocs de pendent i fàcies proximals de ventalls al·luvials). Plistocè.

Paleogen (Oligocè)

- POcg, Conglomerats i gresos. Oligocè inferior
- POga, Alternances de gresos amb lutites i argiles vermelles. Oligocè inferior
- POlc, Argiles vermelles i margues grises amb intercalacions de gresos i calcàries. Oligocè inferior.
- POMc1, Calcàries micrítiques. Rupelià.
- POMg2, Margues grises amb intercalacions de lutites, gresos i calcàries. Oligocè.
- POMg3, Margues i argiles amb intercalacions de gresos i calcàries gresoses. Catjà.

Eocè - Oligocè

- PEOcg, Conglomerats amb intercalacions de gresos i margues. Eocè-Oligocè.
- PEOlgx, Margues grises, gresos i guixos. Eocè-Oligocè.
- PEOg, Alternances de gresos i lutites vermelles, amb intercalacions de conglomerats. Priabonià-Oligocè inferior.
- PEag, Argiles i gresos amb alguns guixos. Cusià-Lutecià.
- PECgg, Conglomerats, gresos i margues vermelles. Priabonià.
- PEg, Gresos i calcàries amb ciment esparític. Bartonjà.

Mesozoico (Triàsic)

- Tk, Margues i calcàries margoses. Fàcies Keuper. Triàsic superior.
- Tm1, Calcàries micrítiques i dolomies. Fàcies Muschelkalk inferior. Triàsic mitjà.
- Tm2, Gresos i argiles. Fàcies Muschelkalk mitjà. Triàsic mitjà.
- Tm3, Dolomies i calcàries. Fàcies Muschelkalk superior. Triàsic mitjà-superior.

Paleozoic

- Gbd, Diorites. Carbonífer-Permià.
- Ggd, Granodiorites i granits alcalins. Carbonífer-Permià.
- mc_Cap, Cornianes hornblèndiques i pissarres pigallades. Carbonífer-Permià.
- Cap, Pissarres amb nivells de gresos i lidites. Carbonífer.
- Capg, Gresos i pissarres amb nivells de conglomerats. Carbonífer.

La geologia de la comarca de la Conca de Barberà permet conèixer tota una llarga successió des del sòcol paleozoic metamòrfic (amb diverses intrusions filonianes), amb una superposició de materials sedimentaris de tota mena fins a l'Oligocè, present abundantment a les conques d'erosió.

A les muntanyes de la Serralada Prelitoral, que limiten la comarca pel sud i est, són molt visibles aquestes estructures.

A les muntanyes de Prades, l'estructura del relleu està constituïda per un sòcol paleozoic format per gresos, pissarres motejades i pissarres argiloses del Carbonífer, anàleg al que aflora al centre del Priorat, ja que es tracta de la mateixa unitat geològica. L'esmentat paquet de roques metamòrfiques queda interromput per dues grans intrusions granítiques que afluïren al sector de l'altiplà de Prades i al torrent de Castellfolit. A sobre del sòcol paleozoic s'hi va dipositar la sèrie de roques sedimentàries del Triàsic les quals apareixen en el sector oriental de les Muntanyes de Prades: des dels plans de la Vila o de Sant Joan, Rojals, les Garrigues i fins a la Riba.

La serra de la Llena en canvi, situada a l'extrem nord-occidental, està modelada en materials sedimentaris: conglomerats, gresos, margues i lutites de l'Oligocè i l'Eocè que pertanyen a la Depressió Central Catalana des del punt de vista de la història geològica. Les capes de sediments estan disposades de forma subhoritzontal a l'extrem oriental i fortament basculades cap el nord a mesura que es progressa cap a l'oest, com a conseqüència de l'aixecament del sòcol paleozoic que li permet assolir els 1.021 m d'altitud a la Punta del Curull. El modelat dels conglomerats calcaris ha donat lloc a formes de relleu arrodonides de tipus «montserratí».

Al bloc del Gaià, sobre aquest sòcol paleozoic hi descansa la sèrie de materials del Triàsic: dos nivells de capes de calcàries i dolomies, que donen lloc a cingleres abruptes, intercalades per margues, gresos i argiles de color rogenc, que es comporten com a materials tous. De fet les cingleres calcàries, de color blanquinós, són visibles des de molts punts. Tot el sector central de la unitat, des de la serra de Brufaganya cap el centre i el sud, està modelat en aquests materials del Triàsic. En aquest mateix sector, sobre els materials del Triàsic hi descansen argiles vermelles i gresos dipositats en el Paleocè. A continuació s'hi troben les calcàries i calcarenites de l'Eocè inferior, sense que hi hagi representació de la sèrie estratigràfica corresponent al Juràssic i al Cretaci.

Al nord de la línia imaginària de traçat est-oest, entre la serra de Brufaganya i la serra Voltorera, els materials del Terciari cobreixen ja totalment la litologia del Triàsic i predominen absolutament en el paisatge geològic del sector nord de l'Alt Gaià. A causa de l'aixecament del bloc central del Massís de Gaià, com a conseqüència del joc de falles que han actuat en aquesta àrea, els sediments terciaris van ser fortament basculats, de manera que el front de les capes aflora a la superfície del terreny i a mesura que hom es desplaça cap el nord permet seguir la seqüència de la sèrie de materials dipositats. Es van alternant les capes de calcàries, margues, gresos i argiles, generalment de colors vermellorsos i dipositades al llarg de l'Eocè. A les serres de Comaverd i dels Clots apareixen conglomerats, gresos i margues, també de colors rogencs, però corresponents ja al període Oligocè els quals enllacen sense solució de continuïtat amb les calcàries detrítiques, les margues i els gresos groguencs del centre de la Conca de Barberà.

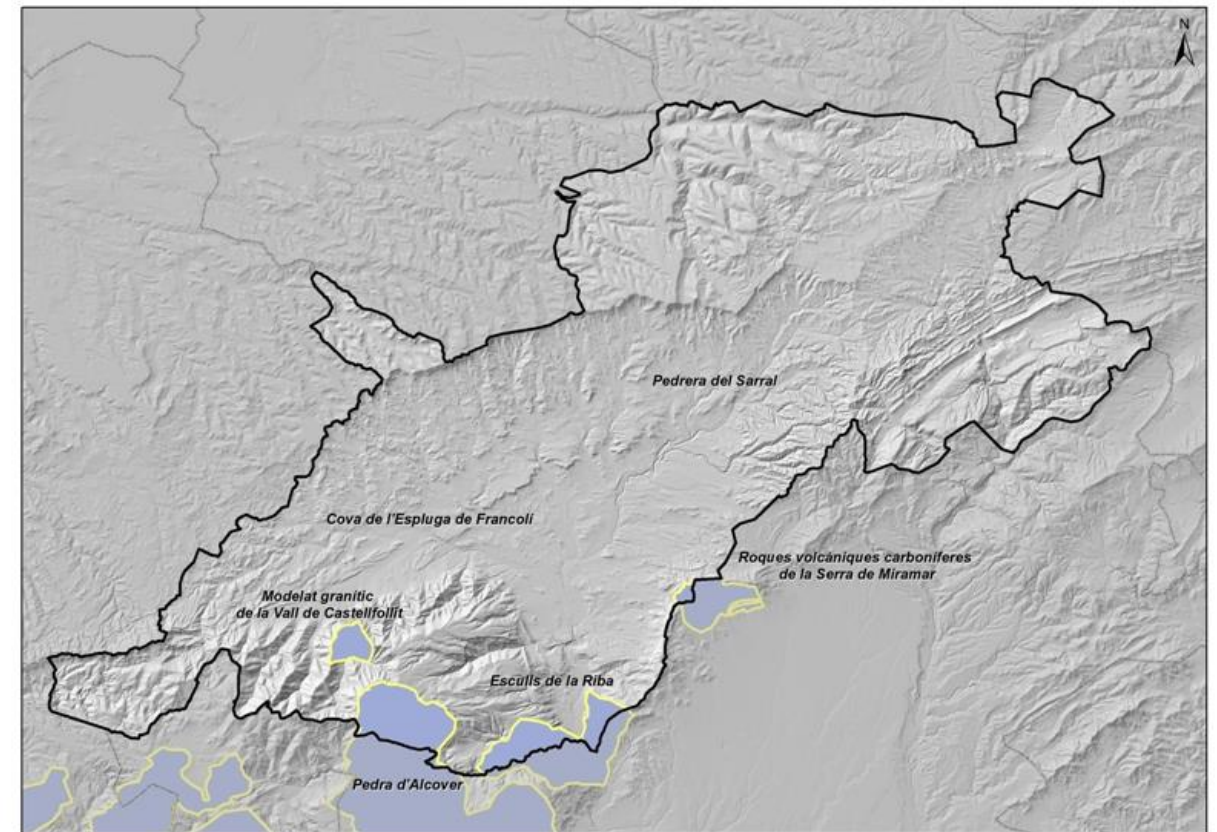
A la zona de la Baixa Segarra i riu Corb, el relleu està modelat en materials sedimentaris de l'Oligocè que, a la vora sud de la conca de Santa Coloma de Queralt, estan basculats cap el nord-oest, a causa de l'aixecament del bloc de Gaià. En aquest sector hi predominen conglomerats, gresos i margues de colors rogencs, que són substituïts per calcàries detrítiques, margues i gresos groguencs d'origen lacustre tant en el centre de la conca com en els altiplans del sector de Conesa. Predominen els materials poc resistents que han estat rebaixats per l'acció de les aigües corrents, deixant a la vista els materials carbonatats més compactes, que coronen turons com el de Forès i conformen els fronts d'algunes costes.

A la Conca estricta, l'estructura del relleu ha facilitat el modelat de la Conca. Al sud, a la serra de Miramar, hi afloren les pissarres paleozoiques del sòcol hercinià i a sobre la sèrie estratigràfica del Triàsic, present a moltes muntanyes del Camp de Tarragona. A causa de l'aixecament del bloc de la serra de Miramar les capes dels materials del Triàsic estan molt basculades cap el nord. A sobre d'aquests materials s'hi van dipositar tota una sèrie de capes sedimentàries ja d'edat eocena i paleocena. Els més antics a la vora sud, els més moderns a la vora nord. Els materials de l'Eocè només són visibles a l'extrem sud-oest de la conca, al sector de Vilaverd, i a mesura que ens desplaçem cap el nord apareixen els materials de l'Oligocè. Així, entre Montblanc i Sarraí el terreny està constituït per margues llimoses de color vermell que cap a Barberà de la Conca s'intercalen amb nivells de conglomerats i gresos també de color vermell. Més al nord, en els municipis de l'Espluga de Francolí, Blancafort, Solivella i Rocafort de Queralt, apareixen gresos i margues rogenques que més al nord són substituïts per gresos i margues groguenques ja en la transició cap als relleus de les serres de Vilobí del Tallat. Aquest sector septentrional és de relleu més trencat, amb tot un conjunt de turons i serres baixes separades per torrents, a diferència del sector central on la monotonia de la plana només és trencada per l'aparició d'alguns turons testimoni. Els Ullastres i el Tossal Gros d'Ollers, tots dos al

municipi de Barberà de la Conca, en són bons exemples.

Tres grans àrees de les Muntanyes de Prades estan incloses a l'Inventari del patrimoni geològic de Catalunya: el sector de modelat granític de la vall del barranc de Castellfolit situat al vessant nord; l'àrea de la Mola de la Roquerola al nord del nucli de Farena, que es correspon amb l'extrem nord d'una geozona molt més extensa que amb el nom de Pedra d'Alcover que inclou una àrea de cingleres mesozoiques; finalment la geozona dels esculls de la Riba que s'estén al paratge de les Garrigues, a ponent del poble de la Riba. Fora de les Muntanyes de Prades, destaca la geozona anomenada roques volcàniques carboníferes de la Serra de Miramar, que inclou una petita part en el costat conuenc, i dos petits punts, la Cova de l'Espluga de Francolí la Pedrera de Sarraí (interès paleontològic).

Figura nº8. Espais d'interès geològic a la Conca de Barberà

Diverses explotacions mineres s'han desenvolupat a la Conca de Barberà al llarg dels segles. Alguns topònims ens indiquen l'existència de recursos minerals interessants, com el barranc de l'Argentada, al bosc de Poblet, d'on s'han extret plata a l'edat mitjana, níquel i coure al segle XVIII, plom durant la Guerra del Francès i barita i baritina fins al segle XX, a partir de la Mina Atrevida, una explotació subterrània de barita situada al bosc de Poblet i datada ja el 1430 i que va durar fins el 1990. El 1930 existiren mines de barita, ferro i baritina a Rojals, de pirita-ferro a Rojals-Montral, 2 de ferro i una de plom a Vallclara, tres de ferro a Vilanova de Prades, dos de barita (incloent la ja citada Atrevida), tres de ferro, una d'antimoni i una de plom a Vimodí.

En aquesta zona també s'han explotat de manera artesanal petites pedreres de granit per aprofitar llambordes. Així, el 1929 existien al Bosc de Poblet² com a mínim 5 canteres de porfirs granodiorítics per fer llambordes (barranc de Castellfolit, barranc de Sant Bernat, barranc del Cirerer, barranc del

² MARTÍNEZ, M. (2001). El Bosc de Poblet al llarg dels Anys. Monografies XI. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

Segués, barranc de les Forques) i dos que aprofitaven pissarres negres grafitoses silurianes per obtenir terra negra (barranc de Sant Bernat o del riu de Pruners). Algunes d'aquestes extractives tenen encara marques visibles al bosc de Poblet. Resten també algunes pedreres abandonades d'extracció de calcàries i dolomies (molt visible l'existent a l'entrada de la Vall de Montblanc). Al centre de la conca (Pira, Sarra), es van desenvolupar diverses pedreres pensades per l'extracció d'alabastre. Una antiga pedrera de Sarra ha proporcionat un interessantíssim jaciment paleontològic on destaquen nombrosos fòssils de fulles³.

Actualment, destaca l'existència d'una gran pedrera activa a Viladeperdius (Pontils).

Fotos. Activitat extractiva important a Viladeperdius; a la dreta, antiga pedrera de calcàries a l'entrada de la Vall de Montblanc

³ CARTAÑA, J. (1992). Geologia i paleontología del jaciment Oligocè de Sarra. A Aplec de Treballs nº10. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

Fotos. Diversos dels substrats geològics existents a la comarca: calcàries i dolomies del Muschelkalk a la vall del Brugent; esquists i pissarres prop de Poblet; derrubis d'una antiga mina al bosc de Poblet, pissarres filonians al bosc de Poblet i conglomerats de la Serra de la Llena.

HIDROGRAFIA

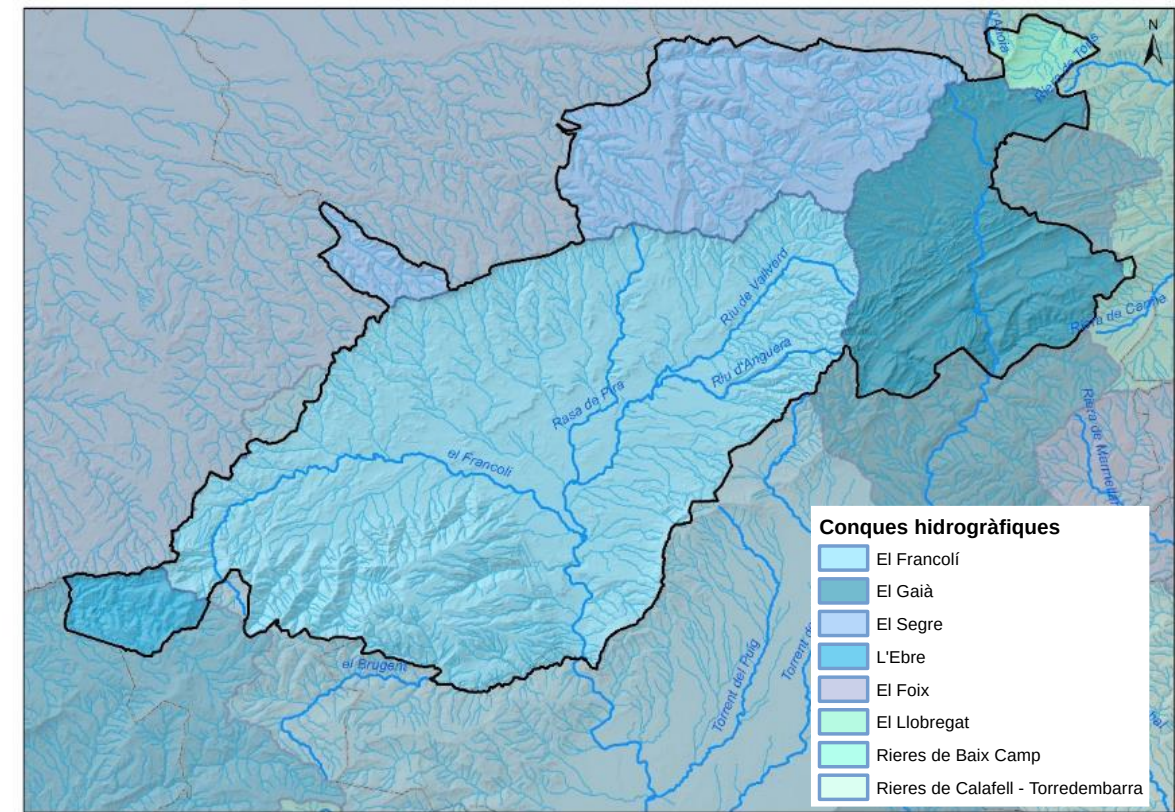
El curs principal de la comarca és el riu **Francolí** que envolta pel nord les muntanyes de Prades i al peu del qual s'han situat els dos nuclis urbans principals de la comarca, com són Montblanc i l'Espluga de Francolí; nombrosos torrents drenen la cara nord i est de les muntanyes de Prades i li són afluents per l'esquerra, mentre que per la dreta, els cursos fluvials són poc importants excepte la conca del riu **Anguera**, que recull aigües des de la serra de Comaverd i Carbonària a l'est i des de la serra del Tallat i Forès al nord.

La zona de la Baixa Segarra s'estructura principalment pel riu **Gaià**, que aquí té la seva capçalera. Una petita part a l'extrem nord-est de la comarca (al nord d'Aguiló, zona de la Pobla de Carivenys i les Roques) forma part de la conca de la riera de Clariana, afluent de l'Anoia.

Al nord de Forès i a la serra del Tallat, diverses rieres i rases són afluents del **riu Corb** (conca de l'Ebre), que té a la comarca la seva capçalera; també una petita part de la comarca, a la zona de Senan, vessa a la vall de l'Ebre.

Per últim la zona de Vilanova de Prades forma part de la conca del riu Montsant, també afluent de l'Ebre.

Figura nº9. Hidrografia i conques hidrogràfiques a la Conca de Barberà

Font: elaboració pròpia amb dades de la base topogràfica del Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya.

Foto. Dalt a l'esquerra, el riu Francolí aigües amunt del poble de Montblanc; dalt, a la dreta, el riu Corb al pas pel balneari de Valfogona de Riucorb. Sota a l'esquerra, riu Brugent al pas per la Riba; sota a la dreta, riu Gaià des de Santa Perpètua de Gaià.

El Gaià és un riu típicament mediterrani, amb les oscil·lacions del cabal d'aigua propiciades per la pluviometria de cada estació. S'origina a la cubeta geogràfica de Santa Coloma de Queralt, i queda limitat l'inici de la seva conca hidrogràfica en l'espai de l'Alt Gaià, d'oest a est, per la corba formada pels punts de Sant Miquel del Montclar, Deugràcies, el Codony, el coll de Rauric, Montargull, Montfred, Aguiló, Almenana el Coll de Fiol i les serres de Queralt, del Pany i de la Savinosa.

El Gaià a Santa Coloma és una petita rasa seca anomenada Bestorra que passa fregant el castell dels Comtes. A les fonts de les Canelles o dels Comtes recull la primera aigua. Més avall de Santa Coloma s'enllaçarà amb el torrent Claret, que recull les aigües escorrentes de Montfred i d'Aguiló. A l'altura de Sant Gallard rep alguns petits torrents o rases. Tanmateix, la configuració definitiva com a riu l'adquirirà tocant a Pontils. Poc abans rebrà per l'esquerra el riu de Boix i sota del poble, en un mateix indret, per la dreta el torrent de Biure i per l'esquerra el torrent de Sant Magí. A partir d'aquest punt el Gaià canvia d'imatge, ha adquirit potència i força per endinsar-se en la serralada Prelitoral, en l'espai conegut com el Bloc del Gaià. A Santa Perpètua descriu un meandre

El Corb neix entre Rauric i Montargull, dues pedanies de Llorac. Circula profundament encaixat en les calcàries micrítiques i les margues del sud d'Albió fins arribar a Valfogona de Riucorb. Els seus afluents són petits torrents per on es canalitza l'aigua que neix en els altiplans de Forès, Conesa i Rauric. El més important és el riu Seniol, que articula una petita xarxa de torrents estesos al voltant del Pla de Maria.

El riu d'Anguera ha estat el principal agent encarregat d'excavar la conca. El riu neix a la serra de Cogulló. A l'alçada d'Ollers rep el cabal del riu de Vallverd, que aporta les aigües del nord de la conca. Després de travessar bona part de la unitat, el riu d'Anguera desguassa al Francolí.

El Francolí drena el sector occidental de la Conca i segueix un traçat que voreja les muntanyes de Prades des de Vimodí i l'Espluga de Francolí fins a Vilaverd i la Riba, on s'escola entre les muntanyes de Prades i la serra de les Guixeres per obrir-se pas a la Plana del Camp

Tot i que el Francolí té a la comarca la seva capçalera i pocs quilòmetres del recorregut, el fet de tenir una àmplia xarxa d'afluents provinents de les muntanyes de Prades li ha permès generar grans inundacions recordades històricament; si cèlebres van ser els aiguats de Santa Tecla del 23 al 24 de setembre de 1874 (la major catàstrofe natural esdevinguda en temps històrics al camp de Tarragona), no ho van ser menys els aiguats de Sant Cristòfol del riu Brugent (1792, que provocà 19 morts a la Riba), de Sant Francesc (10 d'octubre de 1829), de Sant Mateu (20 de setembre de 1850) de Sant Lluç de 1930 i els aiguats de Sant Francesc de 10 d'octubre de 1994. Als aiguats de 1930, molt ben documentats, el Francolí i bona part dels seus afluents es van desbordar, causant dos morts a Solivella, i importantíssims danys a tota la comarca, incloent els cascs urbans de l'Espluga de Francolí i Montblanc, i la destrucció dels dos ponts que es trobaven en construcció a la Riba, a més de nombrosos danys a edificacions, camins, carreteres i propietats a bona part dels pobles de la Conca. Malauradament, aigües avall va causar molts danys al camp de Tarragona. Es van recollir més de 220 mm als pluviòmetres de l'Espluga de Francolí i Rocafort de Queralt, tot i que segurament la precipitació devia ser superior. Es va calcular que el cabal màxim del Francolí a Montblanc va assolir els 1.094 m³/s i a La Riba els 1.580 m³/s.

Cal també citar que, tot i la sequedat general relativa de tot aquest territori, existeixen nombrosíssimes fonts; per exemple, dins el terme de Montblanc i entorn, se n'han catalogat 295⁴; 56 a les rodalies de Montblanc, 50 a la Vall de Fora-Vall Obaga-la Vall Solana i la Vall de Lladrons; 73 a Rojalons, 24 a la Baridana i la Bartra, 34 a els Cogullons, 16 a Prenafeta, 10 a Lilla, etc. Per altra banda, al bosc de Poblet se n'han catalogat 42⁵, un percentatge significatiu de les quals ferruginoses.

Aquestes fonts ferruginoses de Poblet s'han aprofitat per a l'activitat de balnearis d'aigua medicinal, d'aquí neix el barri de les Masies de l'Espluga, activitat actualment desapareguda i reconvertida en cases de colònies. Si es manté però l'explotació d'aigües medicinals a Valfogona de Riucorb i a Rocallaura. Ambdós pobles de balnearis compten amb una ja llarga tradició del turisme d'aigües.

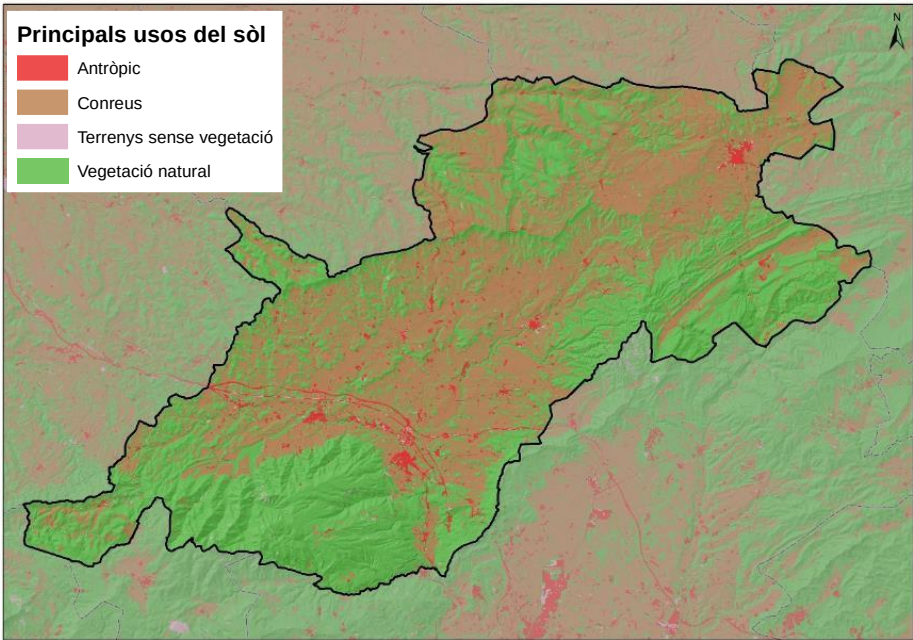
⁴ PALLISÉ, J. (2006). Els camins de l'aigua. Fonts naturals i aigües al terme de Montblanc. Cossetània Edicions

⁵ MARTÍNEZ, M. (2001). Op. Cit.

2.3 ELS USOS DEL SÒL

DISTRIBUCIÓ GENERAL DELS USOS DEL SÒL

Figura nº10. Principals usos del sòl a la comarca de la Conca de Barberà, any 2009.

Font: elaboració pròpia amb dades del Mapa de cobertes de sòl de Catalunya v4 (2009).

Taula nº3. Usos del sòl a la comarca de la Conca de Barberà

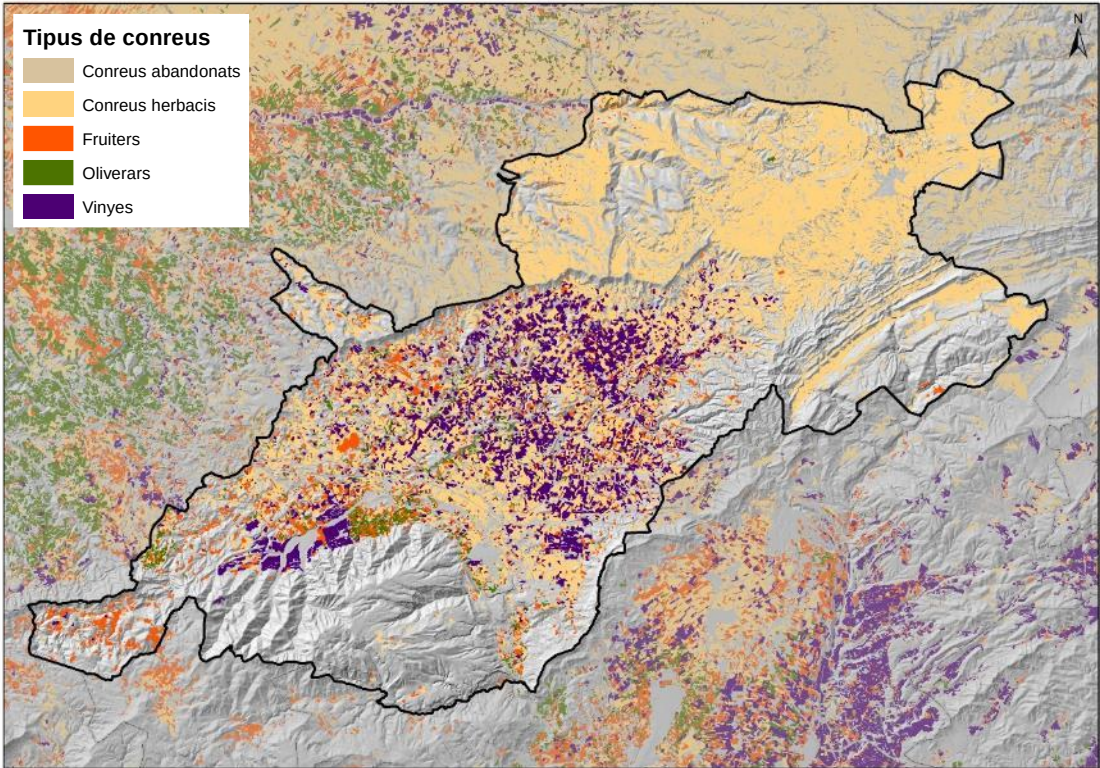
Principals usos del sòl	Superfície (ha)	%
Antròpic	2.299,54	3,53
Conreus	28.277,45	43,46
Terrenys sense vegetació	216,97	0,33
Vegetació natural	34.278,04	52,68
Total	65.072,00	100,00

Font: elaboració pròpia amb dades del Mapa de cobertes de sòl de Catalunya v4 (2009).

La figura anterior explica molt gràficament la distribució dels usos a la comarca; la vegetació forestal ocupa una mica més del 50% de la comarca, concentrada especialment a les muntanyes de Prades (sud-oest) i a l'arc de muntanyes de la serralada Prelitoral que flanqueja la comarca fins a les muntanyes de l'Alt Gaià (est). També hi ha importants extensions forestals a les vessants del riu Corb. Els conreus ocupen els fons de la cubeta de la Conca i bona part dels plans de la Baixa Segarra. Els pobles estan escampats, però la concentració d'usos urbans més importants se situa al llarg del riu Francolí.

ELS CONREUS

Figura nº11. Distribució general dels tipus de conreu.

Font: elaboració pròpia amb dades del Mapa de cobertes de sòl de Catalunya v4 (2009).

Com s'ha comentat, el 71% de la superfície comarcal està dedicada a les terres llaurades, pràcticament totes elles de secà (24.705 ha), envers les de regadiu (591 ha). Són els conreus herbacis (bàsicament cereals d'hivern) els que ocupen la major part, 17.359 ha (pràcticament el 70% de les terres llaurades), distribuïts per tota la comarca, però especialment dominants a la baixa Segarra i entre les zones de conreu que menen cap a la vall de l'Ebre. La vinya ocupa 4.498 ha i el segon tipus de conreu més important (18,2% de la superfície de conreus), amb especial significació paisatgística a la part central de la comarca i a les vores del monestir de Poblet. Altres conreus arboris, com l'olivera (924 ha) i els fruiters de fruita seca, ametllers principalment (1890 ha), són també importants.

Fotos. Els cereals són el conreu majoritari de la Conca, ocupant fins i tot replans i valls a les zones de muntanya; la vinya és, no obstant, dominant a la part central de la comarca i a la vora del Monestir de Poblet

Fotos. Avellaners vora Vilanova de Prades, i ametllers combinats amb cereals vora Senan

Com ha passat a bona part de les terres prelitorals del país, la superfície agrària ha tingut importants descensos en el període de 20 anys entre censos agraris (1989-2009), amb una pèrdua de més de 4000 hectàrees, que s’han perdut bàsicament a cost de la reducció de conreus fruiters de fruita seca (ametllers principalment) i vinya.

Taula nº4. Evolució de la superfície agrària a la comarca de la Conca de Barberà entre censos agraris

Any	1989	1999	2009
Nº explotacions	2.221	1.754	1.448
Total terres llaurades	28.449	26.885	24.115
Conreus herbacis	16.280	17.636	17.359
Fruiters	4.631	3.133	1.890
Olivera	460	792	878
Vinya	7.063	5.296	4.498

Font: Institut d’Estadística de Catalunya (IDESCAT)

EL CEREAL

Els cereals d’hivern han tingut un important creixement en superfície a la Conca de Barberà, causat per múltiples factors, sovint lligats als preus, ajuts i balanços agraris quant a esforç i rendiment. És de fet el conreu amb més superfície de la comarca, 15.894 ha moltes d’elles a la Baixa Segarra, la zona cerealística per excel·lència. A diferència de la Conca estricta que per bé que hi ha vinya i cereal també hi ha altres conreus com l’olivera o la fruita seca que en conformen un mosaic agrícola, a la Baixa Segarra és clarament preponderant el cereal per qualsevol altre conreu.

Els cereals d’hivern (ordi i blat) no només són preponderants a la vora de Santa Coloma de Queralt, sinó també a tots els plans elevats i vessants de la part de la comarca que mira al riu Corb (Passanant-Belltall, Forès, plans de Conesa, Vall del Corb, etc.), a totes les petites valls orientades de sud-est a nord-oest a la zona de l’Alt Gaià – creant paisatges interessants com la vall que va de Pontils a Viladepardius, o la que recorre des de Pontils a Vallespinosa, i també a parts importants del terme de Montblanc entre Prenafeta i el riu Francolí.

Els cereals tenen important transcendència paisatgística per la seva textura i coloració mutants durant l’any, creant visions molt diferenciades del paisatge comarcal segons l’època en que s’observi.

LA VINYA

La Conca estricta té unes qualitats geològiques, climàtiques i geogràfiques que fan idònia pel cultiu de la vinya. El sòl és calcari o argilós excepte a Vilanova de Prades on també hi ha licorella on coincideix amb l’altitud més alta de 900mts, les vinyes que es troben a més baixa altitud estan a 200 mts. La pluja és de mitjana uns 500 l/m2 que els vents de marinada i serè (mestral) assequen el terreny i eviten botritis i altres malalties originades per fongs. La Conca estricta compta també amb un microclima de contrast tèrmic entre la nit i el dia que resulta molt bo per la maduració, l’acidessa i el PH del raïm. A la Conca de Barberà hi ha 4.498 ha. de vinya, bàsicament a la Conca estricta d’on és un cultiu tradicional.

Com diu Josep Maria Poblet al seu llibre “La Conca de Barberà”⁶, “ L’economia de la Conca es pot dir que depèn d’un sol producte: el vi. Quan els raïms es paguen cars, el diner corre. En els anys de males collites, les paraules “No s’embarcarem ni un got” són la sentència que es troba en boca de tothom. És clar que a la comarca s’hi cull blat i civada, ordi i moresc, olives i ametlles, avellanets i fesols, trufes i llegums. Però els diners que s’obtenen són dels que no es veuen, a les mans, dels que fugen i no fan “mota”. Allò que permet a l’home del camp respirar tranquil ha d’identificar-se amb el rendiment del vi, que a la Conca, de vi, se’n fa, com vulgarment es diu, per donar i per vendre”.

Si bé ha estat un conreu principal, no sempre ha estat majoritari a les zones actualment vitivinícoles; per exemple, el 1722 a Sarraí, de les 359 jornades amb terres conreades, només 15 tenien vinya⁷

El 1887, just 6 anys abans de l’arribada de la fil·loxera, hi havia a la Conca de Barberà 10.137 hectàrees de vinya⁸. Tot i la destrossa de la fil·loxera, el 1900 hi havia 12.295 ha de vinya sobre un total de 20.160 hectàrees de conreu.

Si bé al llarg del S. XVIII l’especialització vitivinícola de vins i alcohols gràcies al mercat de l’aiguardent l’interior de Catalunya es desenvolupà enormement. De fet al S.XVIII a la Conca estricta hi hagueren fins a 27 destil·laries. La seva comercialització tenia un punt de referència, el port de Tarragona i de Salou.

Aquest increment de l’economia de l’aiguardent va en relació amb una creixent qualitat del vi i també de l’accés a la terra. Encara fossin petites parcel·les els pagesos anaven adquirint petites propietats.

Amb l’arribada de la fil·loxera a França al 1863 Catalunya perdia un competidor i passava a tenir el monopoli del comerç del vi, es va aprofitar per plantar vinya arreu, però fou un creixement fictici doncs al 1893 arribà a la Conca la fil·loxera que arrassà amb la vinya. Al ser un monocultiu portà a una situació de greu misèria i també requerir de certa capacitat de resiliència.

Les antigues vinyes fil·loxerades foren substituïdes per altres conreus com els ametllers, olivers o cereal o bé per nova vinya. Aquesta nova vinya no podia ser de peu europeu sinó de peu americà resistent a la plaga. Aquells que van optar per replantar vinya havien d’assumir una gran inversió que no sempre era possible. D’aquí nasqué l’associacionisme agrari i amb ells els cellers cooperatius.

En un primer moment la iniciativa d’agrupar-se i fundar cooperatives agràries fou dels republicans i més tard dels liberals. Dels petits pagesos i més tard dels grans propietaris. De la mateixa manera que la societat estava dividida en classes socials ideologia el cooperativisme agrari també. Existia una divisió on alguns pobles tenen dos cellers com és el cas de Sarraí, Barberà i l’Espluga, el dels rics i dels

⁶ POBLET, J.M. (1961). La Conca de Barberà, Biblioteca Selecta. Barcelona

⁷ PUIG, R. (2012). Conreus i propietat agrària a Sarraí segons el capbreu de 1720. Aplec de Treballs nº30, Centre d’Estudis de la Conca de Barberà

⁸ GRAU, J.M.T.; RISUEÑO, J. (2001). El moviment migratori de la Conca de Barberà a la ciutat de Reus a inicis del segle XX. Aplec de Treballs nº19. Centre d’Estudis de la Conca de Barberà.

pobres com se sol dir. Al 1961 enmig del franquisme una llei obliga a unir les dues cooperatives que passa a ser del sindicat vertical.

L'any 1985 s'inicià el seu camí administratiu per al reconeixement de la Denominació d'Origen Conca de Barberà que adquireix plena legalitat administrativa el 1989 a més a més de formar de la DO Catalunya i DO Cava. Curiosament, de l'any 1989 hi ha xifres exhaustives, provinents del cens agrari d'aquell any, que ens indiquen que hi havia a la comarca 7.063 ha de vinya, (6.775 dins la DO Conca de Barberà); el cens agrari de 2009 marca una tendència a tota la comarca; un important descens del conreu de la vinya, que passa a comptabilitzar 4.498 ha (amb 628 viticultors), de les quals 4.042 ha estaven inscrites en la dominació d'origen. Aquesta tendència de disminució de la vinya es va donar a tots els municipis que hi tenen territori, excepte a Barberà de la Conca que l'any 2009 presentava 930 hectàrees. Alguns municipis van tenir, però, un descens espectacular, com és el cas de Montblanc que va passar de 1.124 ha de vinya el 1982 a 466 el 2009.

Segons dades de l'Institut Institut Català de la Vinya i el Vi (INCAVI), l'any 2015 hi havia 4200 hectàrees inscrites en la denominació d'origen, amb un total de 1100 viticultors i una producció mitjana per la D.O. de 6.787 hectolitres.

No obstant, la disminució de superfície de vinya va en sentit contrari a un altre fenomen; l'augment del nombre de cellers. Als anys 80, apart de les cooperatives locals, només hi havia a la Conca de Barberà dos cellers (si es compta la implantació de Torres el 1978 i s'assimila Viticultors Mas del nen amb el seu precursor Bodegas Bellod el 1943. Els anys 90 s'obren sis cellers. Entre el 2000 i el 2005, se n'obren quatre. A partir d'aquí, la maduració d'alguns projectes personals i l'obertura del Viver de Cellaristes de Barberà de la Conca dispara les xifres. El 2007 s'obren set iniciatives de cellers, el 2009, una, el 2010 una altra i entre el 2011 i 2013 se n'obren cinc. Per tant, es pot veure com la denominació d'origen sí ha tingut un efecte importantíssim en la multiplicació d'iniciatives de cellaristes i, per tant, d'elaboració de vins de qualitat. La comarca, doncs, ha perdut superfície de vinya i nombre de viticultors però ha guanyat en cellers i qualitat.

Quan a l'origen de les iniciatives dels cellers, la immensa majoria són de la mateixa comarca. Es tracta d'una iniciativa vitivinícola autoregenerada a partir de la reconversió dels viticultors tradicionals de venda a cooperativa i a producció de cava, en elaboradors de vi amb marca pròpia. Només dos grans grups vitivinícoles forans hi tenen celler: Grup Codorniu i Torres, tots dos provinents del Penedès. La resta de cellers són gent de la terra o descendents, la majoria amb tradició vitivinícola a la família. Per tant, la incidència o presència d'estrangers és pràcticament nul·la, com també la presència de grups vitivinícoles d'altres zones de l'Estat Espanyol.

El **trepà** és una varietat de raïm negre autòctona de la Conca de Barberà. També es pot trobar a la zona del riu Corb, a la Baixa Segarra, a la Conca de Tremp en una petita proporció i a Vila-rodona a l'Alt Camp. Aquesta varietat no té sinònims esteses.

Amb una producció interessant (té un rendiment mitjà-alt, de 8000 a 12000 kg/ha) pel que dona una certa tranquil·litat econòmica al viticultor. És una varietat molt versàtil ja que tot i ser una varietat de raïm negre permet fer vins negres, rosats i fins i tot blancs, tot i que la seva principal destinació majoritària sigui l'elaboració de vins i caves rosats a causa del seu poc color i la moderada graduació alcohòlica. És una varietat vigorosa amb raïms grans i compactes. Les baies són amples i arrodonides i té una pell de gruix mitjà. Es de brotada primerenca i maduració tardana (finals de setembre principis d'octubre). Quan el trepat s'elabora com a rosat, s'obté un vi destacable, lleuger, fresc i afruitat, de color rosa gerd, net i lluminós. En l'elaboració en negres, s'obté un vi fresc i lleuger amb un color entre cirera i robí i ribet violaci. En boca sobresurten notes de fruites vermelles i regalèssia fusionades per un toc especiat de pebre i fulla de llorer. El color, l'aroma i el paladar el fan únic.

A la Conca hi ha aproximadament unes 1.100 ha. de trepat de les quals el 80% de la seva producció va fer vi base per a cava rosat amb la denominació de la DO Cava de fet tot el cava rosat del Penedès prové de la Conca. El 20% restant es destina a la DO Conca de Barberà, d'aquestes dos cellers en fan

vi blanc, i 18 ho destinen a vi rosat i vi negre.

Altres varietat que trobem a la Conca, a més a més de l'autòctona trepat, són la parellada i el macabeu per fer vins blancs i per fer negre l'ull de llebre i la garnatxa.

FRUITA SECA

El tercer conreu amb més superfície és la fruita seca, el qual són 1.852 ha. Bàsicament són ametllers i en alguns punts de la comarca també altres arbres fruiters. A les muntanyes de Prades i en particular a Vilanova de Prades n'és tradicional els avellaners i castanyers i de fet celebra la fira de la castanya per tal de promocionar la seva venda. També és tradicional els noguers a Rojals.

Els ametllers tenen una important influència positiva en el paisatge. A la fi de l'hivern principis de primavera els ametllers floreixen i deixen una preciosa estampa d'arbres florits, en funció de la varietat serà de flors blanques (llarga) o rosades (marcona).

OLIVERA

El quart conreu més important en nombre de superfície és l'olivera, que ocupa 924 ha. Olivers i ametllers s'alternen juntament amb altres conreus propis de la comarca. Els olis d'aquesta zona s'assemblen amb força dignitat a l'arbequina de les Garrigues.

L'any 2000 serà recordat per molts agricultors i agricultores pel fred i la neu de l'hivern que va suposar la mort de molts olivers, sent un bon problema.

Juntament amb el vi, l'oli també compta amb també amb una DO, en aquest cas la DO Siurana.

CONREUS EN AUGMENT

En els darrers anys cultius que no tenien presència a la Conca de Barberà han anat agafant protagonisme alhora que també s'han recuperat conreus tradicionals.

Per una banda tenim el cultiu de la colza, una varietat de nap destinat a fer-ne oli comestible, biodièsel i alimentació animal que n'és el seu principal ús. Cada cop són més les ha. d'aquest cultiu aquesta és una tendència a tot Catalunya i també a la Conca de Barberà. La colza té una implicació paisatgística molt destacable ja que a la primavera floreix i cobreix el camp d'un groc intens.

De conreus moderns a conreus tradicionals. A la baixa edat mitjana, el safrà constituïa un important producte d'intercanvi i de producció a la Conca de Barberà, l'Alt Gaià, l'Urgell, la Segarra i el Bages. A l'entrada del segle XVIII hi ha notícies del conreu de safrà a Rocafort de Queralt, el poble per excel·lència del cultiu del safrà i les espècies, i del seu comerç al mercat de Santa Coloma, que ho continuà essent durant el segle XIX. A la segona meitat d'aquell segle aquest conreu començà a minvar fins desaparèixer pràcticament a inicis del segle XX. Amb la globalització i l'accés al safrà iraní més econòmic i tenint en compte que el safrà és un producte car, doncs no pot ser d'altra manera degut a la recol·lecció manual, la producció i comercialització del safrà va anar a menys.

Tot i així, el primer intent de recuperar el conreu comercial del safrà a la Conca de Barberà fou l'any 2008 en un tros de la Guàrdia dels Prats. Des de llavors s'ha vingut recuperant aquest cultiu tradicional fins a l'actualitat, on genera un paisatge agrari singular en el moment de la seva floració, una bonica flor lila.

Cada cop són més les fires gastronòmiques de promoció dels productes locals, entre els el safrà que té un paper destacat a la fira Safrània de Montblanc i al Terra de Safrà Santa Coloma de Queralt.

Normalment a l'hora d'escollir quin conreu plantarà el pagès o pagesa ho fa en funció del rendiment econòmic és per això que cada cop són més els conreus de cereal i de vinya.

LA TEXTURA I CROMATISME DELS CONREUS A LA CONCA

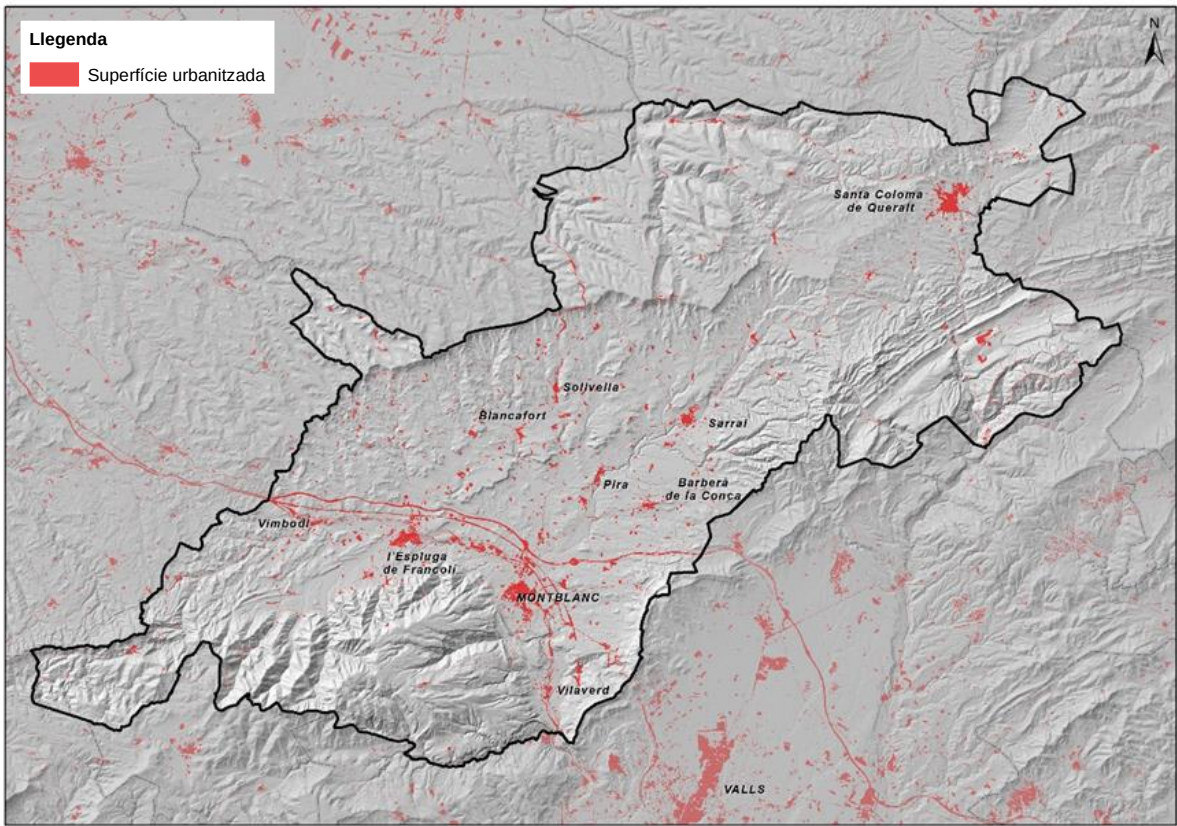
L'ús agrícola del territori té una important significació paisatgística. En primer lloc, per la identificació cultural i històrica de la comarca com una àrea mediterrània d'origen cerealista i vitivinícola. En segon lloc, per què els canvis estacionals cromàtics i textura de la vinya, els conreus herbacis, i els ametllers, oliverars o arbres acompanyants de fileres i camins són significatius, en contrast amb la relativa estaticitat visual de la vegetació natural de la comarca. En tercer lloc, per què l'orografia sinuosa de gran part del territori ha estat organitzada sovint amb bancals que marquen les corbes de nivell i que creen un paisatge construït de gran interès visual. En quart lloc per què en bona part del territori existeix una combinació de conreus interessant, de manera que, apart d'algunes àrees purament cerealistes, es manifesta un interessant mosaic amb diverses textures i colors.

Fotos. Textures i coloracions dels paisatges agraris de la Conca de Barberà

ÚS URBÀ: SUPERFÍCIE ANTROPITZADA

Figura nº12. Superfície urbanitzada a la comarca de la Conca de Barberà

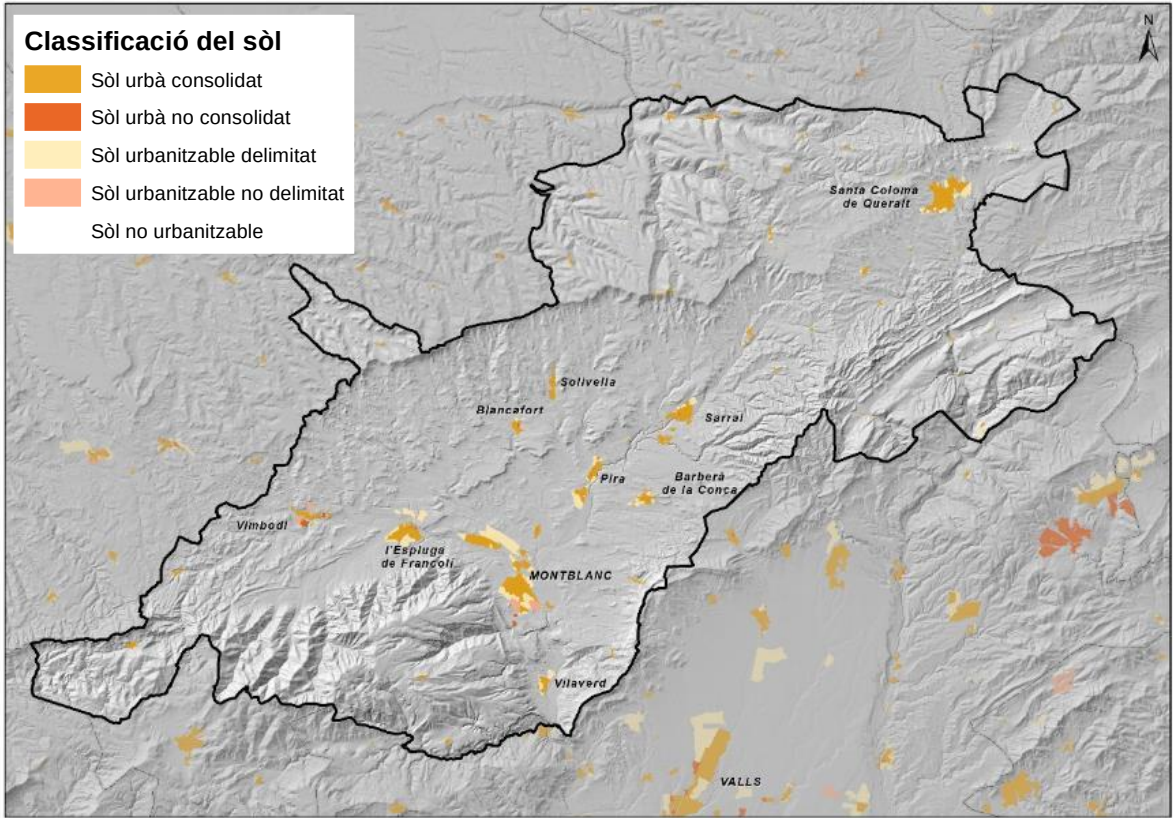

Font: elaboració pròpia a partir de les bases digitals del DTS

Com es pot observar a la figura, la superfície urbanitzada a la Conca de Barberà es concentra especialment al llarg del corredor d'infraestructures que recorre el riu Francolí, i on es concentren alguns dels nuclis urbans i industrials més importants: Vilaverd, Montblanc, l'Espluga de Francolí i Vimbodí i Poblet, amb els espais industrials intersticials. També cal destacar els espais industrials de la vora de Pira i Sarral, i la important taca del casc urbà i indústries de Santa Coloma de Queralt.

Amplis espais, com les muntanyes de l'Alt Gaià, les Muntanyes de Prades i les vessants i obagues del riu Corb presenten una baixíssima ocupació per usos urbans.

Figura nº13. Classificació del sòl a la comarca de la Conca de Barberà

Font: elaboració pròpia a partir de les bases digitals del DTS

Taula nº4. Evolució de la superfície agrària a la comarca de la Conca de Barberà entre censos agraris

Classificació del sòl	Superfície (ha)	%
Sòl urba consolidat	794,64	1,22
Sòl urbà no consolidat	21,46	0,03
Sòl urbanitzable delimitat	399,32	0,61
Sòl urbanitzable no delimitat	48,84	0,08
Sòl no urbanitzable	63.807,73	98,06
Total	65.072,00	100,00

Font: elaboració pròpia a partir del Mapa Urbanístic de Catalunya

Com es pot observar a la figura, existeixen encara pràcticament unes 450 hectàrees de sòl urbanitzable a la comarca, centrades bàsicament a l'entorn de Montblanc, l'Espluga de Francolí, Vilaverd, Pira i Santa Coloma de Queralt i, en molts casos, corresponents a sòl industrial.

MUNICIPIS I NUCLIS URBANS

BARBERÀ DE LA CONCA

Superfície: 26,43 km²

Població 2017: 477 habitants

És el poble més antic de la comarca d'aquí que la comarca prengui el seu nom. Es troba al centre mateix de la Conca estrica. Al poble, destaca el castell enlairat en un turó al centre de la vila. Les restes de la fortalesa són constituïdes per una torrassa anterior al segle XI, una torre-palau, una capella romànica i l'antiga presó; aquest emplaçament militar, civil i religiós, va tenir gran importància i va ser casa-convent templer i, posteriorment, hospitalària. També destaca la silueta i grans dimensions de l'església de Santa Maria, del segle XVIII que, no obstant, conserva un timpà romànic, actualment inutilitzada degut a una esquerda que ha malmès diversos edificis entre ells l'església. La vila vella s'organitza al voltant d'un turó, a la part baixa del qual se situa el celler cooperatiu, obra de l'arquitecte Cèsar Martinell, de 1920.

Barberà té una significativa tradició d'activisme social, polític i d'associacionisme agrari i sindical. La primera cooperativa de l'Estat espanyol es fundà a Barberà la *Sociedad de Trabajadores Agrícolas del Pueblo de Barberà* a l'any 1894. Uns anys més tard construïen en celler cooperatiu (el de baix) i fou referent per altres pobles de la comarca que van seguir l'exemple de Barberà que en fou pioner.

En molts pobles, entre ells Barberà el cooperativisme té dues corrents, la del arrendataris i la dels propietaris, amb dues cooperatives i dos cellers diferenciats. El celler cooperatiu de Barberà, l'inicial (el de baix) era la dels pobres, la dels arrendataris i tenia el seu celler a l'entrada del poble. Mentre que el dels rics o propietaris tenia el seu celler més amunt al poble obra del arquitecte Cèsar Martinell d'estil modernista. Amb la unificació de les dues cooperatives el celler de baix o dels pobres deixà de tenir activitat. A partir del 2007 i gràcies a la iniciativa del Consell Comarcal de la Conca de Barberà i Concactiva (àrea de promoció econòmica del CCCB) s'ha reconvertit el celler de baix en un viver de celleristes.

A més a més dels cellers han quedat altres edificis significatius del moviment cooperatiu a Barberà de la Conca es va construir la casa de la Societat on s'hi albergava una escola i una biblioteca, tingué una gran activitat fins i tot celebraven una Festa Major de la societat que coincidia amb l'ú de maig, dia del treballador i treballadora.

BLANCAFORT

Superfície: 14,55 km²

Població 2017: 381 habitants

Municipi situat als peus de la Serra del Tallat. Cal destacar en el seu casc urbà l'imponent església de Santa Magdalena, acabada el 1804 i construïda seguint l'estil barroc tardà, amb una bonica façana d'estil neoclàssic i la Plaça dels Arbres una gran plaça deguda a la reconversió d'una bassa i envoltada amb tot de plàtans. Hi ha més edificis d'interès: cal Cavaller, del segle XVIII; Cal Po, la casa modernista

de Cal Virgili, els porxos de la plaça Vella, etc.

CONESA

Superfície: 28,91 km²

Població 2017: 111 habitants

L'origen de la vila és el 1043 (cessió de Conesa a Bernat Seniofred per part de Ramon Berenguer). Es tracta d'un municipi enlairat, envoltant per les serres de Cantallops i la Cogulla i el pla de Maria. El nucli antic de Conesa està catalogada com a Bé Cultural d'Interès Nacional en categoria de Conjunt Històric ja que Conesa ha conservat gran part del seu patrimoni històric el que li dona un encant especial al poble. Mantén diversos elements de l'època medieval com portals, torres i altres restes de l'antiga muralla, l'antic forn de la vila medieval, la casa delmera, l'església parroquial de l'Assumpció, construïda durant els segles XIII i XIV. A més a més d'elements més moderns com el cafè o la casa modernista Cal Escarola. En els últims anys s'ha recuperat elements patrimonials de la vila i també se'n han fet de nous com l'escultura a prop del safareig d'una nena que porta la bugada obra de l'artista igualadina Teresa Riba.

Dins el terme hi ha els antics poblats, avui deshabitats, de Torlanda, Saladern i Savella. En aquest darrer hi ha l'església romànica de Sant Pere de Savella, que guarda al seu interior una imatge gòtica (s. XIV), de Sant Pere.

L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ

Superfície: 57,17 km²

Població 2017: 3756 habitants

Spelunca en llatí significa cova doncs les coves són molt significatives a l'Espluga on destaca la cova de la Font Major, on s'han musealitzat restes arqueològiques de l'època neolítica fins a l'edat de bronze, i també dels íbers que la van utilitzar per ritus funeraris. Al nucli urbà destaca l'església vella de Sant Miquel, gòtica amb elements de la façana sud de l'antiga església romànica. Just davant hi ha l'església nova de Sant Miquel, neoclàssica. També trobem l'antic Hospital, d'estil gòtic; el museu de la Vida Rural (antiga casa pairal de la família Carulla), i el celler cooperatiu modernista, bastit el 1913 seguint les indicacions de l'arquitecte Domènech i Montaner. Es conserven també alguns trams malmesos de la muralla medieval.

Existeix un barri de l'Espluga, les Masies, prop de Poblet i de les aigües ferruginoses. Degut a aquestes aigües amb propietats medicinals a finals del s. XIX s'hi va construir balnearis que explotaven aquestes aigües com també hotels. Va tenir una gran activitat turística, hi havia fins i tot festa major de les Masies i també botigues. Actualment ja no s'aprofiten les aigües medicinals i va desaparèixer l'activitat de balnearis, però els edificis es mantenen amb altres finalitats, actualment l'antic balneari de Vila Engràcia és l'alberg de joventut Jaume I de la Generalitat i altres hotels s'han convertit en cases de colònies.

FORÈS

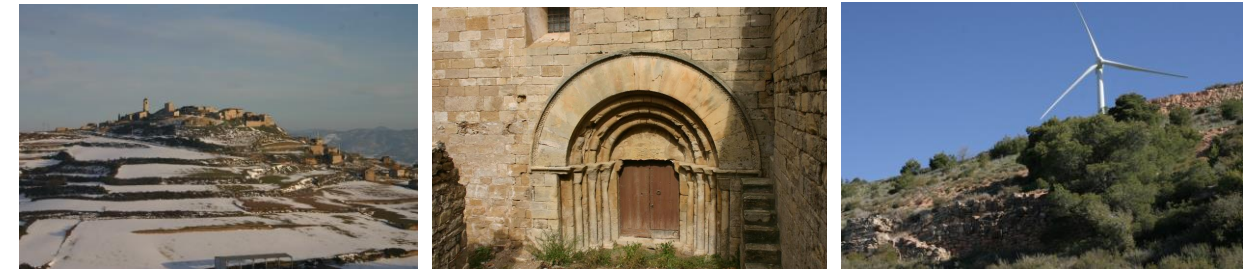
Superfície: 16,52 km²

Població 2017: 45 habitants

Forès està situat dalt un turó elevat sobre la coronació de la serra del Tallat; d'aquí que sigui conegut com el mirador de la Conca. El campanar de l'església de Sant Miquel de Forès i les cases que s'agrupen al seu voltant són fàcils de reconèixer des de gairebé tots els pobles de la Conca de Barberà. Antigament, dalt de tot hi havia el castell, al voltant del qual es va anar formant el poble. Avui de la fortificació només queden les bases del mur que l'encerclaven. Molts dels edificis del

nucli vell, de pedra, es van anar abandonant amb els anys, ja que els pobladors van anar marxant del poble o es van traslladar al peu del turó, al costat de la carretera. Avui, moltes cases de Forès s'han rehabilitat i s'utilitzen com a segona residència. Hi destaca l'església romànica de Sant Miquel, amb planta de creu llatina, creuer i volta blasonada. S'hi entra per la porta de les Dones, que és la principal, o per la dels Homes, a la façana lateral. Part de l'església, com altres zones del poble, van estar afectades per la greu destrucció que va patir la zona durant la Guerra Civil.

Forès és també un símbol de resistència ecologista i amb èxit. L'any 1990 es va projectar un abocador industrial al municipi, que hagués tingut un gran impacte en el paisatge, i que gràcies a la lluita dels conques i les conques es va aconseguir aturar. La paralització d'aquesta infraestructura va tenir grans implicacions no només el fet d'evitar un abocador, sinó també una sensibilització ecologista en matèria de residus i agressió en el paisatge alhora que una consciència del sentit de comarca.

LLORAC

Superfície: 22,87 km²

Població 2017: 93 habitants

El municipi de Llorac, situat als vessants que menen a l'altiplà segarrenc, està format per quatre entitats de població (Llorac, Albió, la Cirera i Rauric) i pel despoblat de Montargull. Al municipi hi neix el riu Corb. Al poble de Llorac destaca el castell homònim, del qual queden restes en un turó al costat del poble. Cal citar també l'església parroquial, dedicada a Sant Joan, temple que fou reconstruït al segle XVIII aprofitant el que quedava de l'original, de factura romànica. A l'occident del terme hi ha el nucli de l'Albió, que és el més poblat del municipi. Del conjunt urbà destaquen l'església parroquial de Sant Gil, amb una portalada romànica, i l'antic castell de l'Albió, a redós del qual es formà el poble. A Rauric, destaca l'església parroquial de Santa Fe; a la Cirera, l'església de Santa Maria de la Cirera.

MONTBLANC

Superfície: 90,25 km²

Població 2017: 7307 habitants

La vila de Montblanc es troba a dalt del turó del Pla de Santa Bàrbara. Abans però es trobava en una altra ubicació, concretament entre el riu Francolí i Anguera pel que en aquell moment el topònim era el de Duesaigües, més tard es canvià el nom pel de Vila-salva al tenir certs privilegis fiscals. L'antic poble es trobava en un mala ubicació, a mercè de les riuades i al ser un lloc enclotat a mercè també dels atacs sense possibilitat de prevenció ni de defensa. Finalment al 1163 es traslladà la població al turó

del Pla de Santa Bàrbara on antigament ja hi havia hagut un poblat iber. Des d'aquí es divisa gran part de la Conca pel que era una millor situació de defensa de la població i com no podia ser d'altra manera dalt del turó s'hi construí un castell que desaparegué amb la construcció de les muralles de la vila.

Sota el turó, sota el castell, s'hi construí l'altre edifici important de l'època medieval, l'església. Primer romànica i després transformada en gòtica Santa Maria la Major sent un clar exponent del gòtic mediterrani, on a més a més de la seva bellesa és singular per conservar un orgue barroc. Hi ha altres esglésies gòtiques com la de Sant Miquel i la de Sant Francesc a més de molts edificis gòtics civils de gran valor com el Palau Reial, Palau Alenyà, l'antic hospital de Santa Magdalena, Palau del Castlà, Casal dels Josa, església-hospital de Sant Marçal. La porxada Plaça Major conté edificis també civils i significatius com la Casa de la Vila, la Casa Desclergue, Cal Vives, etc.

Però si alguna cosa caracteritza Montblanc és el seu recinte emmurallat de 2 km amb 28 torres i diversos portals que engloba el casc antic. L'*skyline* de Montblanc està completament influenciat per la silueta de les muralles. Es van construir al S.XIV per defensar-se d'atacs i de guerres, però a mesura que evolucionava la tecnologia bèl·lica les muralles van quedar desfasades i al llarg de diverses guerres també molt devastada. Pensades per armament lleuger més tard van resultar inoperants per atacs amb artilleria. Coincidint amb uns bons anys degut a l'especialització vitivinícola que portà a un creixement demogràfic i urbanístic el Comú es vengué totes les torres i els fossars de la muralla per a noves construccions⁹. Des dels anys 20 del S.XX amb la Mancomunitat s'inicia la recuperació de la muralla que ha revertit el procés d'ocultament d'anys anteriors per enderrocar edificacions modernes per descobrir la muralla que es trobava amagada o reconstruint aquelles parts que es troben desaparegudes.

Tot el conjunt urbà històric fou declarat conjunt monumental i artístic l'any 1947. De fet Montblanc és un dels conjunts urbans medievals més espectaculars del país. Va tenir una gran importància al S.XIV quan fou la setena vila de Catalunya fou Vila Reial pel s'hi han celebrat Corts Generals de Catalunya fins a quatre vegades i també és Vila Ducal.

No només fou important el S.XIV a Montblanc, una segona època daurada fou entre el S. XVII i XVIII que al igual que altres municipis vitivinícoles es veié beneficiat de la comercialització de vins i alcohol. l'especialització vitivinícola. de vins, alcohol i aiguardents. Aquest progrés es veu reflectit en gran part dels edificis del seu casc antic que daten d'aquesta època sent un moment d'un creixement demogràfic important. Arribada la fil·loxera aquesta època d'or s'acaba i es veié la necessitat d'associar-se, d'aquest moviment en surten també importats edificis com l'edifici modernista del Sindicat de Vinyaters de Montblanc, obra de l'arquitecte Cèsar Martinell, construït el 1919.

El municipi de Montblanc és el més gran de la comarca en part perquè inclou pobles més petits que depenen de l'Ajuntament de Montblanc, nuclis agregats, que reben el nom de pedanies. Entre elles:

La Guàrdia dels Prats, molt propera de Montblanc, s'origina com un turó fortificat, i ja consta com habitat permanentment el 1054. Té una església d'un gòtic primarenc molt modificada consagrada a Sant Jaume. L'antic castell fou destruït el 1446. L'any 1879 passa a ser un agregat de Montblanc, és la pedania amb més habitants.

Lilla és el segon nucli agregat en nombre de població. El seu origen és en la reconquesta de fet el nom és àrab. Situat al sud-est de Montblanc, a peu de la Serra de Miramar a 483 m. d'altitud es troba a cavall entre la Conca de Barberà i l'Alt Camp. Ben a prop del poble discorre el Coll de Lilla, un coll de muntanya de la N240.

L'actual poble de Prenafeta data del segle XVIII, quan es va traslladar la població original, situada en un contrafort de la serra de Miramar, i de la qual romanen les runes de l'antic castell (del segle XI)

⁹ ALUJA, L. (2015). Ús i ocupació de les torres de la muralla de Montblanc. Paper i evolució urbanística al llarg de la història. Revista Podal núm. 4. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

conegut popularment com la torre del moro, la traça del poble i les cases i l'antiga església de Sant Salvador.

Rojals està situat a 979metres d'altitud, a l'extrem nord-est de les Muntanyes de Prades. És el poble de més altitud de la comarca. Des de l'església de Sant Salvador (origen s. XIII) podem gaudir de la vista panoràmica de la Conca fins als cims del Pirineu. Rojals es troba documentat l'any 1151. Inicialment era municipi (fins al 1940 fou municipi independent) amb les masies dels Cogullons, la Bartra i el Pinetell de Rojals aquest llogarets hi viu molt poca gent, alguns d'ells fins arribar a quedar deshabitats. La població de Rojals sempre ha sigut dispersa no només pels llogarets esmentats sinó també per masos.

Adentrats en el bosc, dins del terme de Rojals, hi ha un dels patrimonis amb més qualificació. Hi han les pintures rupestres de Mas d'en Llort, Portell de les Lletres i d'en Ramon Bessó totes elles patrimoni de la humanitat per la UNESCO.

PASSANANT I BELLTALL

Superfície: 27,48 km²

Població 2017: 149 habitants

A la coronació de la serra del Tallat, ja en els vessants que drenen cap a la Segarra, es troba Passanant i Belltall, municipi format pel poble de Passanant, que n'és la capital administrativa, Belltall, que hi pertany des de mitjans del segle XX; el poble de la Sala de Comalats i els llogarrets de Glorieta, la Pobra de Ferran i el Fonoll. Al poble de Passanant hi ha l'església de Sant Jaume, d'estil barroc, i les restes del seu castell. A Belltall, que és el nucli més poblat, travessat per la carretera, hi destaquen l'església parroquial, construïda a finals del segle XIX, i l'ermita de Sant Pere de Belltall, de la qual només resten els fonaments i part de la paret lateral i l'absis. La Pobra de Ferran és situat a la part nord-oest del terme, dalt d'un petit tossal. Es va fundar al voltant del castell, del qual només queda una torre quadrada. A la Sala de Comalats hi ha dues cases del segle XVI i les restes del castell de la Sala. Al Fonoll hi ha l'ermita de Sant Blai, d'origen romànic. Aquest poble abandonat va ser recuperat l'any 97 amb una voluntat i filosofia naturista.

LES PILES

Superfície: 22,55 km²
Població 2017: 216 habitants

Es tracta d'un terme muntanyós situat en la confluència de la baixa Segarra amb les serres de l'Alt Gaià. Els nombrosos castells del municipi s'expliquen per la ubicació del territori en zona de frontera durant l'edat mitjana. Tant el nucli de les Piles, cap del municipi, com els de Biure de Gaià, Sant Gallard, els Guilmons i Figuerola, estan construïts arran dels antics castells respectius. Només es conserven en bon estat el castell de les Piles i el castell de Biure de Gaià, amb modificacions i afegits arquitectònics diversos que s'hi ha fet al llarg del temps. Al nucli urbà de les Piles la majoria de carrers conflueixen al carrer Major. L'església neoclàssica de Sant Martí probablement està construïda en el mateix lloc que l'antiga església romànica. Als afores, en un tossal, hi ha l'ermita de Santa Eugènia.

PIRA

Superfície: 8,16 km²
Població 2017: 500 habitants

El nucli comprèn els barris de Pira, Pireta, Piroia i Carrerada, als quals cal afegir els habitatges, les casetes com se les coneix popularment, de recent construcció del lloc anomenat Miralpeix que actualment ja formen un barri nou del terme municipal. Aquesta tipologia d'habitatges de finals dels any 90 i inicis del 2000 ha estat copiat per altres municipis de la comarca com Blancafort.

El nucli antic es troba al cim d'un turó coronat per l'església parroquial de Sant Salvador, del segle XIX, i les ruïnes de l'antic castell medieval i de l'antiga església romànica. Pere de Puigverd va començar a

poblar Pira a principis del segle XI. També destaca el gran celler modernista de Cèsar Martinell, bastit entre els anys 1919 i 1920. Al terme municipal, hi ha les restes de molins de guix que subministraven material a les pedreres d'alabastre.

PONTILS

Superfície:67,68 km²
Població 2017: 118 habitants

Als peus del turó del Castellot, a la dreta del riu Gaià, es troba el poble de Pontils, actual capital del municipi. Fins l'any 1995, Pontils formava part del terme de Santa Perpètua de Gaià, però a causa del seu creixement demogràfic va acabar convertint-se en capital. Així, avui dia presideix un extens territori, format a més pels pobles de Seguer, Montalegre, Vallespinosa, Santa Perpètua de Gaià, Rocamora de Sant Magí, el santuari de Sant Magí de la Brufaganya i l'ermita de Mitja Costa. Es tracta d'un territori muntanyós i forestal que forma part del bloc del Gaià, però on encara queden replans i valls intermitges dedicades al cereal.

De Pontils destaca l'església gòtica de Santa Maria, amb un interessant portal romànic, i les restes del castell, esmentat ja l'any 975. A la resta del municipi se'n troben d'altres, com el de Santa Perpètua de Gaià amb la seva característica torre circular, el de Seguer, i el de Vallespinosa. El Santuari de Sant Magí de la Brufaganya, que hi existeix des del segle XIII, és actualment d'estil barroc neoclàssic i encara és avui un indret molt freqüentat, sobretot els caps de setmana i en especial el 19 d'agost, dia de Sant Magí quan es celebra la trobada i romeria de la baixada de l'aigua fins a Tarragona. Al voltant de l'edifici principal hi ha diverses capelles, entre les quals destaca la capella de les Fonts, envoltada de roures vells protegits com arbreda monumental.

ROCAFORT DE QUERALT

Superfície: 8,64 km²

Població 2017: 241 habitants

El terme de Rocafort de Queralt se situa a la capçalera del riu Vallverd. Al nucli urbà destaca el celler modernista de Cèsar Martinell (arquitecte que va passar llargues temporades al poble a principis del segle XX). Aquest edifici té tres sales o naus, construïdes de maçoneria i maó vist, amb arcs parabòlics veritablement impressionants. També destaca el castell, situat a la part més elevada del poble, que conserva fonaments del primer castell medieval i un tros de l'antiga muralla; el portal del Bonet. Al poble hi ha diverses cases de rocafortins que a principis del segle XX van anar a Cuba a fer fortuna, com cal Claret, de clara evocació cubana. També destaquen els esgrafiats de l'ajuntament noucentista i l'església de Sant Salvador, d'estil barroc, alçada sobre un antic temple romànic.

SANTA COLOMA DE QUERALT

Superfície: 33,96 km²

Població 2017: 2695 habitants

Un municipi situat en una confluència de carreteres, que són els antics camins rals de Cervera, d'Igualada, de Montblanc, de Vilafranca i de Calaf. A l'extrem est del municipi, a la vall de la riera de Clariana hi ha els tres petits nuclis de l'antic terme d'Aguiló enfilat en un turó amb el castell que senyorejaven el terme, la Poble de Carivenys, al pla dels Àlbers, i les Roques, arran de la riera. És un terme, a més, amb força masos i dedicat a l'agricultura de cereals, amb molts molins. A més, ha estat un terme amb una important industrialització.

Originàriament, Santa Coloma era formada per tres petits nuclis: la Vila Vella, al voltant de l'església; la Vila Nova, a prop de la Carlania, i la Poble de Montpaó, prop del palau dels barons. Així s'havia anat construint la vila durant els segles XI i XII. Però el creixement continuat va unir els tres barris i al segle XIII el nucli urbà es va emmurallar com un tot; si el 1294 hi havia tres portals, el 1471 ja n'hi havia sis. El nucli antic, doncs, té forma triangular, on destaca l'alt campanar de l'església – amb un retaule d'alabastre del segle XIV a l'interior – i la torre circular de la Carlania que és la part més antiga del castell.

L'espectacular plaça Major, també triangular, porxada. Es conserven els portals de Cervera, del Martí, de Santa Maria i de Santa Coloma, i s'hi conserva una part de la muralla. Fora vila hi ha l'església de Santa Maria de Bell-lloc, també gòtica però amb el portal romànic.

El seu castell ha sigut transformat al llarg dels anys convertint-se en un palau-residència dels Comtes de Queralt amb bellíssims elements renaixentistes i barrocs. Les nombroses modificacions i els afegits dels segles XVIII i XIX portaren l'edifici al límit del col·lapse fins que el 1987 passà a mans del municipi i es procedí a la seva rehabilitació. Actualment les seves dependències s'han convertit en casa de cultura de la vila.

SARRAL

Superfície: 52,35 km²

Població 2017: 1560 habitants

El municipi està format per Sarral, l'antic poblat d'Anguera, el llogaret de Vallverd i el nucli de Montbrí de la Marca. Tingué la seva importància durant l'edat mitjana, fou Vila Reial pel que compta amb un call jueu, conserva algunes parts de l'antiga muralla medieval com portals. L'església parroquial de Santa Maria té aspecte barroc, ja que fou edificada al segle XVIII sobre un temple gòtic, però manté un valuós timpà romànic del segle XII. A l'antic poblat d'Anguera hi ha les restes de l'església romànica de Sant Pere. Fora el nucli urbà destaca l'ermita dels Sants Metges Cosme i Damià, bastida entre els segles XV i XVI, refeta totalment a la dècada dels 60, on destaca un impressionant forjat de la porta de l'artista Grau Garriga. Al costat de l'ermita hi ha la interessant font de l'Ermita.

Com a embrió de la primària industrialització, destacava l'activitat de treball de l'alabastre, que va ser força important i actualment es recorda al Museu de l'Alabastre. Destaca també el celler modernista de Pere Domènech i Roura, en un municipi amb una important industrialització actual.

SAVALLÀ DEL COMTATSuperfície: 14,29 km²

Població 2017: 56 habitants

Savallà del Comtat se situa enlairat a tocar dels altiplans de la Segarra, en al marge esquerre del riu Corb. El poble, que conserva les típiques cases de pedra, es troba als vessants d'un turó coronat per les restes de l'antic castell, en un entorn dominat per vessants forestades i replans dedicades al cereal.

SENANSuperfície: 11,90 km²

Població 2017: 49 habitants

Dalt d'un turó que domina el paisatge de Senan hi ha les ruïnes d'un antic castell, origen de la població, que anà formant-se al seu voltant. A més del nucli antic (1159), el poble està format per altres dos sectors, el raval de la Creu i el raval de la Font, que es formaren al segle XVIII coincidint amb una etapa de certa prosperitat. En destaca l'església parroquial de Santa Maria, construïda entre els segles XII i XIII, reformada al llarg dels anys i que té com un dels seus elements més característics un notable campanar de cadireta.

SOLIVELLASuperfície: 21,04 km²

Població 2017: 614 habitants

Se situa al peu de la serra del Tallat i al llarg de l'eix de la C-14. El nucli urbà presenta una sèrie de carrers i cases de pedra de colors clars molt ben endreçats i atractius. A la part alta destaquen les restes (només visible la cantonada d'una de les torres) del castell dels Llorac, bastit entre els segles XV i XVI aprofitant elements d'una construcció anterior. L'església de la Mare de Déu de l'Assumpció és del segle XVIII i també s'aprofiten materials d'un temple romànic anterior. Uns quants quilòmetres

abans d'entrar al nucli urbà, al costat de la carretera, destaca també el molí del Senyor o Molí de les Caixes, del segle XIII.

VALLCLARASuperfície: 13,42 km²

Població 2017: 103 habitants

Vallclara s'emplaça en la vall que forma el riu de Milans, afluent del Francolí. Al nucli urbà, construït en pedra clara, hi destaca l'església parroquial de Sant Joan Baptista, acabada de construir el 1760, d'estil barroc, o la capella de Sant Antoni de Pàdua. Dels vestigis més antics del poble (1152), només queden algunes restes del castell, de l'antiga església romànica, de les muralles i del pont sobre el riu. Més modern cal destacar una gran casa senyorial del S.XIX actualment reformada com a casa de colònies. És un poble amb molt d'encant pel que tot el nucli antic és Bé Cultural d'Interès Local.

VALLFOGONA DE RIUCORB Superfície: 10,97 km²

Població 2017: 87 habitants

En aquest territori, el 1193, s'hi havien instal·lat els templers i havien creat una preceptoria que evolucionà a comanda. Aquesta comanda de Vallfogona finalment passà a mans dels hospitalers el 1911. Es conserva el castell tot i que molt modificat.

Aquest poble té dos nuclis ben diferenciats per una banda la vila, el poble. I per l'altra, riu Corb avall, el barri del balneari amb hotels i xalets que configuren una entitat pròpia diferenciada del que és el poble.

La vila, la part antiga del poble, encara conserva l'aire medieval en la plaça Major i altres places i racons. Destaca l'església parroquial de Santa Maria de Vallfogona, que conserva una volta i una portalada romàniques a banda d'altres elements gòtics i d'altres estils posteriors. Al campanar hi ha un

dels rellotges més antics de l'Estat, que data del segle XVI. D'aquesta parròquia en fou rector Vicent Garcia més conegut com el rector de Vallfogona un dels escriptors més importants del barroc. El nucli de Vallfogona hi ha diversos murals ceràmics amb poemes del seu rector pels carrers del poble.

La zona del balneari impacta per la seva vegetació frondosa enmig de la Baixa Segarra. El barri està compost per un conjunt d'edificis modernistes i noucentistes entre balnearis, hotels i xalets. Amb l'aprofitament de les aigües minerals clorurades i sulfatades que brollen a prop del riu va sorgir la construcció d'aquesta urbanització que està inclosa dins de l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya. Un dels xalets, el Sant Jordi, és obra dels arquitectes Lluís Domènech i Montaner i Pere Domènech i Roura.

VILANOVA DE PRADES

Superfície: 21,15 km²

Població 2017: 121 habitants

El municipi se situa a l'extrem sud-oriental de la comarca, sota els cingles de la serra de la Llena i regat pel riu Montsant; El poble és un pintoresc conjunt de cases que es reparteixen al voltant de l'església barroca (s. XVIII) de sant Salvador. Algunes d'aquestes cases tenen importants portals adovellats, mentre que de l'antic castell no en queda cap resta. Destaca també l'ermita de Sant Antoni de Pàdua, del segle XIX.

VILAVERD

Superfície: 12,82 km²

Població 2017: 440 habitants

Es troba a l'extrem sud de la Conca de Barberà, a l'entrada del congost de la Riba, amb una part del municipi muntanyosa i altra situada a l'estret al·luvial del Francolí. El poble està format per tres parts diferenciades: el nucli medieval, les Masies o Viles Noves (des del segle XV) i el santuari de la Mare de Déu de Montgoi (documentat des del segle XIII), essent un lloc de devoció per als seus habitants. El seu origen s'ha de situar entre finals del segle XI i principis del XII. Dins el nucli sobresurt l'església parroquial de Sant Martí, originària del segle XII. Especial importància havien tingut entre finals del segle XVIII i principis del XX les guixeres, avui inactives.

VIMBODÍ I POBLET

Superfície: 65,51 km²

Població 2017: 917 habitants

A banda de Vimbodí, nucli que exerceix de capital, el municipi inclou el Monestir de Poblet, el despoblat de Codoç i una sèrie d'antigues granges del monestir, anomenades Milmanda, Mitjana, Castellfollet, la Pena, el Tillar i Riudabella. Cal destacar diverses indústries al municipi, incloent oficis tradicionals com les del vidre, d'on han sortit autèntics mestres en l'elaboració de peces d'aquest material, algunes de les quals es poden veure al Museu del Vidre ubicat en una casa singular. Al nucli de Vimbodí, apart del Monestir, hi ha diversos edificis notables, com l'església parroquial de Vimbodí, dedicada a Sant Salvador i començada el 1287, d'estil gòtic, l'ermita de la Mare de Déu dels Torrents, un indret molt venerat tant pels monjos de Poblet com pels habitants de Vimbodí. Informació més detallada sobre el monestir de Poblet pot trobar-se a l'apartat de valors culturals d'aquesta memòria.

MONESTIR DE POBLET

La importància del Monestir de Poblet a la Conca de Barberà en tots els sentits, com element monumental singular per si sol, però també com element configurador del paisatge històric i actual, punt d'atracció turística principal del territori i monument Patrimoni de la Humanitat, mereix un tractament específic en aquest document.

La història de Poblet es remunta a l'any 1151, quan, dins la política de repoblament dels comtes catalans, Ramon Berenguer VI va donar a l'abadia de Fontfreda, prop de Narbona, unes terres de la Conca de Barberà, per fundar-hi un monestir cistercenc. La primera comunitat, dirigida per l'abat Guerau, va ser constituïda el 1153. A més de la magnífica església, destacat exemple de l'art cistercenc, s'hi conserven totes les construccions que s'anaren bastint d'acord amb les necessitats d'una comunitat amb plena vitalitat, en expansió i amb la protecció dels sobirans de la corona Catalonoaragonesa. Inicialment, l'economia del monestir es basava en l'explotació de granges i, més tard, al segle XIII, en l'adquisició de drets senyorials sobre pobles i termes. Va haver-hi un moment en

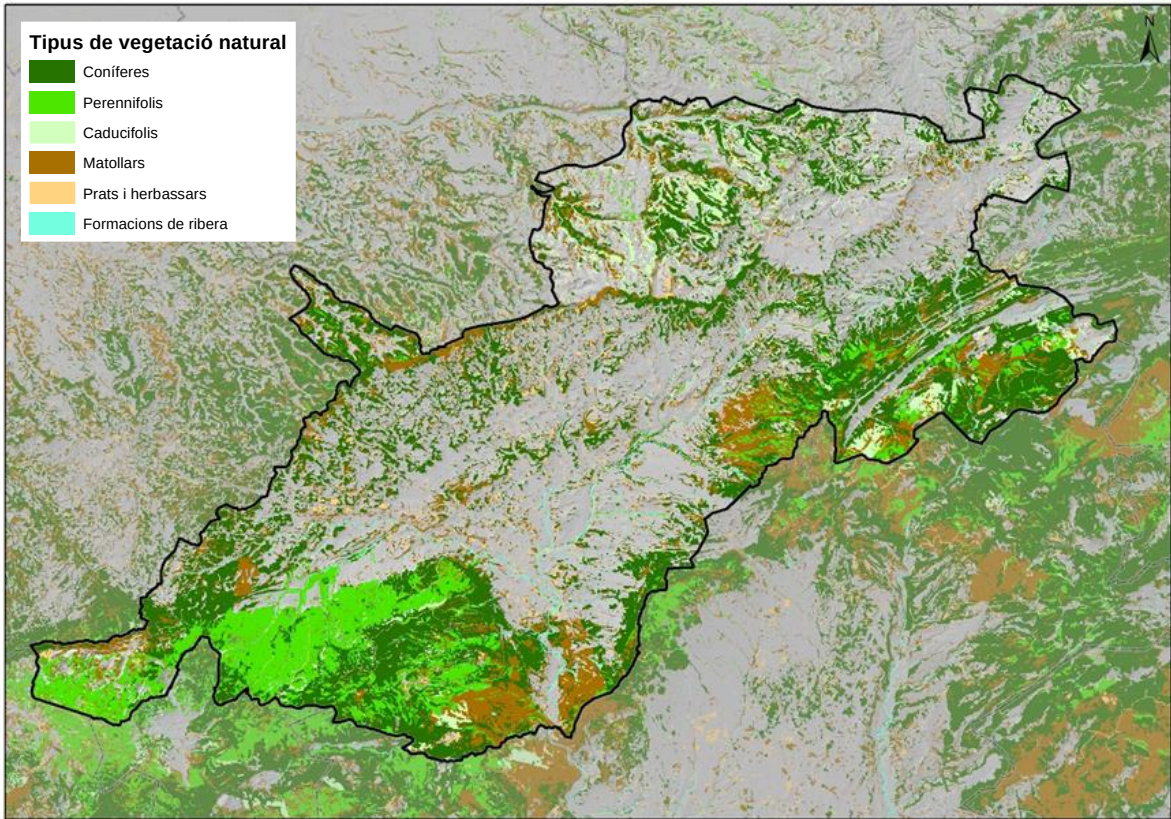
què englobava 60 pobles i el seu poder econòmic era molt important, Això queda reflectit en les grans construccions del segle XIX, com la biblioteca o l'scriptorium.

Els abats van arribar a exercir un paper destacat en les Corts Generals i alguns arribaren a ocupar la presidència de la Generalitat. El 1835, arran de la desamortització de Mendizábal, els monjos van abandonar el recinte i va ser saquejat intensament. A partir de la dècada de 1930, els esforços de diverses persones, entre elles Eduard Toda, van permetre anar recuperant edificis i recintes. Després de la Guerra Civil, el 1940, la comunitat va començar a recuperar-se amb l'arribada de 4 monjos italians que, poc a poc, anaven recuperant la vida monàstica mentre, amb el suport de les diverses administracions, s'aconseguia recuperar el recinte monumental.

VEGETACIÓ NATURAL

Figura n°15. Distribució de la vegetació natural a la comarca de la Conca de Barberà

Font: elaboració pròpia a partir de les bases digitals del DTS

Taula n°5. Tipus de vegetació natural de la Conca de Barberà

Vegetació natural	Superfície (ha)	%
Coníferes	16.520,26	48,19
Perennifolis	5.487,27	16,01
Caducifolis	2.258,47	6,59
Matollars	8.045,11	23,47
Prats i herbassars	1.257,71	3,67
Formacions de ribera	709,22	2,07
Total	34.278,04	100,00

Font: elaboració pròpia a partir del Mapa de Cobertes del Sol de Catalunya

Segons el mapa d'usos del sòl, la vegetació natural ocupa 34.278 ha de la comarca (el 52,7%), de la qual pràcticament el 73% és arbrada i el 27% arbustiva. La meitat de la superfície de vegetació natural correspon a pinedes i el 24% a frondoses (16% alzinars i 8,5% a d'altres tipus de vegetació).

La vegetació forestal de la comarca de la Conca de Barberà és força variada, a causa dels diversos afloraments geològics, orientacions i alçades. Moltes de les parts baixes i dels vessants orientats a sud

estàn dominats per vegetació essencialment perennifòlia i esclerofil·la: brolles i garrigues sovint amb un dens estrat arbori de pi blanc (*Pinus halepensis*), que ocupen el domini potencial de l'alzinar litoral, amb les que es mesclen. En alguns casos, aquestes brolles i garrigues no tenen pràcticament estrat arbori (per exemple les solanes de la vall del Corb). El fet que l'agricultura, en el moment d'esplendor de la vinya, ocupés bona part de les àrees muntanyoses, així com la natura calcària (i per tant amb molt poca disponibilitat d'aigua) i els repetits incendis forestals, han fet que a algunes zones bona part de la vegetació sigui actualment poc madura i en un estat relativament juvenil.

No obstant, a les cares obagues i a les parts elevades del nord de la comarca, entrem en dominis submediterranis. Així, a les parts de la Baixa Segarra més altes o a les obagues i als fons de vall, on les temperatures mitjanes són més baixes, es troben pinedes de pinassa i pi roig, presents sobretot als voltants de la vall alta del riu Corb fins a la Cirera, als relleus del voltant de Conesa i al sud de Forès. També apareixen rouredes de roure valencià, al marge esquerre del riu Corb, a Passanant i als fondals del sud del Pla de Maria. A les muntanyes de Prades, especialment als barrancs humits sobre sòls silícics de la cara nord, apareixen pinedes de pinassa i pi roig, i rouredes de roure de fulla petita, roure cerrioide i, fins i tot, a zones elevades de les muntanyes de Prades i el bosc de Poblet, rouredes de roure martinenc, castanyedes, rouredes de reboll (*Quercus pyrenaica*) i interessants teixedes que només són presents en aquesta zona de Catalunya. Destaca com a bosc madur les pinedes de pinassa i també de pi roig del Bosc de Poblet malgrat estigui en regressió per l'efecte del canvi climàtic.

Fotos. Quatre imatges de pinedes representatives de la comarca; dalt a l'esquerra, pinedes de pi blanc joves i denses a la carretera d'ascens a Rojals; dalt a la dreta, pinedes de pinassa velles al bosc de Poblet; sota a l'esquerra, pinedes de pi roig madures prop de la Mola dels Quatre Termes; sota a la dreta, pinedes de pi roig i pinassa prop del Balneari de Valfogona de Riucorb.

També destaquen importants alzinars de plana, com l'Alzinar de la Mata a Vimbodí i Poblet, que remunten en aquest per les parts baixes de la cara nord de les Muntanyes de Prades. Cal destacar també l'existència de boscos de ribera (alberedes litorals, freixenedes, pollancredes) no menyspreables al llarg del riu Francolí, de l'Anguera i del Gaià, essent el color argentat de les alberedes presents a

moltes valls i barrancades, contrastant de manera important amb els conreus circumdants i les formacions de color verd perennifoli als vessants.

Foto. L'alzar de la Mata, un dels més importants a Catalunya en pla

Foto. Alzar de la Pena i alzinars muntanyencs amb castanyers a prop la carretera de Vilanova de Prades

Des del punt de vista paisatgístic, a les zones de domini perennifoli, el color verd relativament apagat, i brillant en moments de brotació primaveral o després de pluges al final d'estiu, i molt homogeni, té una gran transcendència i significació, per contrast amb els colors grisos, ocres o clars de les roques calcàries o sedimentàries. No obstant, les vessants obagues i parts septentrionals presenten també vegetació caducifòlia, com hem comentat, de manera que la tardor presenta un moment d'esplendor amb els colors grocs i vermellors de roures, aurons, castanyers, cerberes i altres caducifolis puntejant les pinedes i els alzinars o creant franges més o menys homogènies a les rouredes.

Cal tenir en compte que en temps protohistòrics, l'estudi pol·línic de l'entorn de la Cova de la Font Major¹⁰ ha posat de manifest un paisatge vegetal predominat pels boscos d'alzines, roures i pins, amb una presència d'aigua i humitat més elevada que avui en dia, manifestant-se una pèrdua a l'actualitat, del 50% de la superfície forestal i del 90% de la vegetació de ribera.

¹⁰ BALLESTEROS, A. (2009). Restitució paleoambiental de l'entorn de la cova de la Font Major (L'Espluga de Francolí) mitjançant la palinologia i els sistemes d'informació geogràfica. Aplec de treballs n127. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

Foto. El gris argentat de les alberedes contrasta amb els verds perennes de pins blancs i alzines; els aurons (gènere *Acer*) són dels arbres que més coloració aporten a la tardor a la Conca

EL BOSC DE POBLET

Des de l'inici de la construcció del Monestir de Poblet, l'anomenat Bosc de Poblet (2256 ha), que era propietat del monestir, va formar part indissoluble del model de gestió agrosilvopastoral que la comunitat monàstica va idear seguint els preceptes del Cister. Així, aquest bosc, va gaudir d'un sistema de gestió sostenible que, a més, va rebre protecció de la noblesa i els reis. En aquesta zona, els monjos cistercencs van crear les granges de Riudabella, Milmanda, la Mitjana, Castellfolit, Titllar i la Pena, situant-se les tres darreres dins els límits del Bosc de Poblet.

El bosc de Poblet i, en general, totes les masses forestals de la comarca van ser sotmes a una creixent pressió humana durant el segle XVIII, especialment la segona meitat i sobretot a finals del mateix, si bé aquesta pressió ja venia de lluny i no sempre havia estat simplement l'extracció de

llenya. Se sap, per exemple, que durant la Guerra dels Segadors, el segle anterior, s'havien incendiat els boscos de les muntanyes de Prades com a estratègia militar. El segle XVIII, però, el creixement demogràfic de Montblanc, l'Espluga i Vimbodí (cap al 1800 sumaven 8.000 habitants), alhora que el creixement de la seva activitat econòmica, havien de suposar un increment molt gran del consum de fusta, llenya i carbó, i una creixent demanda de terres de conreu i de pastura, tot a expenses del bosc. Alguns esdeveniments documents expliquen tales, rompudes i extracció de llenyes durant aquest període. Un fet important va ser la Llei de desamortització de Mendizábal de 1835; s'expulsa la comunitat del monestir de Poblet i s'expropia i venen les seves terres per part de l'estat, inclòs tot el bosc de poblet.

Després de la desamortització, si abans el bosc ja havia patit retrocessos i agressions fortes malgrat els impediments legals de la propietat eclesial i les restriccions que aquesta imposava, és de suposar que un cop eliminats aquests impediments la intervenció devia ser molt més intensa, ràpida, destructiva i generalitzada. D'altra banda, també és probable que en aquestes circumstàncies es pertorbessin temporalment zones de terreny dolent (pendent, sòl prim, etc.) i que al cap de pocs anys s'abandonessin per la seva baixa rendibilitat i l'alt esforç que requerien. Tot plegat justifica pensar en un bosc molt malmès pocs anys després del 1835, una situació propícia a la dispersió d'espècies com el pi roig. El període 1835-1871 devia ser, sens dubte, el més crític durant la història pel bosc de Poblet. De fet, l'inventari realitzat a Vimbodí el 1855 determinà l'existència de 2950 jornals de pimplols de pi, i el 1865 es descrivia l'estat del bosc com "deplorable".

El 1862 va néixer el *Catálogo de los montes públicos exceptuados de la desamortización* per a cada província, amb les derivacions d'encomanar els boscos inalienables a una gestió i administració especial a càrrec del Ministeri de Foment, de dotar un règim fiscal especial al patrimoni forestal públic i a emparar l'estat posseïdor dels boscos inclosos en el catàleg. També en aquesta època apareix una nova concepció del paper dels boscos, a través dels enginyers forestals, sota el concepte de l'equilibri de la natura entre el creixement i els aprofitaments, prèvia organització de la producció forestal dins el límit de l'exigència biològica de les masses, tractant de fer compatible el progrés econòmic amb l'equilibri natural. Més tard, es proclama la necessitat de recuperar el recobriment arbori per la regulació del cicle de l'aigua a partir de les reforestacions artificials. A partir d'aquí, i sobre diversos criteris, el *Servicio Hidrológico Forestal* (creat el 1901), exposà la necessitat urgent d'efectuar repoblacions.

La pèssima gestió del bosc de Poblet finalitzà l'any 1871 quan aquest bosc va ser inclòs al mencionat Catàleg i passà a ser gestionat pel Districte Forestal de Tarragona, si bé els resultats d'aquells anys en què Hisenda només volia treure rendiments econòmiques d'aquelles terres portà a la subhasta, l'any 1874, de 24 finques que formaven una franja anomenada les Alvernades, al nord del bosc i tocant a la plana on ja existien les terres de conreu. Aquella subhasta oficialitzà la pèrdua de superfície del bosc, alhora que aportà nous problemes per definir la partió del bosc públic que no s'efectuà fins l'any 1899 per ser aprovada definitivament el 15 de novembre de 1903

El 1903 s'inicien treballs públics al bosc de Poblet, amb l'objectiu de realitzar la repoblació forestal. Els primers treballs s'encaminaren a la construcció d'una pista forestal per poder accedir a la part és alta del bosc (zona de la Pena), i es va expropiar diversos terrenys en aquesta àrea, sobre la zona de l'antiga granja de la Pena. Aquí s'hi van construir bancals, vivers i es va construir la casa forestal de la Pena

Entre el 1900 i el 1920, la pineda es devia anar tancant pel propi creixement dels arbres dominants, tal com indica la disminució progressiva i simultània dels seus creixements. El tancament del bosc no significa, però, que s'hagués deixat d'explotar. El carboneig per tota aquesta àrea va seguir fins al voltant de 1950, i encara es poden trobar restes de carboneres i camins pel mig del bosc. Segurament és la raó del notable retard de l'aparició de la regeneració de roure i alzina.

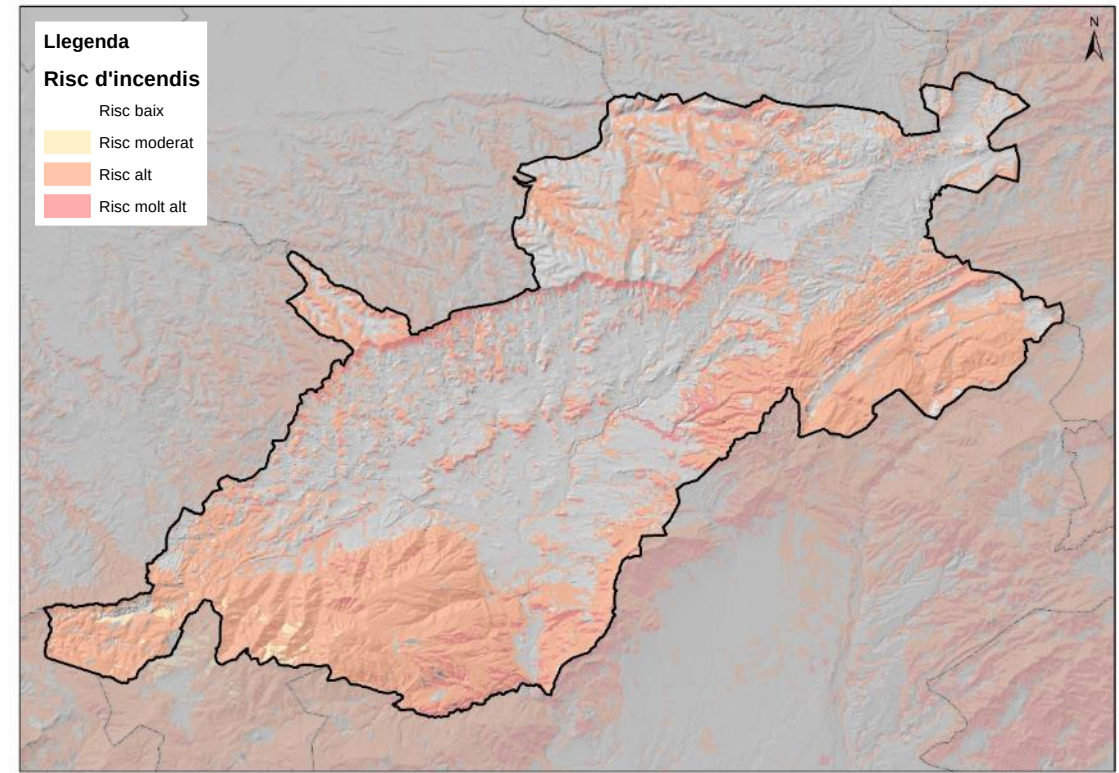
1924 i va acabar el 1950 per falta de rendibilitat.

Cal destacar que, fora de l'explotació de fusta, una de les produccions més importants que s'obtenia al bosc de Poblet era el carbó vegetal, documentada ja al segle XII a les granges pobletanes; en els documents manuscrits del segle XIV de la comptabilitat de la granja de Castellfolit, es troba una relació de diferents vendes de carbó vegetal; el carboneig ha estat constant, exceptuant els 20 anys de veda de totes les activitats d'aprofitament establertes pel *Servicio Hidrológico Forestal* a principis del segle XX; posteriorment, l'activitat es va reprendre el

RISC D'INCENDIS FORESTALS A LA COMARCA DE LA CONCA DE BARBERÀ

Donades les característiques de les masses forestals de la comarca, amb dominància de pinedes i alzinars amb importants sotabosc, i en general amb baixa càrrega de gestió, el risc d'incendi forestal és força destacat a bona part dels àmbits de muntanya, amb pràcticament la meitat de la superfície comarcal inclosa en les categories de risc alt o risc molt alt; en contraposició, les zones agràries del centre de la comarca tenen un risc molt menor.

Figura nº16. Risc d'incendis forestals a la comarca de la Conca de Barberà.

Font: elaboració pròpia amb dades del Departament de Territori i Sostenibilitat.

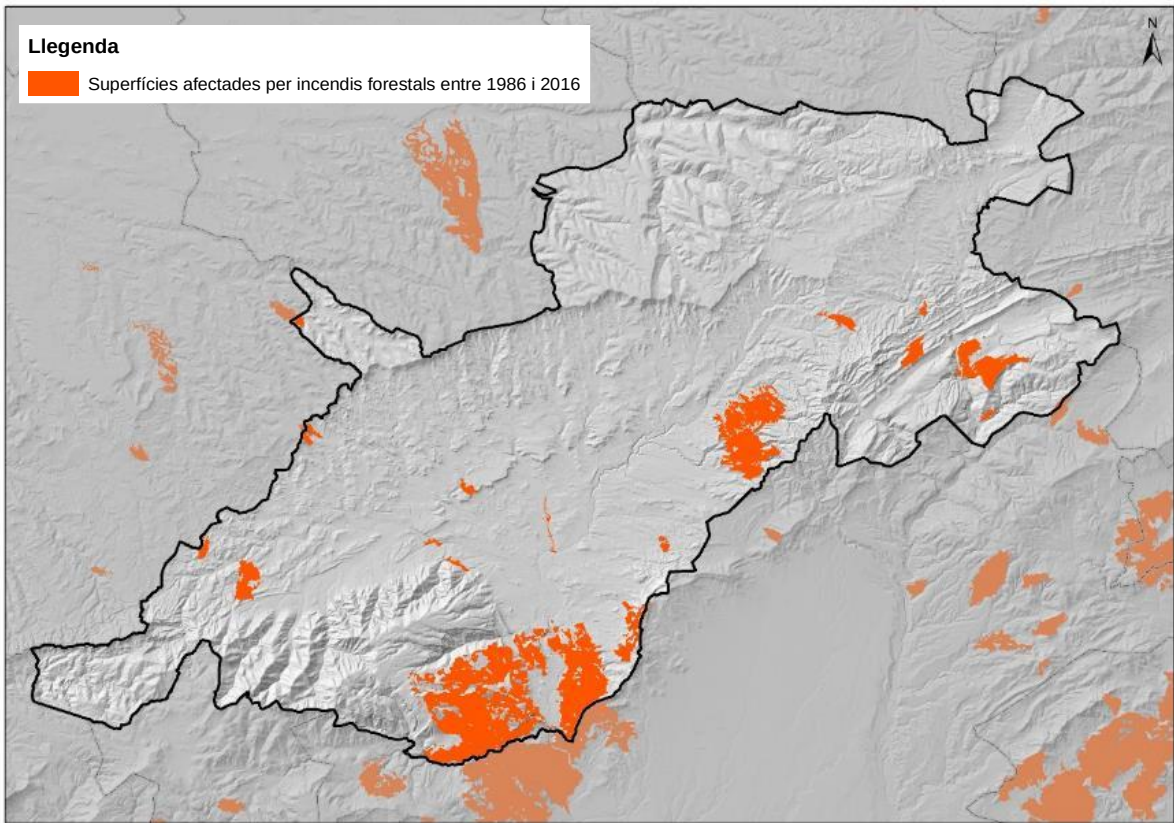
Taula nº6. Categories de risc d'incendi forestal i superfícies a la Conca de Barberà

Risc d'incendis forestals	Superfície (ha)	%
1. Risc baix	33.396,60	51,32
2. Risc moderat	266,99	0,41
3. Risc alt	27.326,77	41,99
4. Risc molt alt	4.081,64	6,27
Total	65.072,00	100,00

Font: elaboració pròpia amb dades del Departament de Territori i Sostenibilitat.

Aquest risc, malauradament, s'ha manifestat en diverses ocasions dins l'àmbit d'estudi, amb alguns incendis importants que han afectat la cara est de les muntanyes de Prades, així com les serres de Lilla-Carbonària i una bona superfície de les muntanyes de l'Alt Gaià, tal com es pot observar a la figura nº17. La superfície afectada per incendis forestals en el període 1986-2015 ha estat de 3770 ha (pràcticament el 6% de la comarca).

Figura nº17. Superfícies afectades per incendis forestals ocorreguts entre 1986 i 2015.

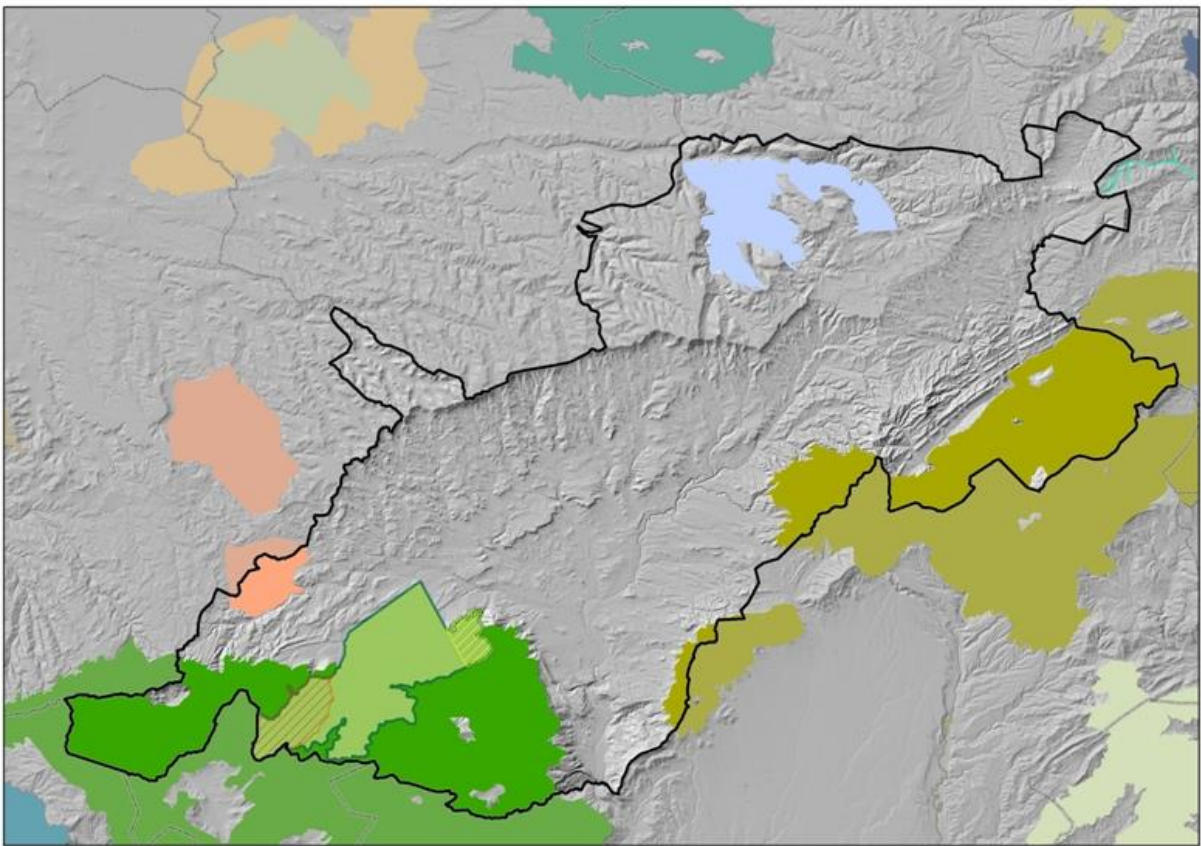
Font: elaboració pròpia a partir de les bases digitals del DTS

Apart de les devastadores conseqüències ambientals i paisatgístiques a curt termini, a mig termini la petjada dels incendis forestals es manifesta per l'afavoriment de les formacions arbustives i les arbredes joves de pi blanc, força densa i atapeïdes, que homogeneïtzen encara més les masses forestals de la comarca, en detriment de la presència de frondoses i fins i tot d'espècies caducifòlies. Això es pot observar abastament a l'obaga de la serra Carbonària, o a la pujada a Rojals.

2.4 ELS ESPAIS NATURALS PROTEGITS

La comarca de la Conca de Barberà té diversos espais naturals protegits, tots inclosos a la Xarxa Natura 2000, que se situen principalment al llarg de l'arc de muntanyes que l'envolten, concentrats especialment al sud (muntanyes de Prades) i a l'est (muntanyes de l'Alt Gaià i serra Carbonària), però també als vessants que menen cap a la vall de l'Ebre. Aquests espais naturals protegits ocupen pràcticament un 29% de la superfície comarcal. La figura següent ubica aquests espais:

Figura nº18. Espais naturals protegits a la comarca de la Conca de Barberà

ESPAIS NATURALS PROTEGITS

Xarxa Natura 2000

- El Montmell-Marmellar, ES5140018
- Muntanyes de Prades, ES5140008
- Obagues del riu Corb, ES5140021
- Riera de la Goda, ES5110021
- Sistema prelitoral central, ES5110015
- Vall la Vinaixa, ES5130039

Espais naturals de protecció especial

- Reserva Natural Parcial del Barranc de la Trinitat
- Reserva Natural Parcial del Barranc del Titllar
- Paratge Natural d'Interès Nacional de la Vall del Monestir de Poblet

Font: elaboració pròpia amb dades del Departament de Territori i Sostenibilitat.

Taula nº6. Categories de risc d’incendi forestal i superfícies a la Conca de Barberà

Espais protegits	Superfície (ha)	% de la superfície de la Conca
Muntanyes de Prades	10.270,92	15,78
Obagues del riu Corb	2.270,13	3,49
Sistema prelitoral central	5.520,66	8,48
Vall la Vinaixa	546,88	0,84
Total	18.608,60	28,60

Paratge Natural d'Interès Nacional de la Vall del Monestir de Poblet*	3.379,39	5,19
---	----------	------

* Espai natural de Protecció Especial inclòs íntegrament a la ZEC Muntanyes de Prades

Font: elaboració pròpia a partir de dades del DTES

LA XARXA NATURA 2000 A LA CONCA DE BARBERÀ

Taula nº7. Superfície de l’espai Muntanyes de Prades als municipis de la comarca de la Conca de Barberà

Espai/municipi	Sup. (ha)	% (total)
Muntanyes de Prades (total)	30.726,40	100,00
Montblanc	3.511,72	11,43
Vilanova de Prades	2.017,80	6,57
Vilaverd	381,22	1,24
Vimbodí i Poblet	3311,65	10,78
L'Espluga de Francolí	677,56	2,21
Vallclara	358,03	1,17
TOTAL CONCA	10.257,98	33,38

Font: elaboració pròpia a partir de dades del DTES

Taula nº8. Superfície de l’espai Obagues del riu Corb als municipis de la Conca de Barberà (íntegrament situat a la Conca de Barberà)

Espai/municipi	Sup. (ha)	% (total)
Obagues del riu Corb (total)	2.270,12	100,00
Forès	0,09	Ip.
Vallfogona de Riucorb	530,44	23,37
Savallà del Comtat	692,38	30,50
Santa Coloma de Queralt	33,52	1,48
Llorac	258,14	11,37
Conesa	560,07	24,67
Passanant	194,87	8,58

Font: elaboració pròpia a partir de dades del DTES

Taula nº9. Superfície de l’espai Sistema Prelitoral Central als municipis de la Conca de Barberà

Espai/municipi	Sup. (ha)	% (total)
Sistema prelitoral central (total)	19.649,10	100,00
Sarral	1.107,86	5,64
Pontils	4.159,72	21,17
Barberà de la Conca	46,50	0,24
Montblanc	293,73	1,49
TOTAL CONCA	5.607,81	28,54

Font: elaboració pròpia a partir de dades del DTES

Taula nº10. Superfície de l’espai La Vall de Vinaixa als municipis de la Conca de Barberà

Espai/municipi	Sup. (ha)	% (total)
La Vall de Vinaixa (total)	3.024,16	100,00
Vimbodí i Poblet	383,75	12,69
Vallclara	154,80	5,12
TOTAL CONCA	538,55	17,81

Font: elaboració pròpia a partir de dades del DTES

Fotos. Imatges representatives dels quatre espais inclosos a la Xarxa Natura 2000 de la comarca. Dalt a l’esquerra, Muntanyes de Prades (zona Brugent); dalt a la dreta, Obagues del riu Corb; sota a l’esquerra, Sistema Prelitoral Central (zona Santa Perpètua de Gaià); sota a la dreta, vall la Vinaixa (zona Vallclara)

ELS ESPAIS NATURALS DE PROTECCIÓ ESPECIAL A LA CONCA DE BARBERÀ

El 9 de novembre de 1984, mitjançant la Llei 22/1984, es va declarar **Paratge Natural d'Interès Nacional** una part de la vall del monestir de Poblet. La finalitat d'aquesta declaració va ser la conservació i defensa del medi, la preservació del paisatge i la defensa, conservació i restauració del patrimoni natural de l'entorn del Monestir de Poblet. És per això que aquesta declaració es va fer d'acord amb la Llei 15/1975, que en aquell temps regulava els espais naturals protegits. El fet que la declaració de Paratge Natural fos elaborada pels departaments de Cultura i Política Territorial i Obres Públiques, i que la delimitació geogràfica de la zona protegida no inclogués la totalitat del bosc de Poblet, antiga propietat del monestir, declarat d'utilitat pública i gestionat aleshores pel departament d'Agricultura, va ser una de les causes que va contribuir que el Paratge Natural de Poblet no tingués un òrgan gestor. No va ser fins a l'any 1997 en que es va crear una comissió de treball formada pel delegat territorial d'Agricultura, els alcaldes de Vimbodí i l'Espluga de Francolí i representants del Centre d'Història Natural de la Conca de Barberà, per dotar el paratge de les eines necessàries per dur-ne a terme la gestió; l'any 1998 es va publicar el Decret 279/1998, de 21 d'octubre, sobre el desplegament de la Llei 22/1984, de 9 de novembre, de creació de dues reserves naturals parcials, el qual ja va definir l'òrgan gestor del Paratge i va permetre incorporar dins la zona protegida la totalitat del bosc de Poblet. A partir d'aquí, l'any 1999 es va constituir la Junta Rectora i, finalment, l'any 2001 es va dotar el Paratge Natural de Poblet d'una oficina pròpia d'informació i gestió.

La Reserva Natural Parcial del barranc del Titllar té una superfície de 665,2 ha i se situa íntegrament al terme municipal de Vimbodí. La Reserva Natural Parcial del barranc de la Trinitat té una superfície de 266,33 ha i se situa íntegrament al terme municipal de l'Espluga de Francolí.

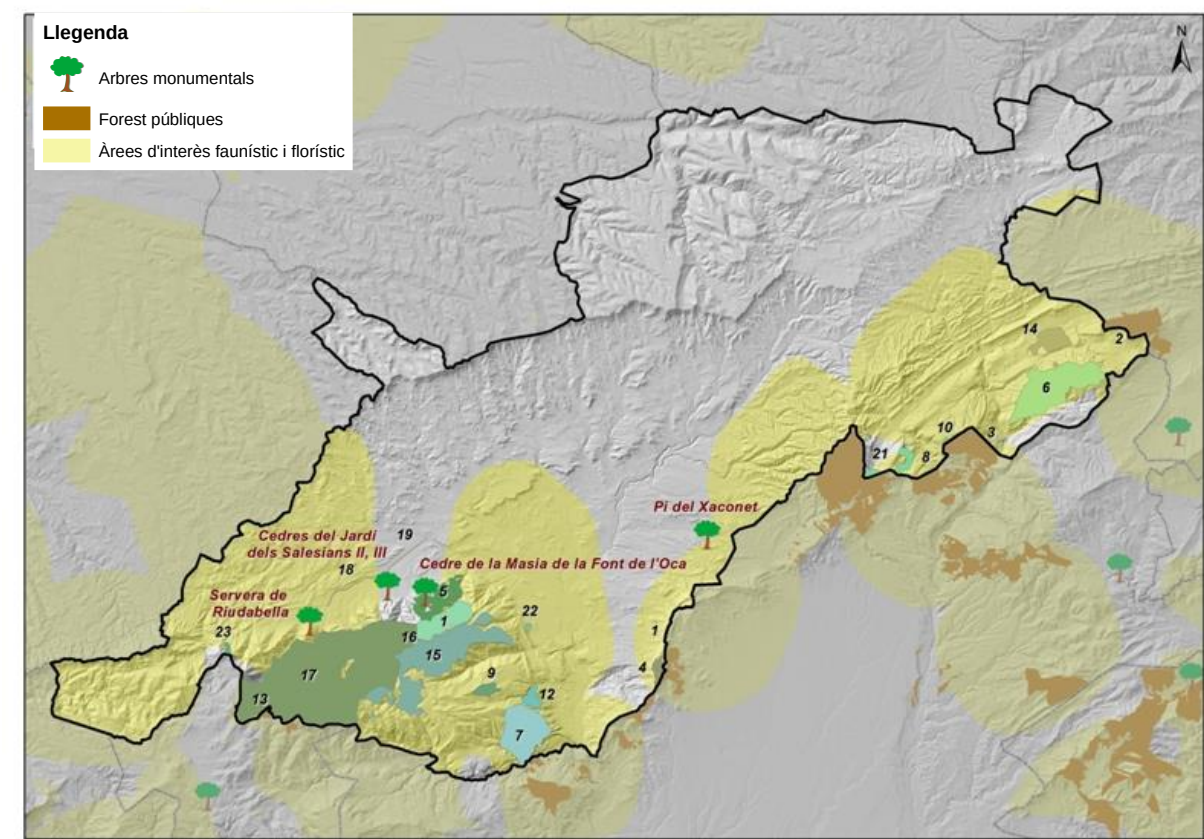
Fotos. Quatre imatges representatives del Paratge Natural d'Interès Nacional de Poblet

FORESTS PÚBLICS I ARBRES MONUMENTALS

Pràcticament el 7,3% de la superfície comarcal (4.723,05 ha) estan incloses en forests públiques. Dins del PNIN de Poblet entre el 70 i el 80% del territori és públic fet que en facilita la seva gestió.

Pel que fa als arbres monumentals, existeix uns pocs a la comarca.

Figura nº21. Forests públiques, àrees d'interès faunístic i florístic i arbres monumentals a la comarca de la Conca de Barberà.

Forests públiques

1. Bosc del Comú	11. Mas Cailà	21. Salmella i altres
2. Bosc del Paus, Coma i costa de Xoliu i Pla de Namarca	12. Mas d'en Just	22. Sant Josep
3. Camadall	13. Mas d'en Pagès	23. Vertex Salex
4. Clot de Somerola	14. Montalegre	
5. Comellàs	15. Plans i Baridana	
6. El Quer	16. Planter de la Pena	
7. Garrigues de Vilaverd	17. Poblet	
8. La Saborella	18. Ribes riu Sec	
9. Les Benes	19. Ribes riu Sec o Silleretes	
10. Mas Baldrich	20. Sagarresos	

Font: elaboració pròpia amb dades del Departament de Territori i Sostenibilitat.

Fotos. Roures de Sant Magí de la Brufaganya, una arbreda declarada monumental

2.5 EL PATRIMONI CULTURAL

PATRIMONI ARQUEOLÒGIC PREHISTÒRIC

La comarca de la Conca de Barberà, a causa de la seva ubicació i la seva orografia complexa (amb zones de coves, balnes i refugis aptes per les cultures paleolítiques) però també turons defensius i zones de plana fèrtils on ubicar pobles i viles, té un ric patrimoni arqueològic..

Es coneixen pobladors a la Cova de la Font Major de l'Espluga de Francolí, i a la Cova dels Aixergats, al mateix bosc de poblet, així com nombrosos tallers de sílex (per exemple a la Font de Nerola). No obstant, les manifestacions més importants de la presència dels homes i dones de la prehistòria són les pintures rupestres.

Les manifestacions rupestres han estat les grans oblidades de l'arqueologia catalana. Les Muntanyes de Prades aporten, fins avui, 22 abrics amb pintures prehistòriques i algunes probablement protohistòriques que, amb els conjunts de les ermites d'Uldecona (el Montsià) i la roca dels Moros del Cogul (les Garrigues), protagonitzen els indrets més significatius de Catalunya, declarats Patrimoni Mundial per la UNESCO, l'any 1998 (conjuntament amb altres del vessant mediterrani).

Al territori de la Conca hi ha nombrosos abrics amb pintures rupestres, molta part d'elles a Montblanc (Portell de les Lletres, Abric del mas d'en Llorç, Abric del mas d'en Ramon Bessó, Abrics de la Baridana, Abrics d'en Britus, Cova de les Creus, Abric del mas d'en Carles, Abric del mas d'en Gran, Abric del mas de l'Arlequí, Abric de la Daixa, Abric del mas Mateu) i a Vilanova de Prades (Abric del Barranc de Biern).

Existeix una raó geològica i fisiogràfica per l'existència d'aquest patrimoni. El massís de les muntanyes de Prades presenta nombroses falles que, juntament amb els processos d'erosió sobre materials sedimentaris, han originat cims, altiplans i barrancs que donen forma a un paisatge agrest però a la vegada idoni per al desenvolupament de les antigues societats de caçadors-recol·lectors i agricultors-ramaders que l'habitaren.

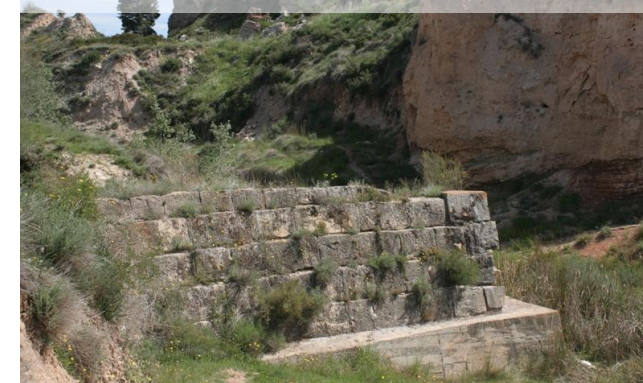
La primera tradició figurativa, aparentment més antiga, presenten activitats d'un grup de caçadors, amb arquers i animals salvatges molt ben detallats. S'assigna, per la seva temàtica i per la manca de paral·lels mobles significatius, a una tradició caçadora-recol·lectora. La inexistència de representacions de fauna paleolítica i d'escenes pròpiament neolítiques situa hipotèticament el seu origen en un moment epipaleolític entorn del 7000-6000 a.C.

El segon grup correspon a escenes que presenten un horitzó social més complex, rarament interessat per escenes de cacera, amb figures esquemàtiques i abstractes generalment de traç gruixut o amb els dits, i més properes als signes de les escriptures alfabètiques. És d'aparença més recent. S'han obtingut paral·lels mobles, particularment sobre ceràmica, os i pedra, descoberts en jaciments arqueològics que han estat datats. Això permet situar-les en les primeres societats del neolític, al voltant del 6000/5000/4000 aC, amb una tradició molt més prolongada que l'anterior, fins al primer mil·lenni aC.

DELS ÍBERS A L'EDAT MITJANA

La Conca de Barberà devia ser, entre els segles IV a.C. i I a.C., una zona de contacte entre la societat ibèrica ilergeta i la cossetana. Alguns jaciments, com el jaciment protohistòric del Pla de Santa Bàrbara¹¹, o la col·lecció de 54 monedes ibèriques d'entre el segle II a I a.C. trobades a Milmanda¹² (que va ser, successivament, un jaciment de la primera edat de ferro, necròpolis del bronze final, jaciment ibèric i vil·la romana imperial).

Presa romana de Sarra

En època romana, la Conca de Barberà era una zona de pas de la Via Aurèlia i, pel que sembla, és evident l'existència d'alguns enclavaments tipus vil·la. Destaquen el jaciment Clots Martells de Solivella, la vil·la de Pedrinyà a Sarra, i la Granja Mitjana i Milmanda de Poblet, tots habitualment amb restes anteriors ibèriques. Pocs d'aquests jaciments tenen referències escrites en base a inscripcions; destaca una inscripció datada a Riudabella entre el 122/123dC i una resta de ceràmica al jaciment de les Comes de Solivella amb el nom Sucesu¹³. Existeixen diversos

vestigis d'una destrucció important de viles romanes al segle III dC algunes amb violència com la constatada als Plans del Jordi de Montblanc que fou cremada, també destruïda va ser la del Molí del Poca a l'Espluga de Francolí. Ambdues vil·les es trobaven a l'antiga Via Aurèlia que connectava Tarragona amb Lleida, actualment coincideix amb la N-240. Hi havia una gran inseguretat, pel que es va anar fortificant les vil·les romanes com la de Sarra. Han quedat poques estructures romanes visibles queden al territori; potser una de significativa són les restes de la presa romana de Sarra.

Posteriorment a l'època d'esplendor romana, es produeix una manca prolongada de vestigis arqueològics i de documentació escrita¹⁴. Això pot ser degut a un canvi del centre de gravetat del món visigot després de que la capital del regne visigot de Narbona passés de Tarragona a Barcelona (531 dC) i per tant la Conca perdés la seva importància com a lloc de pas. Tot i així, s'han trobat algunes poques restes visigòtiques (sivelles, fíbules), com les trobades a Rojalons (Montblanc) i a una vil·la tardo-romana a la partida de Pedrinyà (Sarra). Segurament, com a conseqüència de la disminució de poblament, la pressió sobre el paisatge canvià radicalment i la Conca es convertí en un mantell de vegetació boscosa.

¹¹ OTIÑA, P. (2007). El jaciment protohistòric del Pla de Santa Bàrbara (Montblanc). Aplec de treballs nº25. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

¹² GIRAL, F. (2007). Breus notes sobre les monedes ibèriques de Milmanda (Vimbodí) conservades al Museu Comarcal de la Conca de Barberà. Aplec de treballs nº25. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

¹³ LÓPEZ, J. (2016). El primer habitant de la Conca de Barberà amb nom conegut. Notícia d'una inscripció romana trobada a Solivella. Aplec de treballs nº34. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

¹⁴ CARRERAS, A. (2006). A propòsit del poblament de la Conca de Barberà abans del domini Comtal (V-X). Aplec de Treballs nº24. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

La següent gran cultura que dominà aquest territori va ser la musulmana. Entre el 712 i el 714, els sarraïns, dirigits per Tariq, devasten el territori de l'actual Catalunya i ocupen la mateixa ciutat de Tarragona. Lògicament, la Conca torna a ser un territori de pas i d'establiment, com ho demostren alguns topònims d'origen islàmic (per exemple el Tallat o Lilla). El segle X, XI i XII van ser moments de disputes entre regnes cristians i musulmans, en les quals la Conca es veu convertit a vegades en un camp de batalla. El 978, l'exèrcit cordovès, en una de les ràtzies, devastà la Conca de Barberà i l'Alt Camp passant pel Coll de Lilla; el 1086 hi ha nous atacs, amb la presa per part dels sarraïns de Barberà de la Conca. Tot aquest període acaba amb la conquesta de Tortosa (1148), Lleida (1149) i Siurana (1153). Després de la caiguda del l'últim reducte sarraí, el poble situat a les muntanyes de Prades Siurana, el paisatge també canviarà es fundaran nous pobles mitjançant senyors feudals o ordres religioses.

Si bé durant els ibers hi havia alguns petits assentaments, durant els romans el poblament era dispers amb vil·les, en els visigots i musulmans que coincideix en èpoques convulses el poblament passa de la plana a la muntanya com a lloc de refugi, després de la caiguda de Siurana en la reconquesta el poblament torna a ser a plana i en col·lectivitat.

FORTIFICACIONS I CASTELLS

Entre els segles X i XI la frontera meridional del Comtat de Barcelona es situà entre els rius Gaià i Francolí. Les necessitats militars i la implantació del feudalisme van omplir aquest territori de castells. A partir del segle XII l'avenç de la conquesta militar desplaçà la frontera cap al sud, però l'estil de vida militar de la noblesa (propietària d'aquestes fortaleses) va mantenir la vigència d'aquestes residències senyorials fortificades al llarg dels segles següents.

A partir del segle X, les Terres del Penedès, de la part més oriental del Camp de Tarragona, i de la Baixa Segarra, constituïren la zona natural d'expansió del comtat de Barcelona. Aquest territori, que des de la conquesta d'Hispania a partir del 711 i fins a finals del segle IX havia format part del Targ-al-alà, la frontera nord-oriental d'Al-Andalus, s'integrà progressivament en el comtat de Barcelona. Tot aquesta franja de territori entre el riu Llobregat i el pla del Camp de Tarragona s'anomenà la Marca del comtat de Barcelona. Des de mitjan segle X i fins a mitjan segle XI, les terres del Gaià se situaren en el front més exterior del domini cristià, i és per això que els contemporanis l'anomenaren la Marca Extrema. De fet el topònim de Montbrió de la Marca indica que per allí passava una marca, una frontera entre allò musulmà i allò cristià, entre la Catalunya Nova i la Catalunya Vella.

Tanmateix, seria un error creure que el riu Gaià constituïa una frontera lineal perfecta; l'expansió es va fer sectorialment, i no va existir mai una conquesta planificada que assenyalés al riu un paper delimitador i fronterer. L'orografia del camp de Tarragona, però sobretot la inferioritat militar i política davant el califat cordovès, i a partir del segle XI, la política comtal de pactes deturaren l'expansió cristiana a les terres del Gaià, i aquesta és potser una de les raons per les quals molts historiadors, erròniament, han considerat el riu com a frontera.

El castell que els documents esmenten com el més antic és el de Queralt. Però són també d'aquest primer moment d'ocupació el de Montagut, Santa Perpètua-Montclar i el Montmell; fortificacions bastides en punts elevats, amb un domini visual d'un extens territori i, també, amb una posició defensiva excel·lent. Durant el darrer terç del segle X, Queralt es fragmentarà i això donarà lloc al castell de Santa Coloma de Queralt. De quatre o cinc castells coneguts a mitjan segle X al Gaià alt i mitjà, es passa entorn l'any 1000 a 14, 6 dels quals a la Conca de Barberà: Queralt, Aguiló, Santa Coloma, Pontils, Montclar i Santa Perpètua.

Pel que fa a la Conca estricta la majoria de castells d'entre el 1030 i el 1080, Solivella, Barberà de la Conca, Prenafeta i l'Espluga de Francolí són d'aquesta època. Alguns d'ells, després de les croades i amb l'arribada de les ordres religioses i militars agafaren rellevància. És el cas de Barberà, per part del comte d'Urgell, a l'orde del Temple el 1132, en la que hi havia comanda o el castell de l'Espluga de Francolí, al capuig, que per bé que fou de l'ordre del Temple amb l'abolició d'aquestes passa en mans

de l'ordre de l'Hospital que en feu notables reformes ja que s'hi celebraren els capítols provincials de l'ordre.

Si bé els musulmans ja feren castells o torres amb la cristianització es van aprofitar i encara se'n van fer més. De fet noms com Lilla o Tallat tenen un origen àrab. Amb la reconquesta en la qual calia repoblar l'antic territori musulmà per població cristiana de la Catalunya Nova es van fundar pobles a través de cartes de població.

La creació d'aquests nous centres de poblament per tal d'intensificar l'explotació agrària de les terres dels castells i per repoblació de població cristiana, procés que s'inicia a mitjans del segle XI però que es prolongarà fins a finals del segle XII, suposà l'aparició de noves entitats territorials, com les quadres i les turrís. La seva fundació anirà sempre acompanyada de la construcció d'una petita fortificació, dependent del castell principal. A diferència dels primers, la majoria se situen ara ja a les valls i plans més fèrtils del terme, a tocar de les explotacions agràries. Són, també, de dimensions més reduïdes, encara que repeteixen el mateix model arquitectònic de torre protegida per un recinte emmurallat. Bona part dels petits pobles i llogarrets de la conca del Gaià provenen d'aquesta nova forma de poblament agrupat entorn una petita fortificació: les Piles, Biure, Rocamora, Montargull, Montfred i Seguer.

Les profundes transformacions del model clàssic feudal durant la baixa edat mitjana abocaren els castells a una situació clarament anacrònica respecte a la seva funcionalitat original dins el sistema. A partir del segle XIV es fa evident la pèrdua de centralitat dins el marc de la castellanía a favor dels nuclis poblament. Igualment, la pèrdua del seu caràcter residencial, que ja s'inicià al segle XII, s'accentua amb la deserció dels castlans, membres de la baixa noblesa. Si bé, doncs, la majoria de castells anaren perdent el seu paper com a enclavaments defensius, aquells que encara es mantingueren com a residència temporal d'un llinatge de l'alta o mitjana noblesa i es trobaven emplaçats en llocs de més fàcil accés – els més ben situats seran els que es troben en nuclis de poblament important – substituïren la seva funció militar per anar esdevenint, per mitjà de successives modificacions, palaus gòtics. Per la seva part, les petites fortificacions de quadres o llogarrets evolucionen cap altres models de residència, més propis de l'activitat agrària, i s'assimilen progressivament a l'arquitectura dels casals i els masos fortificats.

A partir de l'època moderna, la majoria dels castells allunyats de les zones de conreu i de difícil accés simplement foren deshabitats, encara que reocupats esporàdicament en els contextos bèl·lics del segle XVII gràcies al seu emplaçament estratègic. En aquest temps, però, alguns castells es transformen en grans castells-palaus renaixentistes: Santa Coloma de Queralt és el màxim exponent.

Arribats al segle XIX, la majoria dels castells conserven amb prou feines algunes evidències del seu passat. Tot i així, a aquells que no han desaparegut, les guerres carlines els proporcionen, encara la seva gran actuació. Alguns castells van ser, de fet, enderrocats després de la Guerra de Successió i durant o després de les Guerres Carlines; és el cas per exemple del castell de l'Espluga ja en semi ruïnes, enderrocant el 1860. En el cas del castell de Solivella fou enderrocant fa relativament poc, l'any 1915 i cansats de l'opressió dels Llorach el poble de Solivella dinamità el seu castell.

Pel que fa a recintes emmurallats, per bé que Sarral, l'Espluga o Conesa ho estigueren i encara en queden restes, on s'han conservat millor és a Poblet i a la vila de Montblanc sent la tercera muralla més llarga de l'Estat espanyol amb 2km i Bé Cultural d'Interès Nacional a més a més de formar part del Conjunt Monumental i Artístic de la vila.

Taula nº11. recull exhaustiu de les fortificacions existents a la Conca de Barberà

Municipi	Nom de la fortificació	Nucli	Datació
Barberà de la Conca	Torre d'Ambigats	Al peu AP-7	
Barberà de la Conca	Castell de Barberà de la Conca	Nucli	
Conesa	Castell de Savella	Sant Pere Savella	
Conesa	Casa Forta de Savella	Sant Pere Savella	➤ S. XVI
Conesa	Castell de Torlanda	Entre Conesa i Rocafort	
Conesa	Castell Nou de Conesa	Conesa	➤ XV
Conesa	Muralla, portals i Vila Closa	Conesa	➤ XIV
L'Espluga de Francolí	Castell de l'Espluga	L'Espluga de Francolí	➤ XIII
L'Espluga de Francolí	Clos Murallat	L'Espluga de Francolí	
Llorac	Castell de la Cirera	La Cirera	Un gran casalot modern s'hi situa al lloc
Llorac	Castell de l'Albió	L'Albió	➤
Llorac	Castell de Llorac	Llorac	➤ XIV amb elements barrocs
Montblanc	Castell de Prenafeta o Torre del Moro	Prenafeta	< XIII
Montblanc	Torre de la Roca Xanxa	Al sud de Montblanc	Torre de la Roca Xanxa
Montblanc	Castell de Santa Bàrbara	Montblanc	XIII
Montblanc	Muralla medieval	Montblanc	XIV
Passanant	Castell de la Pobla de Ferran	La Pobla de Ferran	XIV
Passanant	Castell de la Sala	La Sala de Comalats	
Passanant	Castell de la Torre o de la Glorieta	La Glorieta	
Passanant	Castell de Passanant	Passanant	
Les Piles de Gaià	Castell de Biure	Biure de Gaià	XII molt refet el XIX
Les Piles de Gaià	Castell de les Piles	Biure de Gaià	
Pontils	Església de Sant Jaume de Rocamora	Sant Jaume de Rocamora	altmedieval
Pontils	Castell de Santa Perpètua del Gaià	Santa Perpètua de Gaià	XI
Pontils	Castell de Seguer	Seguer	XIII
Pontils	Castell de Vallespinosa	Vallespinosa	XII
Pontils	Castell de Montclar	Cim de Montclar	XI
Pontils	Torre de guaita de Pontils	Pontils	Modern
Pontils	Castell de Pontils	Pontils	XII
Rocafort de Queralt	Castell de Rocafort	Rocafort de Queralt	
Rocafort de Queralt	Muralles i portals	Rocafort de Queralt	
Santa Coloma de Queralt	Castell d'Aguiló	Aguiló	XI
Santa Coloma de Queralt	Casal de Recasens	Les Roques	
Santa Coloma de Queralt	Cal Porta	Codony	XVII
Santa Coloma de Queralt	Muralles de la Vila	Santa Coloma de Queralt	
Santa Coloma de Queralt	Castell dels Queralt	Santa Coloma de Queralt	X
Savallà del Comtat	Casal de Subiés	Segura	XVI
Savallà del Comtat	Castell de Segura	Segura	Alt-medieval
Savallà del Comtat	Castell de Savallà	Savallà del Comtat	
Solivella	Molí de les Caixes	Al sud del poble	XIII
Solivella	Castell de Solivella	Solivella	XIII
Vallclara	Castell de Vallclara	Vallclara	
Vallfogona de Riucorb	Castell de Vallfogona	Vallfogona de Riucorb	
Vimbodí	Milmanda	Vimbodí	XII
Vimbodí	Granja de Castellfolit	Vall de Castellfolit	
Vimbodí	Torre del Moro	Muntanya de la vall de Castellfolit	IX

Municipi	Nom de la fortificació	Nucli	Datació
Vimbodí	Riudabella	Carretera T-700	Antiga granja de Poblet molt modificada
Vimbodí	Muralles de Poblet	Monestir de Santa Maria de Poblet	XIV

Fotos. Portals i restes de muralles del recinte medieval de Conesa

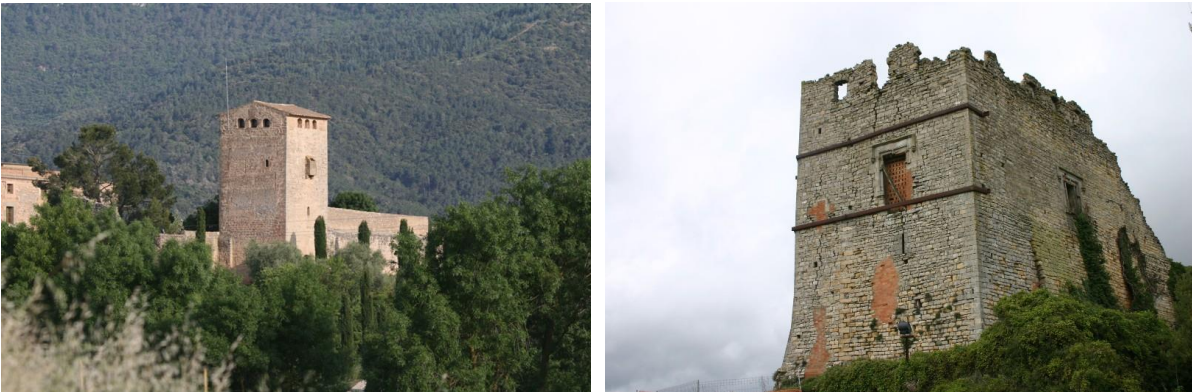
Fotos. Façana principal del castell de Santa Coloma de Queralt, i restes del Castell de Solivella

Fotos. Dos exemples de castells medievals molt modificats; a l'esquerra, Rocafort de Queralt, a la dreta, Biure de Gaià

Fotos. Tres exemples de torres medievals al voltant de les quals es van constituir pobles i llogarrets, totes elles al terme de Passanant i Belltall; respectivament, la Sala de Comalats, Ferran i Segura

Fotos. Granja fortificada de Milmanda (depenent de Poblet) i restes de l'imponent castell de Savallà del Comtat

Fotos. Impressionants vistes dels principals recintes emmurallats existents a la Conca de Barberà: el de Montblanc, i baix a la dreta les muralles de Poblet

EL ROMÀNIC I EL CISTER

En el segle XIII es produeix en l'art català el procés d'esgotament creatiu de l'univers formal i artístic de l'art romànic i els inicis de la introducció dels nous llenguatges i tècniques arquitectòniques que defineixen l'art gòtic. Aquesta fusió d'elements romànics i gòtics en l'arquitectura i l'escultura dona com a conseqüència un estil nou, que fàcilment es pot relacionar amb altres estils diferents dins l'eclèctic panorama de l'arquitectura catalana del segle XII, i que constitueix el darrer moviment artístic realment creatiu del romànic català, precursor de la magnificència del gòtic del segle XIV.

Resulta lògic d'entendre que aquest moviment artístic se situï preferentment a la Catalunya Nova, una terra recentment incorporada als dominis de la Casa de Barcelona i allunyada, per tant, dels estils artístics de l'època comtal, en la qual existia una necessitat imperiosa de construir grans obres que reflectissin el canvi de poder. En aquests nous territoris, nous ordes monàstics assoleixen un paper preminent: el Cister, el Temple i la Cartoixa, i ja no seran els benedictins els protagonistes de l'activitat artística vinculada a la vida monàstica. En canvi, els nous ordes imposen la seva concepció de l'art, centrat en una austeritat molt rigorosa. Aquesta austeritat no sempre que es complirà, ja que els dos grans monestirs del Cister esdevenen panteons reials, i seran els abats de monestirs reials i els monarques de la confederació catalanoaragonesa els promotors de moltes obres en aquests monestirs.

ESGLÉSIES ROMÀNIQUES

La taula següent esmenta els principals elements romànics conservats a la comarca de la Conca de Barberà:

Taula nº11. Recull d'edificacions amb elements romànics existents a la Conca de Barberà

Municipi	Nom de l'element romànic	Nucli	Datació / comentaris
Barberà de la Conca	Castell de Barberà	Barberà	Edifici militar-residencial i capella de Sant Salvador, data ja de 1012
Barberà de la Conca	Timpà de Santa Maria de Barberà	Barberà	XII
Forès	Sant Miquel de Forès	Forès	Segona meitat del s XII
Sarral	Timpà de Santa Maria de Sarral	Sarral	Finals del segle XII
Pontils	Sant Pere d'Anguera	despoblat	Finals del segle X
	Santa Susanna de Santa Perpètua de Gaià	Santa Perpètua de Gaià	
	Sant Jaume	Rocamora	
	Sant Bartomeu	Seguers	
Santa Coloma de Queralt	Santa Maria i Sant Jaume	Vallespinosa	1220
	Santa Maria de Bell-lloc	Santa Coloma de Queralt	
	Sant Vicenç	Aguiló	
	Sant Jaume	Almenara	
	Sant Esteve de Ferrals	masia	
	Santa Salvador de Figuerola	despoblat	
	Santa Maria	Guilmons	
	Sant Miquel de la Portella		
Montblanc	Sant Jaume	Montargull	
	Sant Pere	Les Roques	
	Antiga església de Santa Maria	Montblanc	
	Sant Salvador	Prenafeta	
L'Espluga de Francolí	Sant Salvador	Rojals	
	Sant Jaume	La Guàrdia dels Prats	
	Façana sud de l'església vella de Sant Miquel	L'Espluga de Francolí	
	Santa Maria de Poblet	Monestir de Poblet	

Municipi	Nom de l'element romànic	Nucli	Datació / comentaris
Conesa	Sant Pere de Savella	Sant Pere de Savella	
Passanant i Belltall	Sant Pere	Belltall	Només restes d'absis
	Sant Blai	Fonoll	
Senan	Santa Maria	Senan	
Llorac	Sant Joan	Llorac	
Vilaverd	Sant Martí	Vilaverd	
Vallfogona de Riucorb	Sant Miquel i Santa Maria	Vallfogona de Riucorb	

Font: basat en ESPAÑOL, F. (1991). L'arquitectura religiosa romànica a la Conca de Barberà i Segarra tarragonina. Monografies IV. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà i aportacions pròpies.

Fotos. Respectivament, Santa Maria de Bell-lloc i Santa Susanna de Santa Perpètua de Gaià

Fotos. Respectivament, Sant Pere Savella i Sant Miquel de Forès

Fotos. Respectivament, castell de Barberà de la Conca, i restes de Sant Pere de les Roques

Fotos. Respectivament, Sant Salvador de Figuerola i timpà romànic a Santa Maria de Barberà de la Conca

EL MONESTIR DE POBLET

Ramon Berenguer IV, després de la reconquesta de la Conca de Barberà, va creure convenient assegurar aquest cap de pont de la Catalunya Nova amb la creació d'un altre monestir, confiant-lo a un ordre que durant els darrers cent anys havia desenvolupat un alt prestigi: el Cister. Així naixeria en terres de Vimbodí, donades pel comte de Barcelona als cistercencs de Fontfreda (Llenguadoc), el monestir de Santa Maria de Poblet, el 1153. A les terres comtals donades per Ramon Berenguer IV, aviat s'hi afegiren altres propietats de la mateixa Conca i de les comarques més properes. Independentment d'aquesta font de donacions que coincidiren en el monestir, Poblet continuava gaudint del favor reial. Així, Alfons I el Cast en fou un protector important i, coneixedor de la seva vàlua, va confiar a Poblet la fundació del monestir de Piedra a Aragó; Alfons II li va donar el priorat hospital de Sant Vicenç de la Roqueta, i Pere III, el Cerimoniós, el va convertir en panteó reial. El darrer rei de la dinastia catalana, Martí l'Humà, va decidir que passaria els seus darrers temps en unes edificacions prop de la galilea de l'església, però va morir abans que s'acabessin les obres.

Ben aviat la comunitat de Poblet (1185) ja tenia en marxa el seu hospital de pobres, molt abans d'haver culminat la construcció del monestir. En aquest moment estaven bastits els edificis de l'església, amb la capella de Sant Esteve i el claustret – probablement el que resta del nucli primitiu del monestir, el refetor i la infermeria. En aquest primer temps es tenia molt present la part d'estudi i ja es parla d'una biblioteca important, creixent en importància al segle XIII, singularment amb obres de dret.

En el segle XIII es va anar avançant en la construcció de la resta d'edificis que constituïen un monestir cistercenc. D'aquesta manera es bastiren la sagristia, la sala capitular, les sales de monjos i novicis i el gran dormitori. La situació general i les despeses motivades per la mateixa expansió crearen dificultats econòmiques que foren resoltes ja al segle XIV per un dels grans abats de Poblet, Ponç de Copons, que regí el cenobi des de 1316 fins a 1348, i va adquirir la jurisdicció de dret públic sobre els pobles que fins aquell moment eren senyorejats pel monestir. Quan l'abat Copons va acabar la seva obra, l'abadia posseïa seixanta pobles, i tenia influència senyorial en molts d'altres. També l'abat Copons va fer construir l'atri d'entrada, va refer la part nord de l'església i inicià el cimbori, en el mateix temps que Pere el Cerimoniós decidí bastir les tombes o panteons reials.

Al llarg de la història del monestir ha patit diversos conflictes i crisis. Al llarg de l'edat mitjana amb el feudalisme tingué greus conflictes amb les poblacions veïnes per terres, aprofitament del bosc o molins. En l'època moderna, concretament en el S. XIX, al 1809 fou saquejat pels francesos, però el 1813 els monjos hi varen tornar; el 1820 els varen confiscar els béns i el 1835, després de diversos fets contradictoris, el monestir fou abandonat, espoliat i destruït pels pobles del seu entorn. Les restes de les tombes reials foren dutes a Tarragona. No serà fins el 1930 i gràcies als bons oficis d'Eduard Toda que es va començar a treballar per la reconstrucció de Poblet. L'any 1940, quatre monjos procedents d'Itàlia referen la comunitat cistercenca. Des de llavors, la reconstrucció del monestir no ha parat, com també ha crescut i s'ha consolidat la seva comunitat.

Foto. Conjunt del Reial Monestir de Santa Maria de Poblet

L'ART GÒTIC

L'art gòtic és l'art per excel·lència de Montblanc. L'arquitectura gòtica religiosa és present amb tota magnificència a l'església de Santa Maria i, en la seva simplicitat més elegant, als temples de Sant Francesc i Sant Miquel. El gòtic civil es manifesta esplèndidament en els casals i palaus, des de la senzillesa de l'edifici de les Escrivanies Reials i del Casal dels Josa o de l'arquitectura utilitària dels Molins de la Vila fins a la noble maduresa del Palau Alenyà. L'arquitectura militar té una bella representació en les torres i muralles, i les imatges gòtiques que es conserven i s'han salvat de les diverses guerres – la de la Verge de la Serra i la Mare de Déu del Cor a Santa Maria – tenen una categoria artística excepcional.

L'art gòtic també es va estendre per la resta de la comarca, aprofitant-se de l'època d'esplendor de Montblanc. La taula següent recopila els elements gòtics més importants existents a la Conca de Barberà

Taula nº12. Recull d'edificacions gòtiques existents a la Conca de Barberà

Municipi	Nom de l'element gòtic	Nucli
Pontils	Església de la Nativitat	Pontils
Santa Coloma de Queralt	Església de Santa Coloma de Queralt	Santa Coloma de Queralt
Vimbodí i Poblet	Església de Santa Maria	Poblet
	Capella de Sant Jordi	Poblet
	Granja de Milmanda	Poblet
	Recinte emmurallat (portes Daurada i Reial)	Poblet
	Palau Reial de Poblet	Poblet
	Església de la Transfiguració	Vimbodí
Montblanc	Església i convent de la Mercè	Montblanc
	Santuari i convent de la Serra	Montblanc

Municipi	Nom de l'element gòtic	Nucli
	Hospital de Santa Magdalena	Montblanc
	Església-Hospital de Sant Marçal	Montblanc
	Església de Santa Maria	Montblanc
	Església del convent de Sant Francesc	Montblanc
	Monestir de la Mare de Déu de la Serra	Montblanc
	Església de Santa Anna de Montornès	Prenafeta
	Recinte emmurallat	Montblanc
	Palau Alenyà	Montblanc
	Palau Reial	Montblanc
	Palau del Castlà	Montblanc
Conesa	Església i hospital de Sant Antoni	Conesa
	Església de Santa Maria de la Victòria	Conesa
	Recinte emmurallat	Conesa
Passanant i Belltall	Església de Santa Maria	La Glorieta
L'Espluga de Francolí	Església (la vella) de Sant Miquel	L'Espluga de Francolí
	Hospital	L'Espluga de Francolí
Llorac	Església de Santa Maria	La Cirera
	Molí de l'Albió	L'Albió
Vilaverd	Ermита de la Mare de Déu de Montgoi	Descampat
Vallfogona de Riucorb	Església de Santa Maria	Vallfogona de Riucorb
Solivella	Molí del Caixes	Descampat

Font: elaboració pròpia a partir del dossier de Guies Turístics de Montblanc

Fotos. Església de Sant Miquel de l'Espluga de Francolí i part darrera de l'església de Santa Maria de Montblanc

Fotos. Imatges del claustre de l'antic hospital de Santa Magdalena

MASOS

Si bé a les zones centrals de la Conca de Barberà, d'orografia suau i pobles importants situats ben a prop els uns dels altres, la major part de la població residia als nuclis urbans, a les zones més allunyades i muntanyoses, amb especial rellevància a l'Alt Gaià, les Muntanyes de Prades i alguns dels altiplans i vessants entre Santa Coloma i el riu Corb, els masos van ser la forma principal de poblament i ocupació del territori.

Per exemple, només a l'antic terme de Rojals, a les Muntanyes de Prades, s'han censat més de 52 masos, alguns d'ells singularment situats en balms. A Santa Perpètua de Gaià, a l'Alt Gaià, se n'han censat 84¹⁵. Al municipi de Santa Coloma de Queralt, 59. A Llorac, 16. A Savallà del Comtat, 14. A les Piles, 14.

Malauradament, molta part d'aquest patrimoni està actualment abandonat, i en molts casos en un estat de conservació molt delicat.

Normalment, tot i que no de manera exclusiva, apareixen rellotges de sol associats als masos. L'inventari realitzat a la Conca ha determinat l'existència de 77 rellotges de sol, essent els municipis amb més presència Montblanc (18) i Vimbodí i Poblet (14)¹⁶.

Fotos. Mas de la Sabatera a Prenafeta i l'impressionant mas d'en Xup a l'Espluga de Francolí

LA CULTURA DE L'AIGUA; MOLINS I ALTRES

Els cursos fluvials permanents o semipermanents de la conca de Barberà (Corb, Francolí, Gaià i Brugent) han generat diversos molins hidràulics i fariners, alguns d'ells medievals i fortificats, que tenen encara presència al territori. Als famosos Molins de la Vila de Montblanc, ubicats segurament al lloc (confluència dels rius Anguera i Francolí on va existir el primer nucli habitat medieval lligat a Montblanc, cal afegir el molí d'Albió o de la Cadena (fortificats), o els de la Torre o de Sant Gallard de Baix al riu Gaià, el Molí de Caixes Solivella... A l'antic terme de Rojals hi ha catalogades les restes de 4 molins fariners. A l'àmbit de la Baixa Segarra de Queralt se n'han catalogat fins a 48: 30 al riu Gaià, 12 al riu Corb i 6 a la riera de Clariana¹⁷. A Rojals hi va arribar a haver 9 molins¹⁸, i 7 més a la Vall de Lladrons o la Vall com és popularment coneguda a Montblanc.

¹⁵ PALAU, S. (1992). Masies i molins fariners amb habitatge dintre de la zona d'influència del Mercat de Santa Coloma de Queralt.

¹⁶ MARTÍNEZ, M. (2012). Inventari de rellotges de sol a la conca de Barberà. Aplex de Treballs nº30. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

¹⁷ PALAU, S. (1992). Op. Cit.

¹⁸ INSA, J. (2001). Rojals, un poble, un terme, una gent. Cossetània

Però si algun lloc destaca per molins hidràulics és a la riba del riu Brugent. A partir del segle XVIII amb la instal·lació dels primers molins de paper moderns a la Riba s'anirien multiplicant els establiments paperers als marges del Riu Brugent i també del Francolí. A la Riba hi havia al segle XIX 42 molins paperers. De fet es coneguda la dita "a l'Espluga són orugues, a Montblanc són podallers, a Vilaverd toquen l'arpa, i a la Riba fan papers". Al voltant del pas del segle XIX al XX, i en anys posteriors, els antics molins donaren lloc a la creació d'indústries modernes, especialment papereres, però també de filats i de teixits. Els antics molins s'han abandonat el que ha provocat també una pèrdua del patrimoni industrial tradicional. Molts d'aquells molins que s'havien construït es troben avui dia en estat de ruïna.

Fotos. Conjunt de molins de la riba del riu Brugent.

Foto. Molí de les Caixes, a Solivella, i Molí Nou de Sangallat, a Santa Coloma de Queralt

Apart dels molins hidràulics o fariners, a la comarca s'ha desenvolupat una rica tradició d'aprofitament dels minsos recursos hídrics amb nombroses estructures tradicionals: pous, mines d'aigua, fonts, bassots, basses, peixeres, rescloses, sèquies i ponts de pedra. També destaquen, a les muntanyes de Prades, l'existència de pous de gel.

CONSTRUCCIONS DE PEDRA SECA I ALTRES ELEMENTS ETNOLÒGICS

A la comarca hi ha una notable riquesa de marges de pedra seca, barraques i cabanes de volta, pous de gel, arneres, eres, colomers, restes de camins empedrats... com a mostra de la modelació secular d'un territori ondulat o muntanyenc per part de l'home, per poder aprofitar materials excessius (la pedra) i crear superfícies aptes pel conreu. Alguns dels incendis forestals recents han permès fer visibles els ingents treballs de creació de bancals, amagats en les darreres dècades sobre les masses forestals. Destaquen amb molt les feixes existents a la serra de Carbonària, a la serra de Lilla, a l'Alt Gaià i a les solanes del riu Corb; malauradament, molts d'aquests murs de pedra s'han anat destruint i perdent amb l'abandonament dels conreus i l'erosió.

També cal destacar el conjunt de cabanes de volta, similars a les de les Garrigues, que hi ha al terme de Senan, així com les barraques de pedra seca situats en antics marges a les vessants orientals de les muntanyes de Prades.

Fotos. A l'esquerra, grans marges verticals, molts d'ells erosionats, existents a la vessant solana de la vall del Corb; a la dreta, barraca de pedra seca a la zona del Brugent

BALNEARIS I PRIMERS CONSTRUCCIONS TURÍSTIQUES

Al llarg del segle XIX, amb les teories de l'higienisme i l'eclosió dels balnearis arreu, es fan populars els usuaris de les àrees ferruginoses de l'Espluga de Francolí i Poblet; l'arribada del ferrocarril a aquesta zona facilita que importants famílies de la costa catalana s'hi desplacin. Aquest fet, així com el coneixement de les propietats d'aquesta aigua, va moure una sèrie de persones a construir un seguit d'instal·lacions que esdevindrien un balneari i el primer intent d'explotació d'una indústria turística a l'Espluga de Francolí, a la zona de les Masies. Aquí, en Pere Antoni Torres Jordi emprèn, a finals del segle XIX, el projecte primer de construir una residència d'estiueig – Vila Engràcia – i després el conjunt del que serà el balneari, que va funcionar amb entrebancs i nombrosos períodes de crisi la darrera dècada del segle XIX i fins a la Guerra Civil, quan va ser utilitzat com hospital per l'exèrcit republicà fins i tot van ser escenari d'episodis importants de la rereguarda republicana. El comiat dels brigadistes internacionals es feu a Villa Engràcia. Actualment ja no s'utilitzen com a Balnearis sinó com a hotels i cases de colònies. L'antic Villa Engràcia després de la guerra va ser seu de la secció femenina durant el franquisme, amb el restabliment de la Generalitat es va reconvertir amb un alberg de joventut. A més a més de ser un alberg també és la seu del PNIN de Poblet i el Camp d'Aprenentatge dels monestirs del Cister.

Foto. L'antiga Villa Engràcia, actualment Alberg Jaume I, que va ser Balneari

L'altre balneari de la comarca, que encara està funcionant, és el de Vallfogona de Riucorb. Fundat per Mossèn Miquel Piera Martí arran d'una visita per prendre les aigües conegudes des de 1850, amb son germà Antoni. Es van voler aprofitar les aigües mineromedicinales que brollaven en aquella zona on hi trobem la Font Gran (o Pudenta) i la Font Petita (o Salada). El 1901 es féu el projecte i construcció del balneari, inici de la urbanització de xalets. Entre 1913 i 1916, l'enginyer Miralles féu la nova carretera d'accés, de terra, i hi va haver la construcció del pont actual, fets que provocaren el creixement de la urbanització. El 1929 es féu la renovació de les instal·lacions hidroteràpiques i l'ampliació de l'edifici. Els anys 1941, 1951, 1961 hi hagué reformes projectades per J. M. Ribes, J. M. Soteras i Joan Sell. L'ús del balneari ve marcat per un descens en l'ocupació de les instal·lacions en els anys 60, que s'ha recuperat en els darrers anys, amb renovacions dutes a terme de manera continuada des del 1992.

Fotos. Jardins i estructures del Balneari de riu Corb a Vallfogona

ELS CELLERS MODERNISTES I ELS CELLERS MODERNS

El 1893, la fil·loxera entra a la Conca de Barberà i anorreà les vinyes. S'acabà l'edat d'or del comerç del vi. El monocultiu desenvolupat per les polítiques dels terratinents demostrà ser un fracàs. Els pagesos estigueren completament acorralats i es veieren obligats a abandonar els camps i fugir a la ciutat. El desastre de la fil·loxera suposà que en el període 1887-1910 es perdés a la Conca un 11% de la població, però a la Conca estricta vitivinícola aquesta davallada va ser del 20%, que s'aniria incrementant a les dècades següents.

El govern central, tot i les protestes de la *Federación de Obreros*, coneguda a Catalunya com a Unió de Rabassaires, no respon adequadament, fins al punt que promou una violenta repressió a càrrec de la Guàrdia Civil que a Montblanc, el 13 de setembre de 1893, es converteix en una tragèdia en què perden la vida sis manifestants.

El 1894, un grup de viticultors de la Conca de Barberà, guiats per Joan Esplugas Moncusí, van respondre a la plaga de la fil·loxera amb la creació d'una societat agrícola (*Sociedad de Trabajadores Agrícolas del Pueblo de Barberà*, 1894) dins de la qual va néixer l'impuls pioner de fundar la primera cooperativa vinícola de l'Estat espanyol.

Aquí s'inicia la construcció de cellers cooperatius. Una nova generació d'arquitectes havia sabut captar els emocions i l'esperit del segle XX que acabava de començar. És per això que, amb dedicació, tenacitat i valentia, artistes com Pere Domènech Roura (fill de Lluís Domènech i Montaner) o Cèsar Martinell Brunet projecten els monumentals sis santuaris cooperatius del vi, situats als termes municipals de Barberà de la Conca, l'Espluga de Francolí, Montblanc, Pira, Rocafort de Queralt i Sarraí.

Tot aquest procés cooperatiu queda extensament documentat a l'obra d'Andreu Mayayo¹⁹

Fotos. Respectivament, cellers modernistes de Pira, de Sarraí, de Montblanc i de l'Espluga de Francolí

No obstant, però, i tal com s'ha comentat anteriorment, des de l'entrada en funcionament de la Denominació d'Origen Conca de Barberà s'han revitalitzat els projectes de cellers a tot aquest territori, de manera que actualment n'hi ha 28, 22 dels quals estan inscrits a la D.O. L'entrada en funcionament del Viver de Celleristes de Barberà de la Conca el 2007 ha suposat un impuls per celler novells.

¹⁹ MAYAYO, A. (1986). La Conca de Barberà 1890-1939; de la crisi agrària a la Guerra Civil. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

Taula nº13. Cellers existents a la Conca de Barberà

Municipi	Nom del celler
Barberà de la Conca	Agrícola de Barberà
	Viver de Celleristes (Celler Costador Terroirs Mediterranis, Celler mas de la Pansa, Gatzara Vins, Molí dels Capellans, Succés Vinícola, Vinyes de l'Albà
	Celler Clos Montblanc (Concavins)
	Vidbertus
Blancafort	Cellers Domenys i Secció de Crèdit
	Gerida Viticultors
Espluga de Francolí	Castell d'Or (Celler Modernista)
	Celler Rendé Masdèu
	Simó de Palau
Montblanc	Celler Mas Foraster
	Celler Vins de Pedra (Marta Pedra)
	Celler Roset
Pira	Celler Carles Andreu
	Cellers Domenys i Secció de Crèdit (Celler Modernista de Pira)
Sarraí	Celler Rosa Maria Torres
	Vinícola de Sarraí Secció de Crèdit (COVISAL)
	Viticultors Mas del Nen
Solivella	Cellers Sanstravé (Cal Gassot)
	Viticultors de Solivella (COVISO)
Rocafort de Queralt	Cellers Domenys i Secció de Crèdit (celler modernista)
Vilanova de Prades	Celler Vega Aixalà (Vilanova Vins)
Vimbodí i Poblet	Bodegas Miguel Torres - Milmanda
	Abadia de Poblet

Font: Denominació d'Origen Conca de Barberà

2.6 ELS CAMINS

Molt abans de les actuals carreteres, autopistes i línies de ferrocarrils que es troben a la Conca de Barberà ja existia xarxes de comunicació. De fet antics camins s'han convertit en carreteres. De camins prehistòrics, vies romanes com la Via Aurèlia que connectava Tarragona amb Lleida, camins rals medievals a les actuals carreteres.

La Conca de Barberà en tant que comarca rural compta amb una extensa xarxa de camins. Camins rurals que permeten l'accés a finques o que connecten poblacions. Pistes forestals que permeten la circulació dins del bosc. Senders i senderons aptes només per a fer-los a peu i d'aquí al senderisme, una pràctica esportiva i de lleure cada cop més popular també a la Conca de Barberà. Etc.

Els camins tenen tan un valor de comunicació com també ecològic, històric, social, cultural, esportiu i també turístic. Per això cal destacar alguns camins de la Conca de Barberà entre ells:

-el GR175 o el que és el mateix la Ruta del Cister. Sender de llarg recorregut que connecta els tres monestirs cistercencs de Vallbona de les Monges, Poblet i Santes Creus. Es pot fer a peu i també amb BTT agafant variants. Ruta molt coneguda que compta amb un carnet que l'excursionista va segellant.

-També és un camí històric el que connecta Sant Magí de la Brufaganya amb Tarragona conegut per fer un romiatge, coincidint amb les festes de Sant Magí, on es transporta l'aigua amb botes i carros des de les fonts de Sant Magí fins a la ciutat.

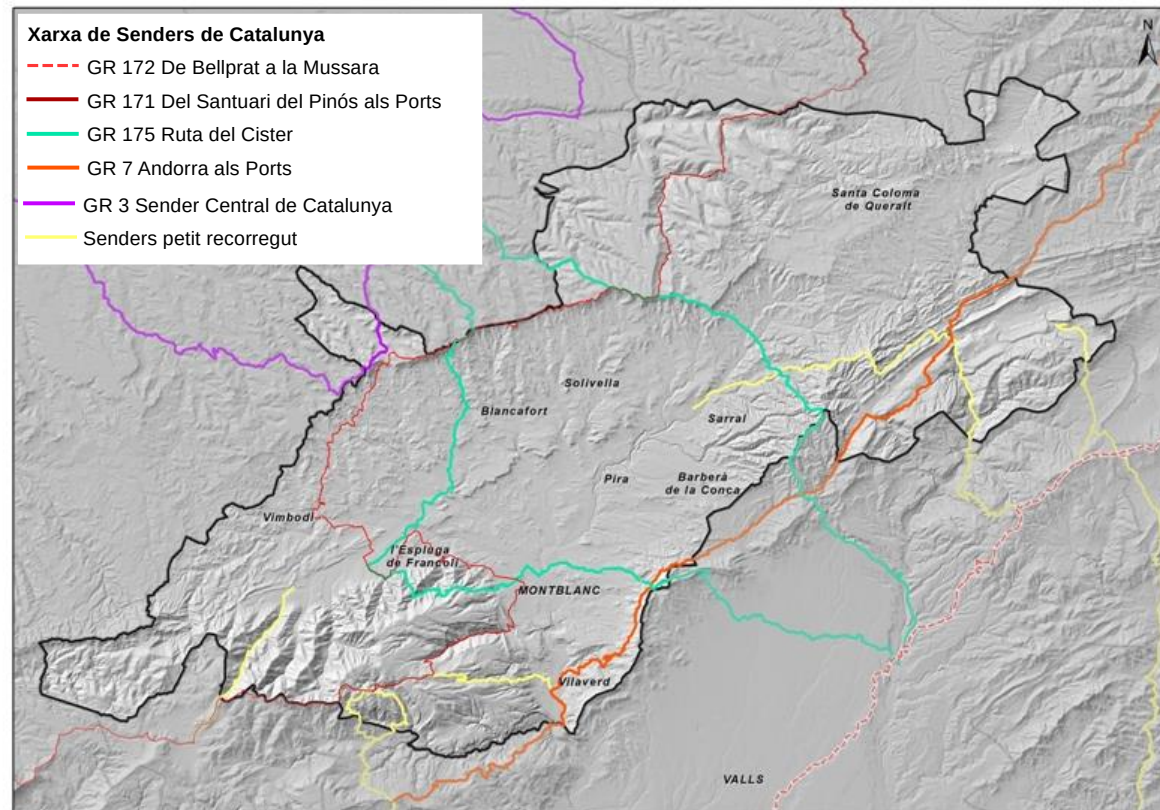
-Relacionat també amb l'aigua el camí de les terres del Gaià connecta Santa Coloma de Queralt amb la desenvocadura del riu Gaià a Tamarit. Ressegueix el riu travessant l'Alt Gaià i el Baix Gaià.

-El PNIN de Poblet compta fins a nou itineraris. Cal destacar l'itinerari número 7 el camí ramader on s'ha recuperat una antiga carrerada que connectava el monestir de Poblet amb Prades per fer la transhumància.

A més a més del senders de llarg recorregut (GR) compta amb senders de curt recorregut (PR) i senders locals (SL) cadascun amb el seu distintiu.

Existeix una àmplia xarxa de camins, històrics i nous, que articulen la Conca de Barberà; la figura següent inclou els més destacats o importants.

Figura nº22. Camins i itineraris més importants de la Conca de Barberà; xarxa de senders de Catalunya

Font: elaboració pròpia a partir de la informació disponible al DTES

2.7 FESTES I ESPIRITUALITAT

La comarca de la Conca de Barberà, amb la seva rica i variada història, presenta nombrosos esdeveniments i fires que permeten generar un nou paisatge humà. La taula següent recull els esdeveniments populars més destacats

Taula nº14. Festes i esdeveniments més importants a la Conca de Barberà

Nom esdeveniment	POBLE/ZONA	DATES
Setmana Medieval	Montblanc	del 23 d'abril al 1 de maig
Festa Major	Montblanc	7, 8 i 9 de setembre (per les Mare de Déu trobades)
Clikània (fira)	Montblanc	12, 13, 14 i 20 i 21 d'octubre
Brikània (fira)	Montblanc	16 i 17 de juny
Terrània (fira)	Montblanc	28, 29 i 30 de setembre
Safrània (fira)	Montblanc	novembre (per Sant Martí)
Riubombori (concerts)	l'Espluga de Francolí	primer cap de setmana de juliol
Fira de l'Espluga	l'Espluga de Francolí	últim cap de setmana de gener
Festa de la verema	l'Espluga de Francolí	25 i 26 d'agost
Fira del safrà	Santa Coloma de Queralt	10 i 11 de novembre
Mercat vell	Conesa	4 o 5 d'agost (per Mare de Déu dels Àngels)
Forés poesia i música	Forés	primer cap de setmana de juny
Festa del trepat	Barberà de la Conca	segon cap de setmana de juny
Baixada de l'aigua	S. Martí de la Brufaganya (Pontils)	uns dies abans de Sant Magí (19 d'agost)
Fira de l'all	Belltall	primer cap de setmana d'agost
Fira de la castanya	Vilanova de Prades	últim cap de setmana d'octubre
Sagrat Cor	Solivella	10 de setembre
Quintos	Sarral	pels volts de sant Antoni (17 de gener)
Festa dels Torrents	Vimbodí i Poblet	8 de setembre (Mare de Déu trobades)
Fira de Sarral	Sarral	per la immaculada concepció (8 de desembre)
Músic Corb	Vall del Corb	tot l'estiu
Festes Majors	tots els pobles	tot l'estiu

Font: elaboració pròpia

En el món rural són molt importants les festes majors tant abans com ara. Si bé abans el calendari de festes no era tan extens ni divers com ara i la festa major era esperada tot l'any, actualment i encara que hi hagi molta més diversitat continuen sent de gran importància les festes majors que solen ser a l'estiu.

Pel que fa les fires també és un esdeveniment tradicional tot i que aquestes s'han adaptat als nous temps. Antigament a les fires s'hi venia animals de tracció i treball, més tard van ser tractors, maquinaria agrícola i cotxes sempre acompanyat de productes alimentaris. Actualment algunes d'aquestes fires s'han reconvertit com és el cas de Montblanc on han passat a ser temàtiques (gastronomia, ceràmica artística, joguines, etc.) en comptes de multisectorials. Altres municipis però han volgut mantenir l'esperit de fira tradicional com és el cas de l'Espluga de Francolí i de Sarral.

Amb la creixent sensibilitat cap als productes alimentaris locals han anat sorgint noves fires d'artesania alimentària. Així doncs en els darrers anys ha nascut la fira de la castanya de Vilanova de Prades, el Terra de Safrà de Santa Coloma de Queralt, la festa de l'all de Belltall, etc. I la transformació de les fires de Sant Maties de Montblanc a la fira alimentaria de Sant Martí a Safrània.

Les festes tradicionals molt sovint tenen un origen religiós que s'expressa en diverses manifestacions com el romiatge i aplec del Tallat²⁰, el romiatge de la baixada de l'aigua de Sant Magí de la Brufaganya, les festes de la Serra a Montblanc i la seva processó al igual que la dels Torrents de Vimbodí, la decoració amb catifes de flors per Sagrat Cor a Solivella, etc..

Fotos. Actes de les festes de la Mare de Déu de la Serra de Montblanc

Fotos. Correfoc a la Festa Major de Solivella

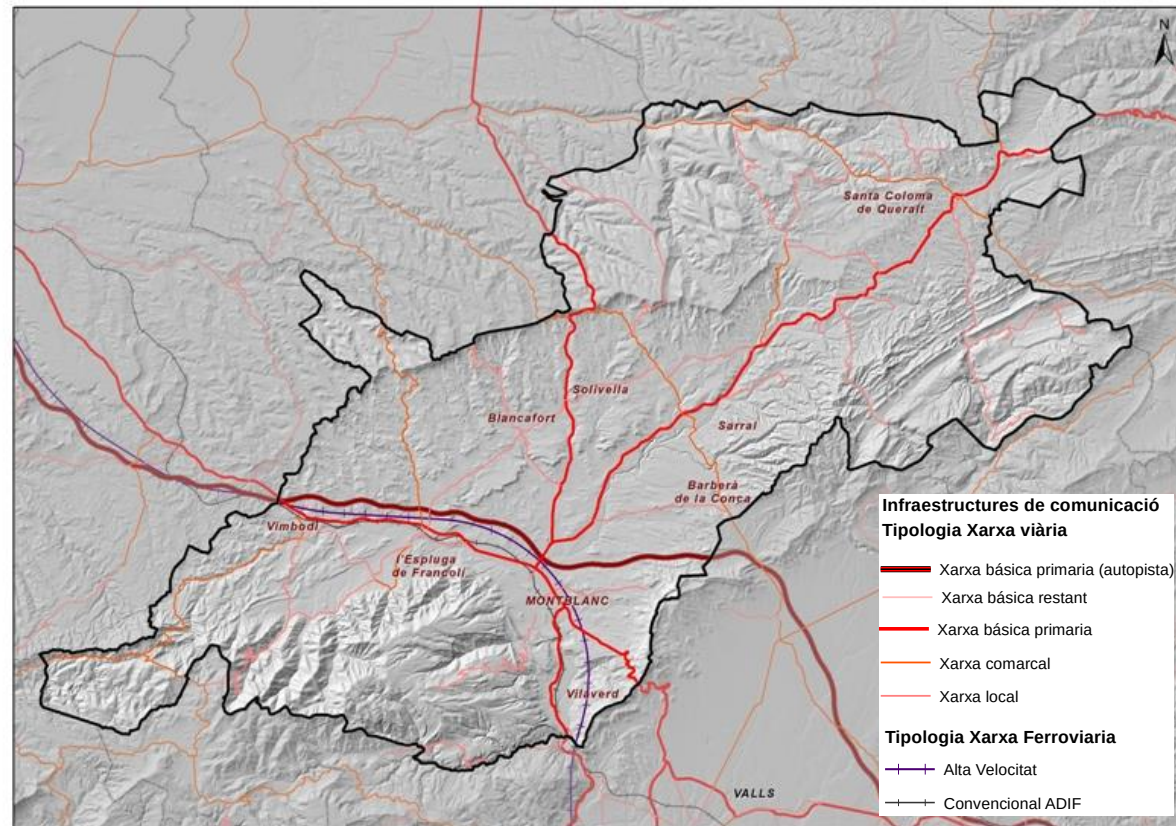
²⁰ SANS, J.M. (1986). Història del Tallat. Editorial Virgili i Pagès

2.8 ACTIVITATS HUMANES AMB FORTA SIGNIFICACIÓ PAISATGÍSTICA

Existeixen a la comarca nombroses activitats humanes amb forta transcendència en el paisatge. A continuació es descriuran de manera sinòptica i sintètica:

INFRAESTRUCTURES DE COMUNICACIÓ

Figura nº23. Localització de les infraestructures de comunicació principals a la comarca de la Conca de Barberà

Font: elaboració pròpia amb dades del Mapa de cobertes de sòl de Catalunya v4 (2009).

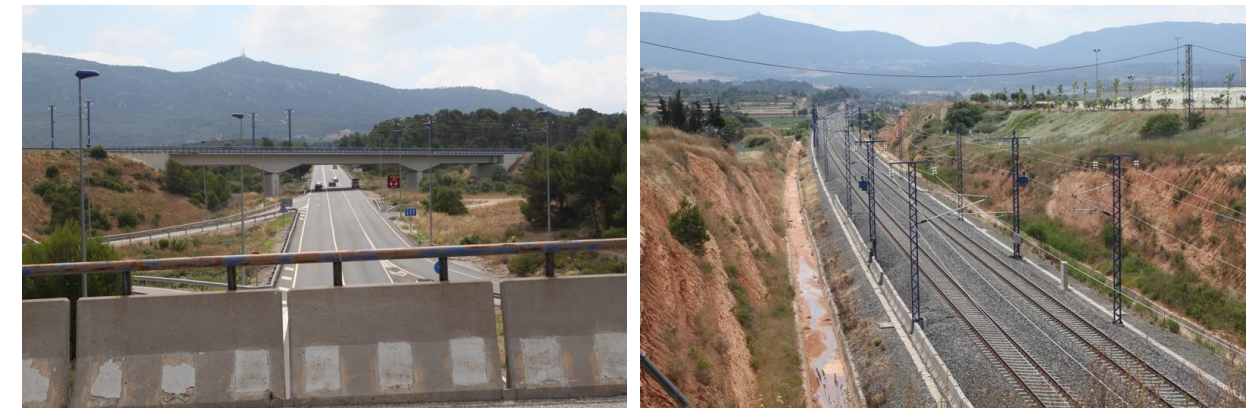
La ubicació de la Conca de Barberà al prelitoral de Tarragona, en una zona obligada de pas entre el litoral tarragoní i l'interior lleidatà, ha determinat la configuració d'un corredor d'infraestructures força notable, amb incidències sobre el paisatge i la configuració urbanística i econòmica d'aquest territori. Aquest corredor d'infraestructures ja es va configurar des de temps romans, amb el pas de la Via Aurèlia Romana, que llavors comunicava Tarraco amb Ilerda i fins i tot abans ja era un camí prehistòric.

FERROCARRIL

Per una banda, destaca la via del ferrocarril Lleida-Picamoixons, que ha comunicat des de sempre la plana de Lleida amb el litoral de Tarragona (cap a Reus, Vila-seca i Tarragona, o cap al Valls, ambdues línies acabant a Barcelona). L'any 1863 el ferrocarril va arribar a Vilaverd procedent de Reus, creuant l'estret de la Riba. El 1866 ja era a Vimbodí, després de passar per Montblanc i l'Espluga de Francolí. Des de Vimbodí, la línia va seguir en direcció a Lleida, però per sortir de la Conca es va haver de construir el túnel de Tarrés

Aquesta via antiga està relativament integrada en el territori.

Per altra banda, no obstant, a partir de l'any 2000, es va començar a construir la línia del Tren d'Alta Velocitat Barcelona-Madrid, que passa pel bell mig de la Conca, amb un traçat que causa nombrosos impactes (túnel, viaductes, trinxeres i desmunts).

Fotos. A l'esquerra la via del TAV creuant la N-240 amb un pont; a la dreta, tram de la via del TAV que discorre en trinxera.

CARRETERES

Per altra banda, destaca una complexa xarxa de carreteres en les quals tenim vies principals com la N-240 (Tarragona-Sant Sebastià), l'autopista AP-2 (E-90) (frontera francesa-Saragossa) i la carretera C-14 (Reus-Montblanc-Tàrrer-Andorra), a la que cal sumar la C-241d (La Guàrdia dels Prats-Santa Coloma de Queralt). Totes elles provoquen impactes paisatgístics significatius, especialment sinèrgics, per la seva superposició en una franja relativament petita, així com el difícil encaix paisatgístic a les zones d'orografia complexa, com el descens del Coll de Lilla o la pujada de la C-14 per la serra del Tallat. Cal destacar també que està previst la conversió de la N-240 en una autovia (A-27), tram ja construït en la part del Tarragonès i Alt Camp, que haurà de creuar el coll de Lilla per túnel i descendir cap a la Conca, sumant una infraestructura de comunicació més.

La resta de carreteres escampades pel territori són de dimensions petites i locals, i solen tenir traçats fins ara ben integrats, tot i que alguns arranjaments locals i d'altres prevists poden suposar significatius impactes paisatgístics. Aquestes vies de la xarxa bàsica, de marcada radialitat, serveixen tant a la comunicació intercomarcal, tot connectat amb les capitals veïnes, com intracomarcal, enllaçant amb el tram de carreteres comarcals i locals.

Fotos. Traçat de l'autopista AP-7 proper a Montblanc, que discorre en trinxera. A la dreta, C-14 sobre la via antiga del Ferrocarril al congost de la Riba, a la desembocadura del Brugent al Francolí

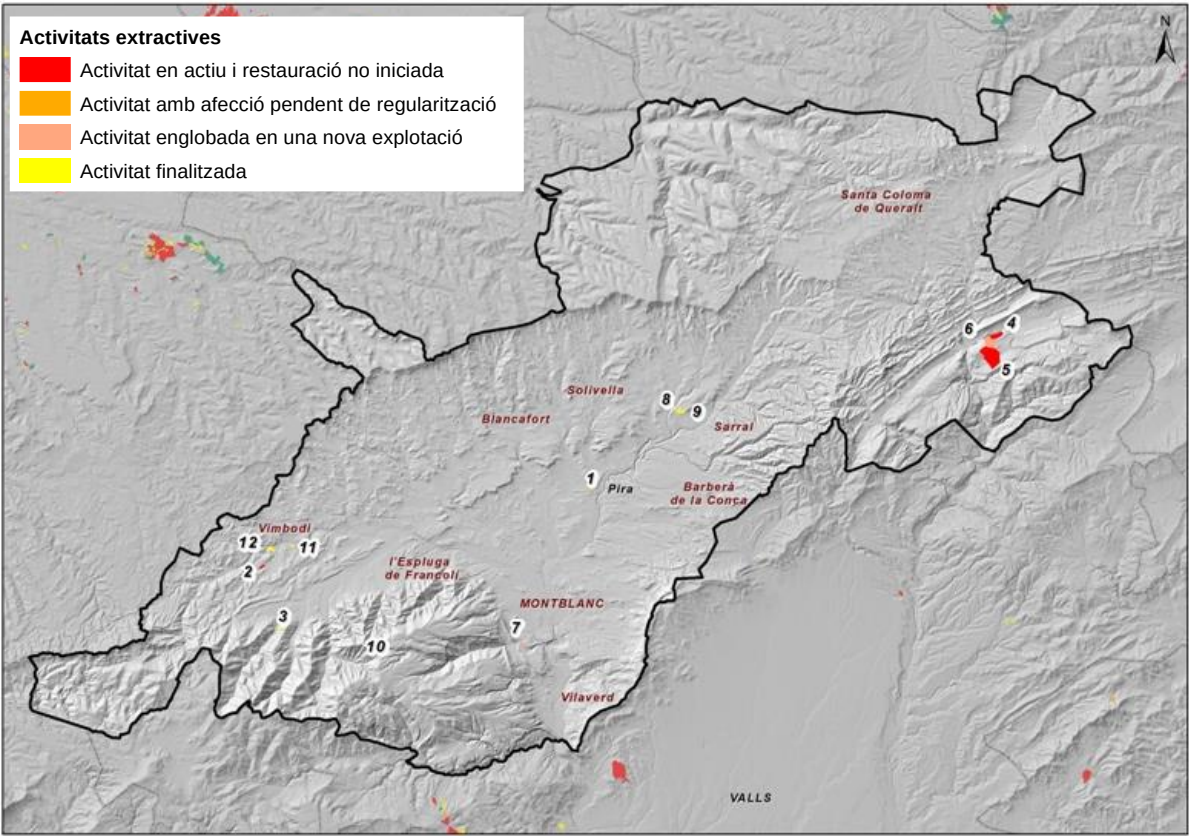
ACTIVITATS EXTRACTIVES

Tot i que va existir una activitat minera històrica a la comarca (veure apartat de geologia), actualment el nombre d'activitats extractives existents és molt més reduït; no obstant, cal destacar l'existència d'una activitat a Viladerperdius (Bercontres) que té una important dimensió i impacte paisatgístic, no només per les alteracions a la topografia i orografia naturals que produeix, sinó també per la dispersió de pols blanca que cobreix i afecta la vegetació de l'entorn.

Fotos. Dues vistes de les instal·lacions de la pedrera de Viladerperdius

Figura nº24. Localització de les activitats extractives principals a la comarca de la Conca de Barberà

Font: elaboració pròpia amb dades del DTES

Taula nº14. Activitats extractives a la Conca de Barberà

	NOM EXPLOTACIÓ	ÀREA (HA)	EXPEDIENT	EMPRESA EXPLOTADORA	RECURS EXPLOTAT	SITUACIÓ ACTUAL
1	ALZINARS-2	1,09	84/0696	Pi Joan Corbella, Enric	Guix	Activitat amb afecció pendent de regularització
2	LA PAGUERA	1,93	476644	SACYR, SA	Graves	Activitat en actiu i restauració no iniciada
3	BOYO	1,68	92/1734	Boyo Alsamora, Josep M.	Pissarres	Activitat finalitzada
4	PONTILS AMP 01	9,99	84/0697-01	Anncapa Consulting, SL	Calcaries	Activitat englobada en una nova explotació
5	AMPL. PONTILS 03 TA20040001 - T3CNS120105	51,93	84/0697-03	Anncapa Consulting, SL	Calcaries	Activitat en actiu i restauració no iniciada
6	PONTILS AMP 02	20,27	84/0697-02	Anncapa Consulting, SL	Calcaries	Activitat englobada en una nova explotació
7	BLANCA ROSA AMP.01 TAAD070070	2,60	96/2519-01	Contisol 7000, SLU	Calcaries	Activitat englobada en una nova explotació
8	MERCEDES Y MARIA 2	0,92	84/0383	Mateu Mateu, Emili (Florenci Mateu Morello)	Margues	Activitat finalitzada
9	MERCEDES Y MARIA	4,20	84/0412	Mateu Mateu, Emili (Florenci Mateu Morello)	Margues	Activitat finalitzada
10	GRUPO ATREVIDA	0,44	84/0659	MINEFLUBA, S.A.	Baritina	Activitat amb afecció pendent de regularització
11	PRESTAMO VIMBODI	0,97	502607	CORB, UTE FERROVIAL-AGROMAN SA	Graves	Activitat finalitzada
12	AUBAREDES	3,94	90/1529	Roma Infraestructures i serveis, SAU	Graves	Activitat finalitzada
	TOTAL	99,94				

Font: elaboració pròpia amb dades del DTES

Un altre element específic de la Conca de Barberà és l'explotació i treball de l'**alabastre**. L'alabastre és un mineral que al llarg dels segles ha anat de la mà del municipi de Sarral, bressol d'artesans, escultors i artistes que han treballat aquesta pedra natural. Aquesta tradició tan arrelada al municipi ha fet que l'artesania d'aquest mineral acabi esdevenint, per les seves característiques, un ofici singular de Catalunya.

Fou molt utilitzat a l'edat mitjana en la construcció d'esglésies rurals on en comptes de vitralls a les finestres s'utilitzava alabastre al ser un material translúcid que deix passar la llum i més econòmic que els vitralls. Però si l'alabastre ha agafat nomenada és per la seva utilització en escultura. Més tou que el marbre permet fer fines peces. Una de les obres més importants esculpides amb aquest noble mineral, és el retaule de l'Altar Major de Poblet, obra de l'escultor Damià Forment.

Als anys 60 i 70 hi va arribar a haver oberts al mateix temps a Sarral fins a una trentena de tallers dedicats a l'alabastre. Els caps de setmana el poble era un formiguer de cotxes i compradors. Més de 500 habitants del municipi de la Conca de Barberà estaven dedicats a aquest sector i es podien veure peces d'alabastre fabricades a Sarral a quasi tot el món. L'origen d'aquest boom el trobem fa just cent anys, el 1917. Quan el francès Maurice Raud i l'italià Victor Arcangioli van arribar a Sarral, es van associar amb el propietari d'una de les pedreres i van muntar un taller, d'on van començar a sortir les primeres peces, com gerros, figures i llums, i es van anar formant aprenents. Al cap de tres anys Raud i Arcangioli es van separar i es van establir cada un pel seu cantó.

Després de la Guerra Civil van començar a sorgir més tallers al municipi i la desena de pedreres sarralenes no paraven d'extreure primera matèria. Amb alabastre de Sarral es van fer molts altars d'esglésies que havien sigut destruïdes per la Guerra Civil, però també se'n van construir a Sudamèrica.

A mitjans dels 50 va començar a arribar a Sarral l'alabastre blanc de l'Aragó, que contrastava amb el de Sarral, que tenia tonalitats més fosques. Amb l'arribada del turisme, les poblacions de costa del país es van omplir de figures i altres peces d'alabastre de Sarral que es venien molt. L'exemple més clar era Salou. També es van obrir tallers en altres poblacions, com Pira, Rocafort de Queralt, Conesa, Vallmoll, Barberà de la Conca, la Riera de Gaià i Vespella, i fins i tot a Andorra.

El 1975 es va tancar l'última pedrera de Sarral. Resultava més econòmic l'alabastre blanc de l'Aragó. La crisi econòmica dels anys noranta va afectar molt la indústria de l'alabastre sarralenc que s'hi va sumar la manca de relleu generacional, factors que van contribuir al tancament gradual de tallers, fins a arribar als quatre actuals. A més s'hi troba el Museu de l'Alabastre, únic en el nostre país, que ofereix la possibilitat de conèixer amb profunditat tot el que s'amaga darrere d'aquest mineral tan especial. També diverses naus o fàbriques el produeixen de manera industrial i conformen el paisatge del nucli urbà de Sarral i el seu entorn.

L'altre producte d'artesania de la comarca és el vidre de Vimbodí, si bé a principis del S.XX gràcies al comerç que generava el ferrocarril a Vimbodí hi havia diversos forns. Actualment és una indústria desapareguda però des dels anys norant s'ha recuperat amb un mestre vidrier i un museu del vidre.

LÍNIES ELÈCTRIQUES

A la Conca de Barberà hi ha quatre línies d'alta o molt alta tensió, creuant la comarca unint els centres productors – Riba-roja, Ascó – i distribuïdors – Lleida – amb els centres d'abastament de la conurbació de Barcelona – bàsicament Rubí, encara que no exclusivament. La diferència d'origens i de destinació explica que tinguin distints recorreguts per la comarca. Aquestes línies, doncs, no segueixen la lògica de corredors que es produeix en els altres casos. Les quatre entren, provinents de les centrals productores, pel terme de Vimbodí, i mentre dues surten pel coll de Cabra (en trajectes gairebé paral·lels a l'autopista), les altres dues ho fan pel terme de Pontils. Aquestes darreres creuen

importantes masses forestals i cerquen els cims de les serres del Cogulló (a Sarral) i de Comaverd i Brufaganya (a Pontils). És en aquests indrets on es produeix el major impacte de les línies, per l'accidentada orografia dels punts esmentats. La raó principal és la desforestació total a la qual es va sotmetre el terreny per on circulen, fet que ha provocat fenòmens erosius de consideració, amb la conseqüent pèrdua del sòl. A més, cal afegir com impactes paisatgístics l'obertura de camins per accedir als llocs d'implantació de les torres; aquest fet ha estat especialment greu en obagues de la serra de Brufaganya, a Pontils, i a la vall alta de l'Anguera, a Sarral.

Fotos. Línies elèctriques al seu pas per la zona de l'Alt Gaià; a la dreta es pot observar l'impacte visual causat per les franges de protecció

Apart d'aquestes línies principals, s'hi ha afegit tota la xarxa d'evacuació de l'energia elèctrica produïda a les centrals eòliques situades a la carena i altiplans de la serra del Tallat, Conesa, Forès i Montargull, que afegeixen densitat a uns traçats elèctrics que suposen importants impactes paisatgístics a la comarca.

INDÚSTRIES I POLÍGONS INDUSTRIALS

Actualment, si bé el sòl urbà destinat a usos residencials i equipaments propis a la Conca de Barberà té una superfície de 862,34 hectàrees, el sòl destinat a activitats industrials ocupa una gens menyspreable superfície de 325,76 hectàrees.

La Conca de Barberà és una comarca industrialitzada en el seu nucli més importants, Montblanc, l'Espluga de Francolí, Santa Coloma de Queralt, també Sarral, Vilaverd, i Pira disposa d'un petit polígon industrial. Les indústries no es troben a la muntanya sinó en els corredors d'infraestructures tal com ens ho indica les ubicacions de fàbriques i polígons industrials. Són claus doncs la C14 en el seu pas per la Riba i Vilaverd on hi ha una concentració d'indústria paperera hereva de l'activitat tradicional dels molins, la N240 en el seu pas per Montblanc – l'Espluga – Vimbodí i Poblet, la C421d des de la Guàrdia dels Prats fins a Santa Coloma de Queralt passant per dins dels nuclis i polígons de Pira i Sarral.

Precisament entre Montblanc i l'Espluga de Francolí, allí on conflueixen diverses infraestructures, la N240 i ben la C14 i ben a prop una sortida de l'AP2 és on la concentració industrial és més gran. És la zona amb més potencial industrial per ser una zona molt ben comunicada entre Tarragona, Lleida i Barcelona. Si deixem aquest corredor d'infraestructures a la plana i pensem en els municipis de muntanya o aïllats trobarem que la indústria en aquestes zones és pràcticament inexistent.

La indústria en una comarca tradicionalment agrícola és relativament moderna. Per bé que existien tallers i petita indústria sobretot tèxtil la revolució industrial que tingué lloc a Catalunya no és tan significativa a la comarca que continuava sent eminentment agrícola. A Montblanc no comença la industrialització fins als anys 50 del S. XX, però de fet no és fins als anys 70 que s'instal·len noves

fabriques aprofitant les facilitats que donava l'Ajuntament de Montblanc que podem parlar d'industrialització tal i com l'entenem. El cert és que després de la davallada de la fil·loxera Montblanc i per extensió la Conca estricta no es recuperà fins a l'arribada de la indústria als anys 70 del S.XX.

De fet des de l'arribada de la indústria als anys 70 a Montblanc que l'agricultura ha passat a ser una activitat marginal i de temps parcial.

L'activitat de la indústria més destacada es basen a la fabricació d'aparells de l'automòbil en el cas de Montblanc. Alimentària a Montblanc, l'Espluga de Francolí i Sarraí. Construcció i agroalimentària a Santa Coloma de Queralt.

Foto. Polígons industrials al llarg de la carretera N-240 vistos des de l'Ermida de Sant Joan de Montblanc

Foto. Santa Coloma de Queralt està emmarcada pels seus costats est, nord i oest per importants polígons industrials

Foto. Alineació de naus i indústries existents a l'entrada oest de Sarraí

Fotos. Vidriera (Verallia) situada entre l'Espluga de Francolí i Montblanc, potser una de les indústries amb més preponderància paisatgística a la Conca de Barberà i incidència ambiental, i zona de naus i industrial situada al sud de Montblanc, vista des de la carretera de Rojals.

Taula nº15. Polígons industrials de la Conca de Barberà

Nom	Àrea	Parcel·les
Plans d'en Jori	56,43 Ha	36
El sòl de l'horta	2,15 Ha	4
Polígon Lluís Companys	7,96 Ha	38
PP 04 – Camí dels esmoladors	10,19 Ha	16
PP 19 – Les tres eres	12,59 Ha	34
PP 22 – Revibasa	1,51 Ha	4
S/N Montblanc 1	6,46 Ha	5
S/N Montblanc 2	10,45 Ha	23
S/N Montblanc 3	3,12 Ha	2
S/N Montblanc 4	11,92 Ha	13
Goma-Camps	2 Ha	2
S/N Solivella	1,78 Ha	9
Zona industrial – La Plana	5,05 Ha	6
Camí de Barberà – Frida	5,25 Ha	3
Camí de Barberà – La Salida	1,19 Ha	3
Polígon industrial de la Barquera	62 Ha	78
S/N Santa Coloma de Queralt 1	15,71 Ha	45
S/N Santa Coloma de Queralt 2	4,54 Ha	33
S/N Santa Coloma de Queralt 3	3,42 Ha	10
S/N Santa Coloma de Queralt 4	12,55 Ha	13
POLIGON LES VINYES	42,88 Ha	28
Antiga Bòbila Francolina	0,99 Ha	5
Les Eres	8,73 Ha	20
S/N L'Espluga 1	0,42 Ha	1
S/N L'Espluga 2	3,76 Ha	2
S/N L'Espluga 3	1,01 Ha	5
SAU 6A Les Eres	10,01 Ha	19
SAU 6B Les Eres	7,3 Ha	16
Polígon industrial Barberà	5,24 Ha	15
S/N Barberà 1	2,38 Ha	3
S/N Barberà 2	4,78 Ha	4
Argelaguer	1,99 Ha	4
TOTAL	325,76 Ha	499

Font: Albert Sanahuja (2014). Estudi per la promoció turística de la Conca de Barberà (treball de màster UPC)

ANTENES DE COMUNICACIÓ

Diverses antenes de comunicació (telefonía mòbil, televisió, ràdio i torres de guaita per incendis) es troben escampades a les carenes i cims de la comarca. Destaquen les existents a la serra de Carbonària, així com a la serra de la Llena. Destaquen també les desafortunades ubicacions d’algunes torres de comunicació al castell d’Aguiló i de Savallà del Comtat. Malgrat això són molts els municipis rurals que no compten amb cobertura mòbil o d’internet, alguns inclús no tenen televisió. Pel que suposa un endarreriment tecnològic gens propi de l’època actual.

Fotos. Antenes de comunicació als castells d’Aguiló i de Savallà del Comtat

MAGATZEMS AGRÍCOLES I CONSTRUCCIONS RAMADERES

La dominància del conreu de cereal ha afavorit la creació i dispersió de nombrosos coberts i magatzems agrícoles per tot el territori, amb especial abundància a la Baixa Segarra; ja sigui naus obertes (per aixoplugar les bales de palla) com tancades (per guardar estris, maquinària i altres útils agrícoles), es tracta d’elements amb important significació paisatgística.

També són importants les granges o activitats ramaderes, tant de ramaderia porcina com avícola, amb especial rellevància visual a la conca estricta i a la Baixa Segarra, i també a l’entorn de Montblanc i l’Espluga de Francolí.

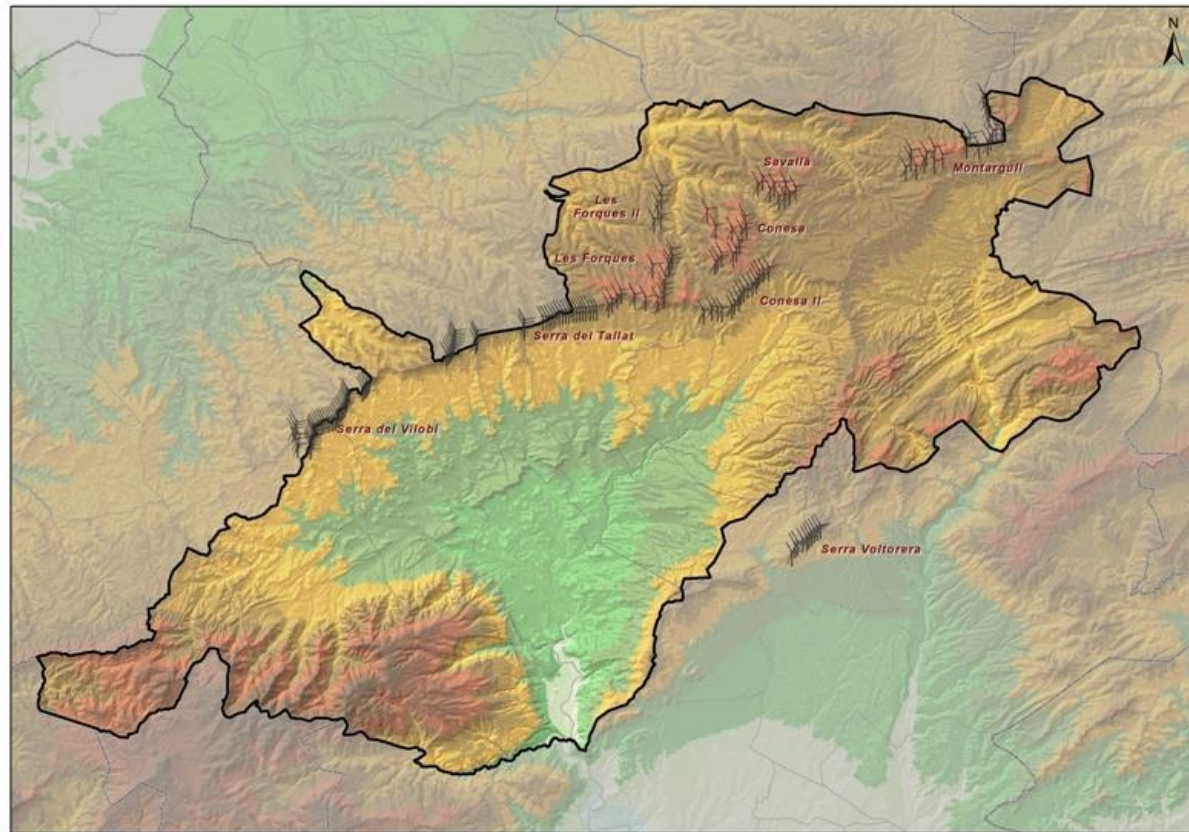
Fotos. Diverses imatges de naus ramaderes i magatzems agraris a la Conca de Barberà

PARCS EÒLICS

Des de principis del segle XXI, s’han instal·lat a la Conca de Barberà o als territoris immediats, i per tant visibles des de la Conca, nombrosos parcs eòlics que han ocupat, majoritàriament, tota la carena i altiplans des de la serra de Vilobí (Garrigues) a l’oest fins a la serra de la Portella a l’est. Aquests parcs eòlics han suposat un important canvi paisatgístic, d’enorme transcendència i significació. Aquest és el llistat de parcs eòlics actualment existents

Taula nº16 i figura nº25. Parcs eòlics existents actualment dins la Conca de Barberà o situats molt a prop del seu límit administratiu (plenament visibles des de la mateixa)

Nom	Municipis	Any d’entrada en funcionament	Número aerogeneradors	Potència (MW)
Serra de Vilobí	Fulleda, Tarrés	2007	27	40,5
Serra del Tallat	Vallbona de les Monges, Passanant i Belltall	2007	33	49,5
Conesa II	Conesa	2011	16	32,00
Les Forques	Forès, Passanant i Belltall	2008	15	30,00
Les Forques II	Conesa		6	12,00
Montargull	Talavera, Llorac	2008	22	44,00
Savallà	Savallà del Comtat, Conesa		10	20,00

Font: elaboració pròpia a partir de diverses fonts

Fotos. Respectivament, parcs eòlics de Conesa i de Montargull

3 DIAGNOSI

Una vegada realitzada la descripció del territori de la Conca de Barberà en tots aquells aspectes que tenen un reflex en el paisatge, es proposa realitzar una avaluació diagnòstica utilitzant el mètode FOAR (Fortaleses, Oportunitats, Aspiracions i Realitats), que considerem el més adequat per la planificació paisatgística, perquè introdueix el concepte “aspiracions”, posant de manifest la intrínseca relació de la població amb el seu territori i les aspiracions en matèria de paisatge que poden traduir-se en objectius de qualitat paisatgística (procés de participació pública). Per altra part, aquest mètode transforma els conceptes negatius de l'anàlisi DAFO clàssic (amenaces i debilitats) en un concepte pragmàtic, sense tints negatius, de realitats.

Aquesta anàlisi diagnòstica inclou també la consideració dels aspectes resultants de les jornades de la Carta de Paisatge realitzades durant l'any 2017, i que es proporcionen com annex a aquesta memòria.

S'ha realitzat una síntesi i ordenació de les mateixes, tot respectant al màxim el seu redactat i sentit, i han estat incorporades, amb el pertinent filtre tècnic, en el següent apartat de diagnosi.

3.1 FORTALESES

La configuració orogràfica de la Conca permet que bona part del seu territori tingui una lectura paisatgística molt clara, amb depressions i valls contingudes entre muntanyes. En bona part de la comarca, els límits geogràfics són límits naturals (el riu Brugent, les carenes de l'arc de serres meridional i oriental...), tot i que al nord aquests límits es desdibuixen.

La configuració orogràfica de la comarca permet que hi hagi nombrosos miradors de paisatge actuals i potencials.

Els paisatges forestals de les muntanyes de Prades són extensos i extraordinaris, incloent un bosc singular madur, com és el Bosc de Poblet.

El monestir de Poblet configura un paisatge agrari, forestal, monumental i humà (lligat a l'existència d'una història, un significat polític i religiós) de gran rellevància, essent considerat Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO.

Els paisatges geològics configurats a la comarca, especialment els sedimentaris lligats a cingles i penya-segats del Muschelkalk, i els paleozoics de les obagues de les muntanyes de Prades, són de gran valor i fàcil lectura.

Existeixen elements i valors monumentals singulars, únics d'aquest territori, com les catedrals del vi (cellers modernistes), el Monestir de Poblet i el conjunt (murallès+urbà) de Montblanc, que donen caràcter i valor internacional al paisatge de la Conca. Apart, existeixen nombrosos elements arquitectònics escampats pel territori (castells, fortificacions, nuclis amb elements medievals, esglésies i ermites romàniques i gòtiques, santuaris, etc.) que faciliten una clara lectura de la perllongada història d'aquest territori i la seva funció en època medieval.

L'estructura agrària del paisatge de la Conca dona un sentit d'ordre i endreçament, i un paisatge fàcilment llegible. Existeix un cert mosaic i un manteniment de les línies de força del territori amb la presència de marges i tanques arbustives i arbrades

Existeix un paisatge vitivinícola no només lligat a un terreny, clima i varietat, sinó fortament influït pel paisatge que l'envolta: misticisme, apuntament, pedra, patrimoni arquitectònic fonamental i amb potència internacional.

Existeix una varietat de vi pràcticament exclusiva i autòctona de la comarca, com és el trepat, que es pot vinificar als tres colors.

Es molt remarcable la força del moviment cooperativista en la producció vitivinícola, actual i històrica, ja que el moviment cooperativista fou originat a la Conca de Barberà, i ha evolucionat modernament amb iniciatives també singulars com el Viver de Cellaristes.

La pedra es un element indispensable en la arquitectura rural de la Conca, basades en la construcció rural del món agrari, per tant, la pedra es sense cap tipus de dubte, el símbol de l'esforç del nostre avantpassats per poder viure del fruit de la terra. Existeix, doncs, un notable i diversificat conjunt d'elements d'arquitectura rural (pedra seca, marges, cabanes, barraques, masos, molins, abeuradors, peixeres, etc.)

El conreu de cereal, molt estès per tota la comarca, procura una àmplia variació paisatgística estacional.

Existeixen altres productes singulars de la comarca amb fortes vinculacions paisatgístiques: safra, ametlla, avellana, castanya de les muntanyes de Prades, la ceràmica, el vidre, etc.

Pràcticament un 30% de la superfície comarcal està inclosa a la Xarxa Natura 2000, que inclou els paisatges naturals més remarcables de la comarca.

Existeix un calendari festiu força divers, i sovint relacionat amb productes de la terra o aspectes amb significació paisatgística (alabastre, vidre, castanya, safrà, vi, trepat, etc.). Existeixen també diverses devocions i santuaris que generen processons, romeries i esdeveniments que transformen el paisatge de manera puntual i intensa.

La comarca està industrialitzada i diversificada. Per bé que cal assenyalar que no tota la indústria està diversificada, la dependència de la indústria a Montblanc al sector de l'automòbil o de Santa Coloma de Queralt a la construcció generen monocultius, que alhora són empreses que compten amb una gran quantitat de treballadors i treballadores, que en cas de crisi del sector se'n pot veure molt perjudicada tota la comarca.

És creixent una major interès entre la societat per allò que es refereix pel medi ambient, el paisatge, el territori i la cultura que es tradueix una societat més desenvolupada i sensibilitzada.

3.2 OPORTUNITATS

La comarca està situada estratègicament; connecta el Camp de Tarragona amb la província de Lleida, la vall de l'Ebre i Andorra i necessàriament tothom ha de passar per aquí. El 35% de les mercaderies del port de Tarragona passen actualment per la N240. Qualsevol actuació amb repercussió paisatgística a la comarca té un caràcter regional i nacional. De fet està previst la instal·lació d'un polígon logístic entre Montblanc i l'Espluga a la N240 que també comportaria un impacte paisatgístic.

El Viver de Celleres, els cellers modernistes, la tradició cooperativista en el món del vi, el trepat i la producció vinícola dins i al voltant del Monestir de Poblet són valors que permeten singularitzar el paisatge vitivinícola de la comarca. Així, l'enoturisme a la comarca pot desenvolupar-se de manera integral posant en valor aquests aspectes.

Les molt diverses masses forestals existents a la comarca, amb comunitats vegetals i estats de maduresa molt importants (incloent un bosc madur com el de Poblet), generen nombroses oportunitats per a la investigació sobre l'evolució paisatgística dels boscos mitjançant la successió vegetal, l'explotació sostenible i l'adaptació al canvi climàtic.

La potència internacional del Monestir de Poblet i la vocació de cura i millora del patrimoni natural i paisatgístic de la comunitat cistercenca genera oportunitats d'aprofundir en el coneixement, interpretació i expressió del paisatge. La centralitat respecte als altres dos grans monestirs cistercencs (Vallbona de les Monges i Santes Creus) també permet trobar sinèrgies en aquest sentit.

Existeix un notable teixit associatiu i cívic que pot ser un aliat per impulsar la Carta de Paisatge.

A la comarca es troben les capçaleres de dos dels sistemes fluvials mediterranis més importants del Camp de Tarragona: el Francolí i el Gaià; és possible generar projectes de gestió de conques i de marges i boscos de ribera amb importants repercussions paisatgístiques i de gestió del risc d'inundació.

Els nuclis antics dels diversos pobles tenen un important patrimoni immoble que podria donar resposta a les necessitats d'habitatge de la comarca mentre es recupera el patrimoni arquitectònic urbà.

A la comarca de la Conca de Barberà, la petja de la història en la transformació del paisatge (tant natural com urbà) és força evident; el poblament prehistòric que aprofità cingles, balnes i coves generats per la geomorfologia, la importància de l'edat mitjana en la configuració dels centres poblats, el paisatge peculiar creat als dominis de Poblet, l'evolució agrària amb la significació de l'hecatombe de la fil·loxera que genera les cooperatives, l'abandonament rural de les muntanyes amb l'extensió dels boscos i pèrdua de superfícies agràries i nuclis urbans muntanyencs, la industrialització i extensió dels eixos de comunicació, el desenvolupament de les energies alternatives, tots són fenòmens fàcilment

explicables i que permetrien generar recorreguts i infraestructures de comprensió paisatgística.

La recuperació paulatina del patrimoni construït, mitjançant en alguns casos la consolidació, i en d'altres la restauració i reconstrucció (especialment castells i fortificacions, ermites i esglésies) pot realitzar-se també tenint en consideració el seu potencial com miradors o punts d'interpretació del paisatge.

La valorització de l'arquitectura rural de tot tipus, incloent els masos, podria afegir valor al paisatge agrari i afegir valor als seus productes.

La reducció del risc d'incendis forestals mitjançant la planificació de les masses, la troballa de nous valors del bosc, la generació sostenible de biomassa, pot permetre gestionar un dels riscos paisatgístics més remarcables de la comarca.

La intervenció paisatgística als no-espais generats en els intersticis de vies de comunicació i usos industrials podria permetre generar paisatges atractius i valorats, inserint en aquesta zona valors propis del paisatge rural, de les riberes, dels conreus i les masses forestals.

La creació de nous espais naturals de protecció especial (per exemple Parc Natural de les Muntanyes de Prades o Parc Natural de l'Alt Gaià) podria permetre estendre a amplis territoris la positiva experiència, en termes de paisatge inclòs, del Parc Natural d'Interès Nacional de Poblet.

El pla estratègic de La Conca se ha de desenvolupar i començar a treballar perquè es una eina molt interessant per ordenar el territori i això té molt a veure amb el paisatge i la seva transformació o conservació, per altra banda. La Carta de Paisatge podria ser assumida com a part integrant d'aquest Pla Estratègic i/o establir sinèrgies.

3.3 ASPIRACIONS

El desenvolupament del conreu ecològic de la vinya amb reg de suport podria permetre millorar i consolidar el paisatge vitivinícola. La recuperació i conservació de vinyes tradicionals (en vas, sense estructures artificials de suport) podria també permetre consolidar valors paisatgístics lligats a l'agricultura tradicional

La racionalització de les infraestructures de comunicació, de les noves i de l'arranjament i manteniment de les existents, hauria de ser una prioritat (per exemple, desdoblament de la N-240 envers l'alliberament de l'autopista (AP-2).

En un territori com aquest, es vol defensar la cultura, un estil de vida propi, un habitat natural i un caràcter, o sigui, la identitat del paisatge.

Realitzar tasques d'integració paisatgística d'infraestructures i usos industrials, tot i que seria preferible un model de creixement que no necessiti d'integracions paisatgístiques posteriors.

El paisatge ha de servir per millorar la qualitat de vida dels ciutadans/es de la Conca, no només dels turistes i visitants

S'han de recuperar i potenciar els cascs antics, amb la seva funcionalitat d'habitabilitat i comercial, i recuperant també els seus valors paisatgístics, i ajudant a la iniciativa privada.

S'han de considerar altres infraestructures apart de les de comunicació, que millorarien l'habitabilitat del territori i, en definitiva, la capacitat del mateix de millorar paisatge: sistemes de regs tradicionals d'horts al voltant dels pobles, connexió a internet, telefonia, electricitat, etc.

Posar en valor el patrimoni de l'arquitectura rural tradicional i ajudar als pagesos a conservar aquests elements. Caldria habilitar recursos econòmics al respecte.

Posar en valor el patrimoni arbrat: alineacions d'arbres a carreteres, arbrat viari, arbres i arbredes de valor als cascs urbans i perifèries de masos, etc.

3.4 REALITATS

El paisatge industrial de la comarca no té una bona integració paisatgística. La perifèria de localitats com Pira, Sarraí, Santa Coloma de Queralt, Vilaverd, Montblanc i l'Espluga de Francolí presenten desenvolupaments industrials heterogenis i amb una important extensió, amb impactes paisatgístics certs. S'està configurant una franja d'usos periurbans entre Montblanc i l'Espluga de Francolí al llarg de les infraestructures de comunicació entre elles un polígon logístic, així com territoris de ningú entre les infraestructures de comunicació i les seves estructures d'accés i interconnexió.

El fet de ser un lloc de pas des de temps dels romans i inclús abans ha fet que en una franja molt estreta conflueixin infraestructures de comunicació (carreteres i ferrocarril) i de transport elèctric amb fort impacte paisatgístic. Alguns dels arranjaments recents de carreteres, com la C-14 a la serra del Tallat, han suposat significatius impactes paisatgístics. Elements tradicionals associats a la xarxa de carreteres, com les alineacions de plataners, s'han anat degradant i perdent. El desdoblament de la N-240 a partir del túnel de Lilla i la seva conversió en A-27 afegirà estralls paisatgístics a la zona més baixa de la comarca. Altres carreteres de caràcter més local, com la C-241d, tenen un elevadíssim trànsit de camions.

L'economia dels cereals està creixent a la Conca i això implica també la desaparició de boscos i tot plegat la desaparició del mosaic de paisatge. De fet, el paisatge agrícola està canviant perquè moltes terrenys que abans tenien vinya o boscos, ara s'han passat al cereal, i a més en alguns casos s'han creat noves i grans parcel·les cerealístiques eliminant els elements d'heterogeneïtat.

El risc d'incendis forestals és força elevat i s'ha manifestat en el passat, reduint el valor paisatgístic dels boscos i provocant problemes d'erosió. Aquest risc ve accentuat pels efectes del canvi climàtic que, a més, intensifica fenòmens de successió vegetal amb transcendència paisatgística com són la seca de les alzines o la rarefacció del pi roig.

Hi ha entre 20% - 25% d'habitatges que estan vuits a la comarca. Apart, hi ha diversos pobles i nuclis urbans amb una molt feble demografia i amb un acusat envelliment aquest fet juntament amb la baixa natalitat provoca una disminució de la població. Aquesta pèrdua d'habitants pot tenir implicacions com pèrdua també de serveis, dependència d'administracions d'altres comarques, tancament d'escoles, etc. La Conca de Barberà es troba en el límit d'aquesta situació.

L'economia agrària va en detriment i això té una implicació directa en el paisatge on hi ha una quantitat significativa de camps abandonats. També el bosc va guanyant terreny i no sempre sent de qualitat sinó creixent en horitzontal amb un estrat arbustiu i herbaci dens que facilita l'expansió dels incendis.

Una part significativa del paisatge rural tradicional, incloent molts masos, pateixen un enorme grau d'abandonament i destrucció. L'arquitectura rural s'està perdent, per l'ús de noves tecnologies agràries, molt del patrimoni pagès, s'ha enderrocat per fer entrar les màquines.

Existeixen nombrosos magatzems i naus agrícoles, ramaderes i granges escampats pel territori que afecten a la qualitat del paisatge agrari, a vegades per ubicacions o dimensions extemporànies com per la poca qualitat estètica de edificis.

Entre 1997 i 2007, el creixement urbanístic fou del 100% de la mida inicial dels nuclis. Es va duplicar la superfície dels nuclis urbans, amb evidents impactes paisatgístics, especialment amb eixamples residencials amb habitatges unifamiliars o tipologies alienes a la tradició constructiva de la zona.

Els aparcaments dels pobles solen tenir també molt dolentes integracions paisatgístiques. Sovint es tracta de descampats no ordenats, sense arbrat o inclús tapant la visió d'elements patrimonials o

d'interès.

Tot i que és un problema localitzat, existeixen alguns disseminats i urbanitzacions (Montblanc, Rojals, Lilla, Vilaverd o Seguers) amb baixa qualitat urbana i impacte paisatgístic evident.

La pedrera de Viladepedius és un element de fort impacte paisatgístic.

Alguns pobles o nuclis urbans amb història corren el risc de desaparèixer totalment o ser invisibles paisatgísticament: Montargull, Prenafeta (poble vell), els Rojalons, etc.

La concentració d'aerogeneradors eòlics per damunt de la carena que separa les conques del Francolí-Gaià de la conca de l'Ebre ha significat una transformació paisatgística força important i ràpida, amb difícil transformació.

L'escassetat de recursos hídrics naturals o la contaminació d'ells en alguns municipis com Senan i Santa Coloma de Queralt poden implicar la necessitat d'obres hidràuliques importants amb impactes paisatgístics.